

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Subjektų identifikavimas skaitmeninėje ekonomikoje

Baigiamasis magistro projektas

Simona Grizickienė

Projekto autorė

Doc. dr. Kristina Kundelienė

Vadovė

Kaunas, 2025

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Subjektų identifikavimas skaitmeninėje ekonomikoje

Baigiamasis magistro projektas

Apskaita ir auditas (6211LX037)

Simona Grizickienė

Projekto autorė

Doc. dr. Kristina Kundelienė

Vadovė

Prof. dr. Lina Dagilienė

Recenzentė

Kaunas, 2025

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Simona Grizickienė

Subjektų identifikavimas skaitmeninėje ekonomikoje

Akademinių sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad:

1. baigiamąjį projektą parengiau savarankiškai ir sąžiningai, nepažeisdama(s) kitų asmenų autoriaus ar kitų teisių, laikydamasi(s) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatų, Kauno technologijos universiteto (toliau – Universitetas) intelektinės nuosavybės valdymo ir perdavimo nuostatų bei Universiteto akademinės etikos kodekse nustatytų etikos reikalavimų;
2. baigiamajame projekte visi pateikti duomenys ir tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti teisėtai, nei viena šio projekto dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar elektroninių šaltinių, visos baigiamojo projekto tekste pateiktos citatos ir nuorodos yra nurodytos literatūros sąrašė;
3. įstatymų nenumatytų piniginių sumų už baigiamąjį projektą ar jo dalis niekam nesu mokėjęs (-usi);
4. suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo ar kitų asmenų teisių pažeidimo faktui, man bus taikomos akademinės nuobaudos pagal Universitete galiojančią tvarką ir būsiu pašalinta(s) iš Universiteto, o baigiamasis projektas gali būti pateiktas Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus tarnybai nagrinėjant galimą akademinės etikos pažeidimą.

Simona Grizickienė

Patvirtinta elektroniniu būdu

Grizickienė, Simona. Subjektų identifikavimas skaitmeninėje ekonomikoje. Magistro baigiamasis projektas / vadovė doc. dr. Kristina Kundelienė; Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų kryptių grupė): Apskaita, Verslas ir viešoji vadyba.

Reikšminiai žodžiai: skaitmeninė ekonomika, skaitmeninės ekonomikos subjektai, subjektų identifikavimas, mokesčių vengimas, DAC7 direktyva.

Kaunas, 2025. 86 p.

Santrauka

Temos aktualumas ir problema. Skaitmeninė ekonomika tampa vis reikšmingesnė šiuolaikinės ekonomikos dalimi, apimančia įvairias skaitmenizaciją, technologijomis ir inovacijomis pagrįstas veiklos sritis. Šios pažangos fone vis aktualesnė tampa subjektų, veikiančių skaitmeninėje erdvėje, identifikavimo problema. Europos Sąjungos atsakas į šią problemą – Europos Sąjungos inicijuota septintoji administracinio bendradarbiavimo direktyva (DAC7), kuria siekiama sustiprinti mokesčių administratorių gebėjimus identifikuoti skaitmeninėse platformose veikiančius subjektus ir iš jų surinkti priklausančius mokėti mokesčius. Nors teoriniu požiūriu ši direktyva laikoma reikšmingu sprendimu subjektų identifikavimo problemai spręsti, jos įgyvendinimas praktikoje susiduria su įvairiomis rizikomis. Todėl būtina sistemiškai analizuoti veiksnius, ribojančius identifikavimo efektyvumą, ir įvertinti pagrindines rizikas, darančias įtaką sėkmingam DAC7 direktyvos taikymui Lietuvoje.

Tyrimo objektas – subjektų identifikavimas skaitmeninėje ekonomikoje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problematiką ir jos teorinius pagrindus bei įvertinti DAC7 direktyvos, kaip vieno iš reguliacinių sprendimų identifikavimo problemai spręsti, įgyvendinimo rizikas Lietuvoje.

Pagrindiniai tyrimo rezultatai. DAC7 direktyvos įgyvendinimas Europos Sąjungos valstybėse narėse, įskaitant Lietuvą, sukūrė teisinį pagrindą ir įgalino mokesčių administratorius surinkti duomenis apie skaitmeninėse platformose veikiančius subjektus bei užtikrinti skaidrią mokestinę aplinką. Atsižvelgiant į teorinėje dalyje išanalizuotą skaitmeninės ekonomikos subjektų aplinką ir jų identifikavimą apsunkinančius veiksnius, buvo suformuluotas tyrimo metodologinis pagrindas, leidžiantis empiriškai įvertinti pagrindines rizikas, galinčias paveikti DAC7 direktyvos įgyvendinimo sėkmę bei skaitmeninėse platformose veikiančių subjektų identifikavimo efektyvumą.

Empirinio tyrimo metu identifikuota 13 rizikų, iš kurių 6 pripažintos prioritetinėmis ir turinčiomis didžiausią neigiamą poveikį subjektų identifikavimui bei skaidriam mokesčių administravimui. Sudaryta rizikų matrica padėjo struktūruotai įvertinti rizikų reikšmingumą ir suformuluoti konkrečius pasiūlymus jų mažinimui. Tarp siūlymų – teisinio aiškumo stiprinimas, komunikacijos gerinimas, duomenų kokybės užtikrinimas bei tarpvalstybinio bendradarbiavimo plėtra. Šie rezultatai patvirtina, kad tyrimo tikslas buvo pasiektas, o suformuluoti siūlymai sudaro pagrindą imtis konkrečių veiksmų dėl rizikų sumažinimo ir didinti identifikavimo efektyvumą skaitmeninėje ekonomikoje.

Grizickienė, Simona. Identification of Subjects in the Digital Economy. Master's Final Degree Project / supervisor assoc. prof. dr. Kristina Kundelienė; School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): Accounting, Business and Public Management.

Keywords: digital economy, digital economy subjects, subject identification, tax evasion, DAC7 Directive.

Kaunas, 2025. 86 p.

Summary

Relevance of the topic and research problem. The digital economy is becoming an increasingly significant part of the modern economic landscape, encompassing various areas of activity based on digitalization, technology, and innovation. Against the backdrop of this progress, the issue of identifying entities operating in the digital space is gaining importance. The European Union's response to this challenge is the Seventh Directive on Administrative Cooperation (DAC7), which aims to strengthen the ability of tax authorities to identify entities operating on digital platforms and to collect the taxes owed from them. Although, from a theoretical standpoint, this directive is considered a significant solution to the identification issue, its practical implementation faces various risks. Therefore, it is essential to systematically analyze the factors that limit identification efficiency and assess the main risks affecting the successful application of the DAC7 directive in Lithuania.

The object of the research – the identification of entities in the digital economy.

The aim of the project – to analyse the challenges and theoretical foundations of identifying entities in the digital economy and to assess the risks related to the implementation of the DAC7 directive in Lithuania as one of the regulatory solutions to this issue.

Key research findings. The implementation of the DAC7 directive in the European Union member states, including Lithuania, has established a legal foundation and empowered tax authorities to collect data on subjects operating on digital platforms, thereby ensuring a transparent tax environment. Taking into account the environment of digital economy subjects and the factors complicating their identification as analyzed in the theoretical part, a methodological framework for the research was developed, enabling empirical evaluation of the key risks that may impact the successful implementation of the DAC7 directive and the effectiveness of identifying subjects operating on digital platforms.

During the empirical study, 13 risks were identified, of which 6 were recognized as priorities with the greatest negative impact on subject identification and transparent tax administration. A risk matrix was created to systematically assess the significance of these risks and to formulate specific proposals for their mitigation. Among the proposed measures are the enhancement of legal clarity, improvement of communication, assurance of data quality, and the expansion of cross-border cooperation. These results confirm that the research objective was achieved, and the formulated proposals provide a foundation for taking concrete actions to reduce risks and improve the effectiveness of identification in the digital economy.

Turinys

Lentelių sąrašas	6
Paveikslų sąrašas	7
Santrumpų ir terminų sąrašas	8
Įvadas.....	9
1. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje problematika.....	11
1.1. Skaitmeninės ekonomikos plėtra ir tendencijos	11
1.2. Subjektų identifikavimo iššūkiai atskirose skaitmeninės ekonomikos veiklos srityse	13
1.2.1. Kriptovaliutų sandoriai.....	13
1.2.2. Veikla socialinėje erdvėje.....	16
1.2.3. Elektroninė prekyba.....	18
1.3. Šešėlinės ekonomikos ir subjektų identifikavimo skaitmeninėje erdvėje iššūkių sąsaja	19
2. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje teoriniai pagrindai.....	22
2.1. Skaitmeninės ekonomikos samprata.....	22
2.2. Skaitmenizacija kaip skaitmeninės ekonomikos raidos veiksnys ir jos poveikis verslui, mokesčių sistemai bei valstybės ekonomikai	27
2.3. Subjektų identifikavimą ribojantys veiksniai	29
2.4. Subjektų identifikavimo problemų teorinių sprendimų kryptys.....	34
2.5. DAC7 direktyvos teisinis pagrindas, taikymo sritis ir rizikos.....	35
2.5.1. DAC7 direktyvos teisinis pagrindas ir taikymo sritis.....	36
2.5.2. DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikos.....	38
2.6. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje konceptualus modelis	42
3. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų tyrimo metodika	44
4. DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų Lietuvoje tyrimas.....	47
4.1. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje aplinka	47
4.2. Interviu proceso apžvalga.....	50
4.3. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų analizė.....	52
4.4. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų matrica	74
4.5. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų tyrimo diskusija ir pasiūlymai	77
Išvados ir rekomendacijos	79
Literatūros sąrašas	81
Informacijos šaltinių sąrašas	85
Priedai.....	Error! Bookmark not defined.
1 priedas. Interviu klausimynas	Error! Bookmark not defined.
2 priedas. Platformų operatorių finansinių ataskaitų duomenų palyginimas	Error! Bookmark not defined.
3 priedas. Gautų DAC7 duomenų fragmentas.....	Error! Bookmark not defined.
4 priedas. Kreipimasis į platformų operatorius dėl interviu	Error! Bookmark not defined.
5 priedas. Interviu transkriptai.....	Error! Bookmark not defined.
6 priedas. Analizės rezultatai programiniu paketu MAXQDA.....	Error! Bookmark not defined.

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Skaitmeninės ekonomikos veiklos sritys ir jose veikiančių tipinių subjektų pavyzdžiai ..	27
2 lentelė. Mokesčių vengimo motyvai.....	32
3 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika	51
4 lentelė. Rizikų pasireiškimo dažnumas	52
5 lentelė. Tikimybės ir poveikio reitingavimo skalės (Bhadane et al., 2021)	74
6 lentelė. Rizikų tikimybės ir poveikio įvertinimo pagrindimas	75
7 lentelė. Rizikų tikimybės ir poveikio įvertinimas balais	76
8 lentelė. DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų matrica.....	76

Paveikslų sąrašas

1 pav. IRT sektoriaus augimo tempas EBPO šalyse (OECD, 2024).....	12
2 pav. IRT sektoriaus pridėtinės vertės plėtra Europos Sąjungoje 2011–2021 m. (Eurostat, 2024). 13	
3 pav. Pasaulinės kriptovaliutų rinkos pajamos (bilijonais dolerių) ir naudotojų skaičius (mln.) 2017–2025 m. (Statista, 2024a).....	15
4 pav. Nuomonės formuotojų sektoriaus plėtra pasauliniu mastu 2016–2024 m. (Statista, 2024b) .	17
5 pav. Verslo e. prekybos pardavimų apimtys 2016–2022 m. (UNCTAD, 2024)	19
6 pav. Skaitmeninės ekonomikos ekosistema (Hanna, 2020)	24
7 pav. Skaitmeninės ekonomikos elementai (Williams, 2021)	25
8 pav. Pagrindiniai skaitmeninės ekonomikos veiksniai (Raihan, 2024)	26
9 pav. Konceptualus modelis.....	43
10 pav. Tyrimo eigos schema	46
11 pav. Mokesčių administratoriaus atstovų faktinė imties sudarymo schema.....	50
12 pav. Duomenų patikimumo modelis.....	53
13 pav. Administracinės naštos platformoms rizikos modelis	56
14 pav. Ekonominės laisvės ribojimo rizikos modelis	59
15 pav. Platformų identifikavimo problemos modelis	61
16 pav. Teisinio neapibrėžtumo rizikos modelis	63
17 pav. Pasiruošimo stokos modelis.....	65
18 pav. Komunikacijos iš VMI pusės stokos modelis.....	66
19 pav. Duomenų apsaugos pažeidimų modelis.....	67
20 pav. Platformų rinkos susitraukimo rizikos modelis	69
21 pav. Perteklinės informacijos rinkimo modelis	70
22 pav. Bendradarbiavimo stokos modelis.....	71
23 pav. Skaitmeninės plėtros pažangos ribojimo modelis.....	72
24 pav. Darbuotojų kompetencijos trūkumo modelis.....	73
25 pav. Pateiktų siūlyimų modelis.....	73
26 pav. Kokybinės rizikų analizės etapai (Bhadane et al., 2021).....	74

Santrumpų ir terminų sąrašas

Santrumpos:

BDAR – Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas;

DAC7 direktyva – Europos Sąjungos septintoji administracinio bendradarbiavimo direktyva;

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija;

IRT – informacinės ir ryšių technologijos;

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija.

Terminai:

Skaitmenizacija – analoginių duomenų kodavimo į mašininiu būdu nuskaitymus skaitmeninius formatus, skirtus saugoti, perduoti ir apdoroti informaciją, procesas (Tan et al., 2023).

Įvadas

Temos aktualumas. Skaitmeninės ekonomikos apmokestinimo tema moksliniuose straipsniuose nagrinėjama gan seniai, tačiau vis dar yra, ir tikėtina bus dar ilgai, aktuali. Skaitmeninio apmokestinimo tyrimų skaičius paskutiniu metu gerokai padaugėjo, ypač 2016–2020 m., o aukščiausią tašką pasiekė 2018 m., kas rodo, jog pastaruoju metu mokslininkai šiai sričiai skiria vis didesnę dėmesį (Bassey et al., 2022). Skaitmeninės technologijos per pastaruosius kelis dešimtmečius tapo labiausiai griaunančiomis ir transformuojančiomis jėgomis visuose sektoriuose ir ekonomikose, o technologijų ir inovacijų sklaidos greitis yra neturintis precedento, kas daro didelę įtaką ekonomikos plėtrai (Hanna, 2020). Plečiantis skaitmeninei ekonomikai reguliavimo priemonės ir kovos su skaitmeniniu mokesčių vengimu strategijos tampa vis svarbesnės (Igbinenikaro & Adewusi 2024).

Viena iš pagrindinių skaitmeninės ekonomikos keliamų problemų – subjektų identifikavimas. Sparčiai augant skaitmeninei ekonomikai ir sudėtingėjant skaitmeninėms veikloms bei joms persikeliant į virtualią erdvę, šios problemos aktualumas vis didėja. Pokyčiai vyksta sparčiu tempu, todėl prie jų prisitaikyti ir rasti veiksmingus subjektų identifikavimą užtikrinančius sprendimus yra labai sudėtinga. Kartu su skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problema didėja mokesčių vengimo apimtys, o valstybės patiria reikšmingus fiskalinius nuostolius.

Virtualių valiutų sandoriai, elektroninė prekyba ir veikla socialinėje erdvėje bei kitos įvairios technologijomis ir inovacijomis grįstos veiklos išplečia skaitmeninės ekonomikos ribas, tuo pačiu sukeldamos iššūkių identifikuoti skaitmeninėje erdvėje veikiančius ir mokesčių nemokančius asmenis. Skirtingoms skaitmeninei ekonomikai priskiriamoms veikloms reikalingi skirtingi sprendimai. Nuolat atsirandantys novatoriški verslo modeliai ir besikeičianti reguliavimo aplinka reikalauja nuolatinių tyrimų ir novatoriškų sprendimų.

Atsižvelgiant į augimo tendencijas, būtina skirti dėmesį šios ekonomikos reguliavimo mechanizmomams. Vienas iš jų – Europos Sąjungos inicijuota septintoji administracinio bendradarbiavimo direktyva (DAC7), susijusi su skaitmeninėmis platformomis ir jų valdomais duomenimis apie platformomis besinaudojančius subjektus bei jų gaunamas pajamas. Minėta direktyva siekiama mokesčius administruojančioms institucijoms suteikti galimybę valdyti visą informaciją apie platformose veiklą vykdančius subjektus ir jų gaunamas pajamas. Tad, vertinant teoriniu lygmeniu, sėkmingas DAC7 direktyvos įgyvendinimas gali prisidėti prie subjektų, veikiančių skaitmeninėse platformose, identifikavimo problemos minimizavimo.

Tiriama problema suformuluota keliant klausimą: kokie veiksniai apsunkina subjektų, veikiančių skaitmeninėje ekonomikoje, identifikavimą ir kokios rizikos kelia grėsmę sėkmingam DAC7 direktyvos įgyvendinimui Lietuvoje?

Tyrimo objektas – subjektų identifikavimas skaitmeninėje ekonomikoje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problematiką ir jos teorinius pagrindus bei įvertinti DAC7 direktyvos, kaip vieno iš reguliacinių sprendimų identifikavimo problemai spręsti, įgyvendinimo rizikas Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. atskleisti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problematiką;

2. išanalizuoti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo teorinius pagrindus ir sudaryti pagrindinių teorinės dalies elementų konceptualų modelį;
3. parengti DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų tyrimo metodiką;
4. atlikti DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų tyrimą ir pateikti tyrimo rezultatus bei pasiūlymus, rizikoms minimizuoti.

Naudoti metodai: mokslinės literatūros, informacijos šaltinių, teisinės bazės ir statistinių duomenų analizė bei sintezė, dokumentų analizė, interviu, kurio analizė atlikta naudojantis *MAXQDA* programiniu paketu.

Baigiamąjį magistro darbo projektą, be įvado ir išvadų, sudaro keturios dalys. Pirmojoje dalyje atskleidžiama subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje problematika, išryškinant šios srities aktualumą ir pagrindinius iššūkius. Antrojoje dalyje nagrinėjami subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje teoriniai pagrindai, o jos pabaigoje pateikiamas sudarytas konceptualus teorinės dalies modelis, apibendrinantis analizuotą literatūrą. Trečiojoje dalyje aprašoma tyrimo metodika, taikyta siekiant išanalizuoti DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikas, o ketvirtojoje dalyje pateikiami ir aptariami atlikto tyrimo rezultatai. Baigiamojo magistro darbo priedus sudaro interviu klausimynas, kreipimosi į platformų operatorius dėl interviu atlikimo el. pašto išrašas ir interviu transkriptai bei analizės rezultatai programiniu paketu *MAXQDA*.

1. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje problematika

Bėgant metams, ekonomikos skaitmenizavimo vaidmuo tapo ryškus, o COVID-19 pandemija skaitmenizaciją paspartino dar labiau (Rizzo et al., 2022). Skaitmenizacija suteikė galimybę gamintojams ir tarpininkams pasiekti daugybę klientų net fiziškai nedalyvaujant atskirose jurisdikcijose, tarptautinė verslo plėtra atvėrė naujas verslo galimybes, tačiau kartu sukėlė finansinių, mokesčių ir kitų teisinių problemų, tokių kaip mokesčių institucijų prieigos prie informacijos apie apmokestinamus sandorius trūkumas, nevienodos sąlygos ir nelygios galimybės (Sabayova & Červena, 2023). Azarkhin'as ir kt. (2021), į skaitmeninę ekonomiką pažvelgę iš kitos – vartotojų – perspektyvos, konstatavo, kad šiuolaikinio žmogaus gyvenimas persikėlė į internetinę erdvę, todėl dauguma dalykų, kuriuos galima padaryti internete, neišeinant iš namų, atliekami internetu. Ši tendencija iš esmės pakeitė vartotojų elgseną.

Skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo ir apmokestinimo temos aktualumas siejamas su vis naujai iškylančiais iššūkiais ir naujais sprendimais, siekiant juos įveikti. Sparčiai besivystanti skaitmeninė ekonomika iš esmės pakeitė įprastas ekonomines (pvz., tradicinių verslo modelių keitimas į elektroninės prekybos platformas, darbo rinkos transformacija dėl automatizuojamų procesų ir dirbtinio intelekto integracijos) ir socialines (pvz., vartotojų elgsenos pokyčiai per skaitmeninę apsipirkimo patirtį, bendravimo ir rinkodaros perkėlimas į socialinius tinklus) struktūras, kartu sukeldama naujų iššūkių reguliavimo institucijoms. Vienas iš mokslinėje literatūroje, tarptautinių organizacijų ataskaitose ir teisės aktų projektuose išskiriamų iššūkių – asmenų, veikiančių skaitmeninėje erdvėje, identifikavimas. Šiame skyriuje atskleidžiama skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problematika, apžvelgiant skaitmeninės ekonomikos apimtis ir tendencijas bei identifikavimo problemos ryšį su šešeline ekonomika.

1.1. Skaitmeninės ekonomikos plėtra ir tendencijos

Siekiant įvertinti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problemos mastą, tikslinga apžvelgti skaitmeninės ekonomikos apimtis ir tendencijas. Skaitmeninės technologijos vystosi ir plinta visose ekonominėse veiklose ir visuomenėje, todėl daro vis didesnę poveikį ekonomikai (Gomes et al., 2022). Hanna (2020) atliktame tyrime apie holistinį skaitmeninės ekonomikos vertinimą nurodė, kad nėra standartinių skaitmeninės ekonomikos vertinimo sistemų ir rodiklių jai įvertinti. Praėjus dviem metams situacija nepasikeitė, kadangi Gomes'as ir kt. (2022), nagrinėję skaitmeninės ekonomikos poveikį ekonomikos augimui, iš esmės teigė tą patį, kad vis dar nėra vieningos nuomonės dėl rodiklių, kurie geriausiai įvertintų skaitmeninę ekonomiką ir poveikį ekonomikos augimui.

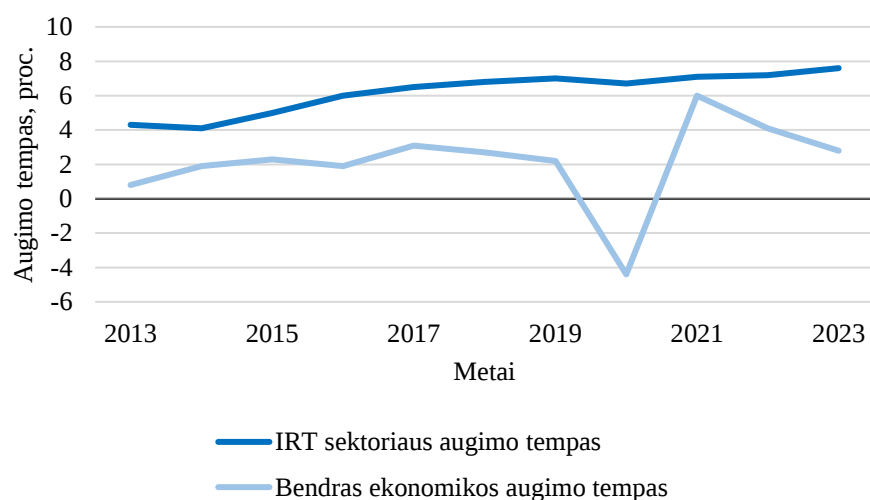
Skaitmenizacijos variklis iš esmės yra efektyvus informacinių ir ryšių technologijų (IRT) taikymas, o skaitmeninė ekonomika yra laikoma nauja ekonomine forma, atsiradusia sparčiai vystantis IRT pramonei (Pan et al., 2022). Pažymima (Adekan et al., 2024), kad informacinių ir ryšių technologijų (IRT) integravimas į mokesčių sistemas kartu reiškia ir esminį mokesčių administravimo transformacijos pokytį. Teigiama (Gomes et al., 2022), kad:

- internetas, mobilieji telefonai ir fiksuotas plačiajuostis ryšys yra technologijų indikatoriai, matuojantys skaitmeninės ekonomikos poveikį;
- skaitmeninės ekonomikos poveikis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) šalių ekonomikos augimui priklauso nuo jų ekonominio išsivystymo lygio bei technologijų galimybių, leidžiančių fiksuoti ir vertinti skaitmeninę ekonomiką;

- EBPO šalyse ekonomikos augimą skatina informacinių ir ryšių technologijos (IRT), prisidedamos prie jų plėtros.

Apibendrinant minėtų tyrėjų apžvalgas apie skaitmeninės ekonomikos matavimo rodiklius, galima teigti, kad skaitmeninės ekonomikos augimas tiesiogiai yra susijęs su informacinių ir ryšių technologijų (IRT) sektoriaus plėtra. Taigi, IRT sektorius yra vienas iš pagrindinių skaitmeninės ekonomikos augimo katalizatorius, sudarantis sąlygas skaitmeninės ekonomikos augimui.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos skelbiamais duomenimis, informacinių ir ryšių technologijų (IRT) sektoriaus augimas EBPO šalyse 2013–2023 m. vidutiniškai sudarė 6,3 proc., o tai yra maždaug tris kartus didesnis augimas už visos ekonomikos augimą (OECD, 2024). 2023 m. vidutinis IRT sektoriaus augimo tempas siekė 7,6 proc. (OECD, 2024). Kaip pavaizduota 1 paveiksle, IRT sektoriaus augimo tempai akivaizdžiai pranoksta tradicinės ekonomikos plėtrą, o tai prisideda prie sandorių virtualizacijos apimčių augimo ir didina subjektų anonimiškumo mastą.

1 pav. IRT sektoriaus augimo tempas EBPO šalyse (OECD, 2024)

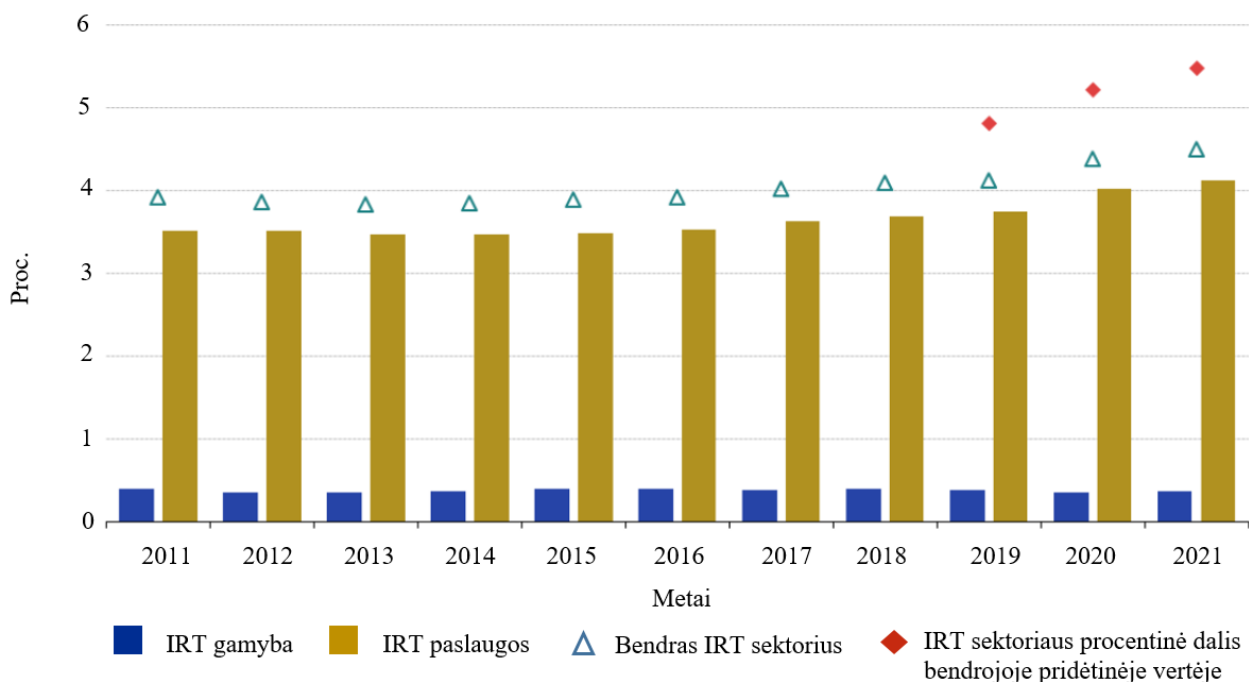
Kaip pavaizduota 1 paveiksle, IRT sektoriaus augimo tempas 2013–2023 m. buvo nuoseklus ir išlaikė stabilų augimą, viršijantį bendrą ekonomikos augimą. Bendras ekonomikos augimo tempas per šį laikotarpį patyrė svyravimų, ypač pandemijos laikotarpiu (2020–2021 m.). Tai rodo, kad IRT sektorius buvo atsparesnis ir labiau prisitaikęs prie išorės veiksnių nei bendra ekonomika.

Pan’as ir kt. (2022) skaitmeninę ekonomiką apibūdino kaip sudėtingą reiškinių, apimančių įvairias aukštųjų technologijų pramonės šakas, ir nurodė, kad skaitmeninės ekonomikos plėtros nepakanka vertinti tik pagal tinklo ar IRT pramonės pokyčius. Todėl tikslinga įvertinti ir kitus rodiklius, atspindinčius skaitmeninės ekonomikos mastą. Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencija (UNCTAD, 2024) išskiria du IRT sektoriaus pagrindinius matavimo rodiklius:

- 1) visos verslo sektoriaus darbuotojų, dirbančių IRT sektoriuje, dalis (proc.) ir
- 2) IRT sektoriaus pridėtinė vertė procentais nuo visos verslo sektoriaus pridėtinės vertės.

Europos Sąjungos statistikos agentūros skelbiamais duomenimis (Eurostat, 2024), 2021 m. Europos Sąjungos mastu IRT sektoriuje dirbo beveik 6,7 mln. žmonių ir šis skaičius 2011–2021 m. laikotarpiu nuolat didėjo (2021 m. palyginus su 2011 m. šis užimtumas iš viso išaugo 52,8 proc.). 2011–2021 m. IRT paslaugų pridėtinė vertė Europos Sąjungoje kasmet augo, o 2021 m. sektoriaus

pridėtinė vertė siekė daugiau kaip 718 mlrd. eurų, t. y. 5,5 proc. Europos Sąjungos bendrosios pridėtinės vertės (Eurostat, 2024, žr. 2 pav.).

2 pav. IRT sektoriaus pridėtinės vertės plėtra Europos Sąjungoje 2011–2021 m. (Eurostat, 2024)

Augant skaitmeninei ekonomikai, kartu, kaip teigė Azarkhin'as ir kt. (2021), formuojasi milžiniški skaitmeninės informacijos masyvai. Tai suteikia galimybę mokesčių mokėtojams pasislėpti po informacijos gausa, o mokesčių administratoriui apsunkina galimybę identifikuoti mokesčių nemokančius asmenis. Šioje dalyje pateiktos diagramos atvaizduoja skaitmeninės ekonomikos milžinišką apimtį bei suponuoja išvadą, kad skaitmeninės ekonomikos perspektyvos tik augs. Toks intensyvus skaitmeninės ekonomikos augimas sukuria naujus iššūkius reguliuotojams, kurie siekia ne tik užtikrinti tinkamą apmokestinimą, bet ir apsaugoti visuomenės interesus.

1.2. Subjektų identifikavimo iššūkiai atskirose skaitmeninės ekonomikos veiklos srityse

Skaitmeninė ekonomika apima daugybę veiklos sričių, tačiau mokslinėje literatūroje dažniausiai įvardijamos trys skaitmeninės ekonomikos veiklos formos, kuriose subjektų anonimiškumo tikimybė, vertinant mokesčių surinkimo rizikas, yra didžiausia: kriptovaliutų sandoriai, veikla socialinėje erdvėje ir elektroninė prekyba. Šios veiklos išsiskiria savo specifika – jos grindžiamos skaitmeninėmis platformomis, peržengia tradicines geografines ribas ir kelia iššūkių nustatant, kur vykdoma ekonominė veikla bei kokios mokestinės prievolės turėtų būti taikomos. Atsižvelgiant į šiuos aspektus, toliau bus atliekama minėtų trijų skaitmeninei ekonomikai priskiriamų veiklų analizė, siekiant išsamiau įvertinti jų apimtį ir ypatybes bei nustatyti, kokie veiksniai apsunkina jose veikiančių subjektų identifikavimą. Šios veiklos formos buvo pasirinktos dėl jų reikšmingo poveikio skaitmeninės ekonomikos fiskalinei politikai ir dėl jų keliamų iššūkių.

1.2.1. Kriptovaliutų sandoriai

Pastaruoju metu paplitusios skaitmeninės valiutos metė iššūkį politikos formuotojams, kurie bando kontroliuoti pinigų pasiūlą ir suvaldyti slaptą veiklą. (Berdiev et al., 2024). Daugelis kriptovaliutų veikia naudojant blokų grandinės (angl. *blockchain*) technologiją, kuri remiasi decentralizuotu

kompiuterių tinklu, todėl kriptovaliuta yra laikoma skaitmenine pinigų forma, kuri egzistuoja tik internete, o sandoriams apsaugoti ir tapatybei patvirtinti naudojamas šifravimas (Vasudeva, 2023). Blokų grandinės technologija ir kriptovaliutos keičia finansinius sandorius ir skaitmeninę prekybą, o decentralizuotas blokų grandinės tinklų pobūdis meta iššūkį tradiciniams mokesčių atskaitomybės ir vykdymo užtikrinimo mechanizms (Nembe & Idemudia, 2024). Tokie atvejai tampa dar sudėtingesni, nes nusikaltėliai naudoja geriausius dviejų pasaulių – skaitmeninio (virtualaus) ir realaus – įrankius (Kamensky et al., 2024).

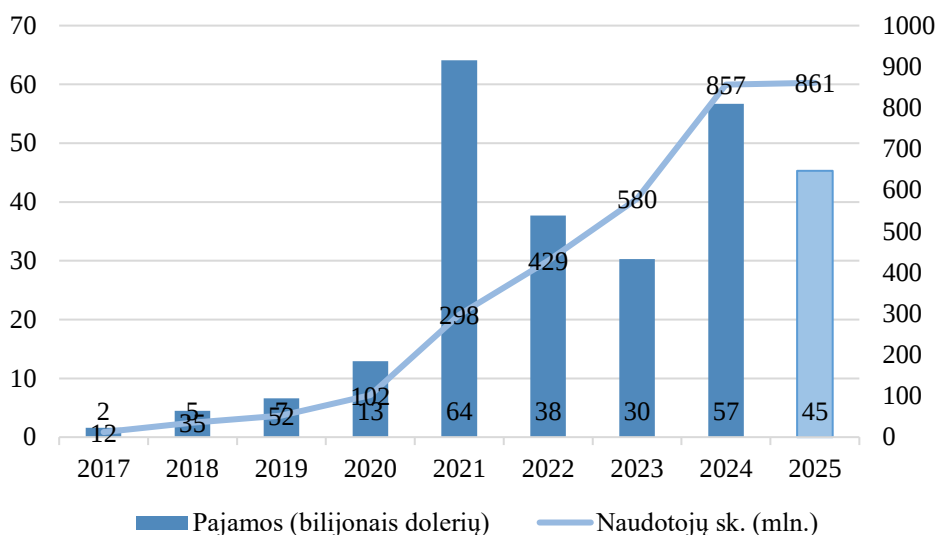
Pasaulinė kriptovaliutų rinka vertinama maždaug 1 trilijonu JAV dolerių, todėl jos patrauklumas pinigų plaunantiems asmenims kelia pavojų daugelio pasaulio jurisdikcijų ekonomikai ir finansų sistemoms (Kamensky et al., 2024). Pabrėžiama (Igbinenikaro & Adewusi 2024), kad finansinius sandorius dar labiau paslėpti ir palengvinti mokesčių slėpimą bei pinigų plovimą gali kriptovaliutos ir blokų grandinės technologija. Kriptovaliutų saugojimo ir prekybos paskyrą (el. pašto adresą) galima sukurti vos per kelias sekundes, ir dažniausiai tai yra nemokama bei anonimiška (Kamensky et al., 2024), todėl finansinių operacijų vykdymas, pasitelkiant kriptovaliutas, yra lengvai prieinamas ir pasižymi dideliu operacijų vykdymo greičiu.

Šiuolaikinėje aplinkoje kriptovaliutų operacijos dažnai naudojamos pinigų plovimui, nes dėl tokių operacijų sunku nustatyti jas vykdančius asmenis (Kamensky et al., 2024). Igbinenikaro ir Adewusi (2024), nagrinėję besikeičiantį mokesčių rojų kraštovaizdį skaitmenizacijos sąlygomis, kriptovaliutų paslaugas įvardijo kaip vieną iš finansinių paslaugų, kurias siūlo mokesčių rojumi vadinamos šalys, siekdamos pritraukti skaitmeninėje erdvėje veikiančias ir norinčias optimizuoti savo mokestines pozicijas korporacijas. Kriptovaliutų subjektai dažnai veikia globalioje erdvėje, todėl jų identifikavimas yra sudėtingas dėl apribojimo nustatyti jų fizinę buvimo vietą ir dėl anonimiškumo. Pagrindinė identifikavimo kliūtis yra ta, kad sandoriai gali būti atliekami naudojant anoniminius adresus ir (ar) tapatybes bei jie yra dažnai užšifruoti, o vienas asmuo vienoje platformoje gali naudoti keletą skirtingų tapatybių ir (ar) adresų (Kamensky et al., 2024).

Augantis kriptovaliutų naudojimas leidžia daryti prielaidą, kad kriptovaliutų naudojimas teikia jas naudojančioms subjektams naudą. Išskiriami (Berdiev et al., 2024; Kamensky et al., 2024; Vasudeva, 2023) kriptovaliutų privalumai, kurie skatina asmenis jomis naudotis:

- didžiausias privalumas – anonimiškumas. Operacijas užšifruoja ir tikrina mazgų tinklas, o vartotojai gali likti anonimiški arba pseudonimai;
- kriptovaliuta yra decentralizuota ir nekontroliuojama jokios centrinės valdžios, o tai reiškia, kad ji yra mažiau pažeidžiama cenzūros, korupcijos ar manipuliavimo;
- kriptovaliuta yra pranašesnė už grynuosius pinigus savo gebėjimu palengvinti sandorius tarp šalių, pinigų pervedimai yra pigesni ir greitesni;
- sandorių apimtis nėra ribojama;
- kriptovaliutos yra įvairi ir novatoriška, egzistuoja tūkstančiai skirtingų kriptovaliutų su skirtingomis savybėmis, funkcijomis ir naudojimo sritimis. Vartotojai gali laisvai pasirinkti labiausiai jų poreikius ir pageidavimus atitinkančią kriptovaliutą;
- virtualios valiutos padirbinėjimas (klastojimas) sudėtingas.

Šiuos teorinius privalumus pagrindžia ir kriptovaliutų patrauklumą iliustruoja statistiniai duomenys apie pasaulinės kriptovaliutų rinkos pajamas ir naudotojų skaičių (žr. 3 pav.).

3 pav. Pasaulinės kriptovaliutų rinkos pajamos (bilijonais dolerių) ir naudotojų skaičius (mln.) 2017–2025¹ m. (Statista, 2024a)

Pasaulinės kriptovaliutų rinkos duomenys rodo spartų naudotojų skaičiaus augimą ir svyruojančias pajamas. Naudotojų skaičius išaugo nuo 12 mln. 2017 m. iki 857 mln. 2024 m. Pagal Statistos (2024a) prognozes, tikimasi, kad 2025 m. naudotojų skaičius kriptovaliutų rinkoje išliks stabilus ir sudarys 861 mln. Naudotojų skaičiaus didėjimas atveria dar didesnes galimybes plisti sandoriams, kai atsiskaitoma virtualia valiuta, kadangi didėja ne tik mokančių virtualia valiuta, bet ir galinčių ją priimti asmenų skaičius. Taigi, kriptovaliutos vis plačiau naudojamos rinkoje, todėl tiek teisėsaugos, tiek mokesčius administruojančioms institucijoms reikalinga skirti vis daugiau resursų arba pažangesnių įrankių, kurie padėtų identifikuoti kriptovaliutų rinkoje veikiančius asmenis. Nepaisant analitinių ataskaitų ir siūlomų priemonių, įskaitant įvairias teisėsaugos iniciatyvas, atsirandančios nusikalstamos veiklos rūšys (pinigų plovimas naudojant virtualias valutas) nuolat auga tiek skaičiais, tiek geografinėmis vietovėmis (Kamensky et al., 2024).

Vasudeva (2023), nepaisant visų kriptovaliutų privalumų, įvardijo ir vieną trūkumą – kainų nepastovumą. Tai atskleidžia 4 paveiksle pavaizduotas kriptovaliutų rinkos pajamų svyravimas. 2024 m. pasaulinės kriptovaliutų rinkos pajamos sudarė 57 bilijonus JAV dolerių, t. y. buvo 90 proc. didesnės nei praėjusiais 2023 m. Statistos (2024c) skelbiamais duomenimis, virtualios valiutos – bitkoino – rinkos kapitalizacija sudaro didžiąją dalį visos rinkos kapitalizacijos, todėl 2023 m. didėjant tarptautiniam netikrumui dėl galimo ekonominio nuosmukio, bitkoino vertė sumažėjo beveik per pusę, o tai lėmė bendrą Pasaulinės kriptovaliutų rinkos pajamų sumažėjimą 2023 m.

Kriptovaliutos ir skaitmeninis turtas kelia iššūkių mokesčių laikymosi užtikrinimui ir priežiūrai dėl jų decentralizuoto pobūdžio ir anonimiškumo ypatybių (Igbinenikaro & Adewusi, 2024). Kriptovaliutų rinkos augimas ir virtualių valiutų vis intensyvesnis naudojimas išryškina subjektų identifikavimo problematiką, ypač mokesčių administravimo ir teisėsaugos srityse. Anonimiškumą garantuojanti registracija virtualių valiutų platformose bei galimybė kurti neribotą skaičių skaitmeninių tapatybių sudaro sąlygas ne tik nelegaliai ekonominei veiklai plisti, bet ir atveria galimybes mokesčių slėpimui bei pinigų plovimui. Tradiciniai subjektų identifikavimo metodai tampa nepakankami, nes kriptovaliutų sandorių neriboja geografinės ribos. Didėjantis kriptovaliutų

¹ 2025 m. duomenys prognozuojami (Statista, 2024).

vartotojų skaičius ir augančios rinkos apimtys apsunkina institucijų pastangas užtikrinti veiklos skaidrumą. Nors aktyviai vystomos įvairios reguliavimo iniciatyvos bei technologiniai sprendimai, vis dar trūksta veiksmingų priemonių, kurios leistų patikimai identifikuoti skaitmeninės ekonomikos dalyvius, mažinti nelegalių finansinių operacijų mastą bei apsaugoti valstybių biudžetus nuo pajamų praradimo.

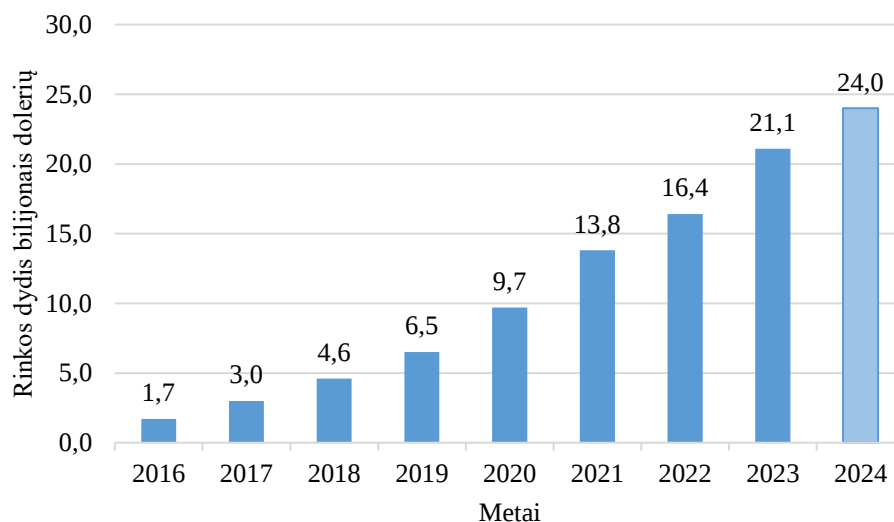
1.2.2. Veikla socialinėje erdvėje

Pagrindinis socialinės žiniasklaidos tikslas buvo iš skirtingų vietovių sujungti žmones, kurių kitu būdu neįmanoma pasiekti, kad jie galėtų realiuoju laiku bendrauti naudodamiesi internetinėmis programų platformomis, tačiau ilgainiui jos tapo erdve, kurioje žmonės gali uždirbti pinigų (Fadillah et al., 2023). Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijos (UNCTAD, 2023) e. prekybos vertinimo gairių ataskaitoje išskiriamos veiklos formos, susijusios su socialine erdve:

- 1) rinkodara – socialinių tinklų paskyros gali būti naudojamos potencialiems klientams nukreipti į įmonės internetinę parduotuvę, kurioje jie gali įsigyti prekių. Tokiu atveju socialiniai tinklai veikia tik kaip rinkodaros priemonė, o pats pirkimo-pardavimo procesas vyksta kitur;
- 2) internetinė parduotuvė – tam tikros socialinių tinklų platformos suteikia galimybę vartotojams pirkti prekes tiesiogiai iš pardavėjų publikuojamų įrašų. Įsigytas prekių turinys gali būti transliuojamas tiesiogiai platformoje;
- 3) hibridinė platforma – kai kuriais atvejais socialinė medija gali atlikti „hibridinį“ vaidmenį, kai ji suteikia infrastruktūrą ir sąsają verslams veikti kaip internetinėms parduotuvėms (panašiai kaip „Shopify“) ir tuo pačiu metu veikia kaip elektroninė prekyvietė su daugybe pardavėjų ir pirkėjų bei integruota paieškos funkcija;
- 4) socialinės medijos prekyvietė – kai kurios socialinės medijos platformos siūlo aiškiai apibrėžtas prekyvietes. Pavyzdžiui, „Facebook Marketplace“ suteikia galimybę tiek fiziniams asmenims, tiek verslams prekiauti – pirkti ir parduoti prekes vietoje arba su pristatymo galimybe.

Fadillah'as ir kt. (2023) rinkodarą (kuri Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijos prie veiklos formų įvardyta pirmu numeriu), arba kitaip – reklamos paslaugas – įvardijo kaip skaitmeninę reklamos formą, kai asmuo, susitaręs su verslo savininku, mainais į tam tikrą piniginių atlygį, socialiniuose tinkluose pateikia atsiliepimus apie prekes ar paslaugas. Pasak minėtų tyrėjų, reklamavimo paslaugas dažniausiai teikia žmonės, kurių socialinių tinklų paskyros turi daug sekėjų, pavyzdžiui, menininkai, aktoriai ar interneto įžymybės, vadinami nuomonės formuotojais (angl. *influencers*).

Taigi, socialinės platformos tapo ne tik bendravimo priemonėmis, bet ir svarbiais ekonominės veiklos centrais, leidžiančiais vartotojams kurti ir parduoti turinį, reklamuoti prekes bei teikti paslaugas. 2023 m. pasaulyje buvo apie penkis milijardus socialinės žiniasklaidos naudotojų (Statista, 2024d). Didėjantis socialinės žiniasklaidos vartotojų skaičius suteikia galimybių nuomonės formuotojams didinti savo pajamas (Fadillah et al., 2023). Šie pokyčiai atsispindi ir ekonominiuose rodikliuose – per paskutinius 7 metus (2023 m. lyginant su 2016 m.) Pasaulinės nuomonės formuotojų rinkodaros rinkos dydis išaugo 12 kartų (žr. 4 pav.).

4 pav. Nuomonės formuotojų sektoriaus plėtra pasauliniu mastu 2016–2024² m. (Statista, 2024b)

Tikslaus socialinių tinklų nuomonės formuotojų pajamų dydžio nustatyti neįmanoma, nes jų pajamos yra nepastovios ir gaunamos iš įvairių šaltinių – nuo didelių įmonių, besinaudojančių jų paslaugomis, iki privačių asmenų ar smulkaus verslo atstovų, o kiekvieno nuomonės formuotojo pajamų lygis priklauso nuo jo sekėjų skaičiaus, įtakos ir bendradarbiavimo masto (Fadillah et al., 2023). Atsižvelgiant į nuomonės formuotojų įtakos augimą ir komercinės veiklos plėtrą, socialinė žiniasklaida įgijo didelę ekonominę reikšmę, o jos naudotojai, ypač nuomonės formuotojai, tapo naujos skaitmeninės ekonomikos dalimi, kurios reguliavimas, pajamų apskaita ir apmokestinimas valstybinėms institucijoms kelia naujų iššūkių. Nuomonės formuotojai turi galimybę išvengti savo mokesčių įsipareigojimų vykdymo, ne visada deklaruoja savo pajamas, o tai lemia nepakankamos žinios apie mokesčius, informacijos trūkumas apie mokesčines sankcijas bei žema mokesčių administravimo paslaugų kokybė (Fadillah et al., 2023).

Vienas iš barjerų subjektams identifikuoti ir jų pajamoms nustatyti yra tai, kad sandoriai sudaromi socialiniuose tinkluose susirašinėjant žinutėmis. Jos suteikia būdą pardavėjams ir pirkėjams aptarti bei susitarti dėl sandorių internetu, kai apmokėjimas dažnai atliekamas ne internetu, pvz., prekės atsiėmimo metu (UNCTAD, 2023). Tokio pobūdžio sandoriai apsunkina tradicinius stebėjimo mechanizmus ir nėra prieinami mokesčius administruojančioms institucijoms, todėl identifikuoti mokesčių nemokančius asmenis ir atsekti nedeklaruotas pajamas yra labai sudėtinga. Be to, didelis subjektų, veikiančių socialiniuose tinkluose (teikiant reklamos paslaugas, pvz., per nuomonės formuotojus, vykdant prekybą, pvz., per tiesiogines transliacijas parduodant prekes) anonimiškumo lygis ir sudėtingas vartotojų susiejimas su konkrečiais juridiniais ar fiziniais asmenimis apsunkina mokesčių administravimo procesus.

Taigi, įvardytos situacijos sudaro palankias sąlygas mokesčiniams pažeidimams, nes sudėtinga efektyviai patikrinti, ar subjektai, vykdantys veiklą socialinėje erdvėje, tinkamai vykdo savo mokesčius įsipareigojimus. Socialinės žiniasklaidos vartotojų skaičiaus augimas lemia poreikį veiklą vykdančiams subjektams persikelti į socialinę erdvę, kuri yra mažai reguliuojama, o patikrinimo mechanizmai – techniškai sudėtingi, todėl tai sukuria prielaidas šešėlinės ekonomikos

² 2024 m. duomenys prognozuojami (Statista, 2024b).

masto augimui. Dėl šios priežasties valstybių mokesčių administratoriams kyla būtinybė ieškoti inovatyvių sprendimų, kurie užkardytų neregistruotą veiklos vykdymą socialinėje erdvėje.

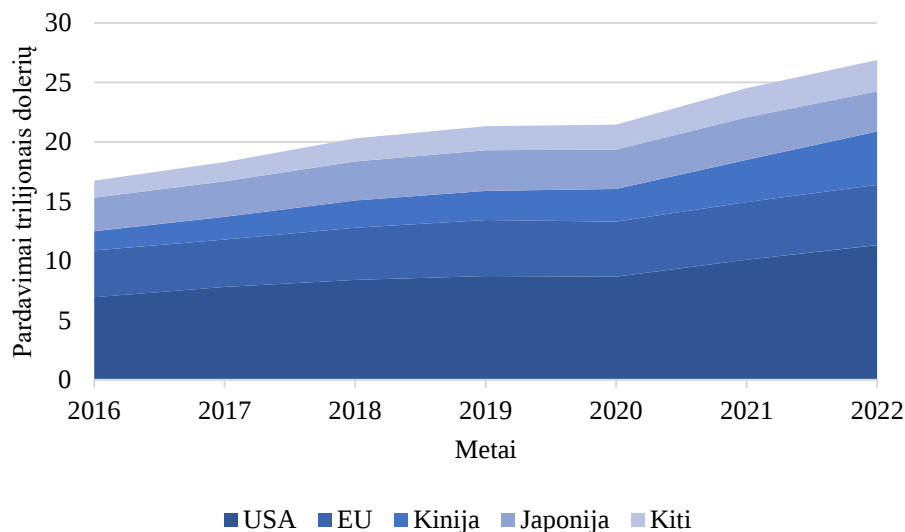
1.2.3. Elektroninė prekyba

Skaitmeninė ekonomika kasmet vystosi, o didelę šios ekonomikos dalį sudaro skaitmeninės platformos (Zapolska, 2023). Vienas iš labiausiai paplitusių e. komercijos apibrėžimų yra tas, kuris apibūdina elektroninę prekybą kaip asmenis ir organizacijas, užsiimančias prekių ar paslaugų pirkimu ir pardavimu internetu (Gupta et al., 2023). Elektroninė prekyba tapo viena iš svarbiausių veiklos rūšių skaitmeninėje ekonomikoje, ypač pandemijos (nuo 2020 m.) metu, kai išaugo internetinių pirkimų skaičius. Ši veikla itin išpopuliarėjo, nes daugiausia dėmesio skiria patogumui ir prieinamumui, todėl vis daugiau vartotojų renkasi internetą (Gupta et al., 2023), o tai iliustruoja plačiai žinomų platformų, tokių kaip „Uber“, „Allegro“, „Bolt“, „Amazon“, „Airbnb“, sėkmės atvejai (Nyka & Zapolska, 2024). Elektroninės prekybos pramonė prisidėjo prie pasaulio ekonomikos augimo, sukurdamą naujų galimybių verslui ir generuodama pajamas vyriausybei iš mokesčių ir kitų rinkliavų (Gupta et al., 2023).

Tuo pat metu elektroninės prekybos pramonė susiduria su įvairiais iššūkiais (Gupta et al., 2023). Internetinė prekyba ir skaitmeninių paslaugų vartojimas kelia daugybę iššūkių fiskalinėms sistemoms visame pasaulyje (Agrawal & Fox, 2021). Pastaraisiais metais elektroninės prekybos ir skaitmeninių paslaugų sektoriuje išaugęs skaitmeninių operacijų skaičius iškėlė sudėtingų problemų, tokių kaip sukčiavimas, mokesčių slėpimas ir vengimas (Majorana, 2024). Mokesčių vengimo ir slėpimo skaitmeninėje erdvėje problemą kėlė ir Zapolska (2023), kuri teigė, kad šioje srityje sudarytų sandorių skaičius ir dažnai tarpvalstybinis veiklos pobūdis apsunkina mokesčių teisės aktų vykdymą. Gupta ir kt. (2023) analizavo e. komercijos augimą ir jos poveikį tradicinėms mokesčių sistemoms. Autoriai teigė, kad elektroninė prekyba sukuria didžiulius iššūkius mokesčių administravimui, ypač dėl tarpvalstybinių sandorių, kuriuose sunku nustatyti apmokestinimo jurisdikciją ir užtikrinti mokesčių laikymąsi. Tyrime pabrėžiamas poreikis tarptautiniam bendradarbiavimui ir naujų apmokestinimo modelių kūrimui, siekiant išvengti pajamų praradimo ir užtikrinti sąžiningą apmokestinimą. Majorana (2024) platformas apibūdino kaip tarpininkus, keičiantis prekėmis ir paslaugomis, bei nurodė, kad toks veikimo būdas kelia sunkumų identifikavimo srityje. Skaitmeninės platformos, leidžiančios teikti elektronines paslaugas, suteikė galimybę Europos Sąjungos piliečiams palyginti lengvai parduoti ar teikti paslaugas bendrojoje rinkoje, o šiomis galimybėmis naudojasi ne tik verslininkai, bet ir neprofesionalūs subjektai (Zapolska, 2023).

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija 2022 m. ataskaitoje apie skaitmeninę tapatybę ir mokesčius (OECD, 2022) pagrindinėmis skaitmeninėmis platformomis, kurios atlieka itin svarbų vaidmenį skatinant e. prekybos plėtrą visame pasaulyje, įvardijo „Amazon“, „Alibaba“, „Rakuten“ ir „eBay“. Minėtoje ataskaitoje nurodyta, kad nors šių platformų verslo modeliai labai skiriasi ir nuolat kinta, jos dažnai atlieka pagrindinį vaidmenį palengvinant ir administruojant per platformą vykdomus sandorius. Be to, kaip nurodyta ataskaitoje, vis daugiau šalių priima teisės aktus, pagal kuriuos ne patys pardavėjai, o skaitmeninės platformos tampa atsakingos už PVM surinkimą ir sumokėjimą už per jų platformą vykdomus prekių pardavimus.

Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijos (UNCTAD, 2024) skelbiamais duomenimis, verslo bendrovių e. prekybos pardavimai nuo 2016 m. išaugo beveik 60 proc. ir 2022 m. jų vertė pasiekė beveik 27 trilijonus JAV dolerių (žr. 5 pav.).

5 pav. Verslo e. prekybos pardavimų apimtys 2016–2022 m. (UNCTAD, 2024)

5 paveiksle pateikti bendrovių elektroninės prekybos pardavimai 43 ekonomikos, kurios sudaro 75 proc. Pasaulio bendrojo vidaus produkto (UNCTAD, 2024). Tai rodo, kad elektroninė prekyba tapo esminiu pasaulinės ekonomikos augimo ir transformacijos veiksnium. Ši statistika pabrėžia elektroninės prekybos svarbą kaip reikšmingą globalių pajamų šaltinį, skatinantį inovacijas, didinantį rinkos efektyvumą bei mažinantį prekybos geografines ribas.

Taigi, elektroninė prekyba tapo neatsiejama verslo Pasaulio dalimi, suteikiančia galimybę įmonėms pasiekti pasaulinę auditoriją ir padidinti pelningumą (Gupta et al., 2023). Didėjančios elektroninės prekybos apimtys bei tarptautinis veiklos mastas apsunkina e. prekybos subjektų tapatybės nustatymą. Valstybinėms institucijoms neturint pakankamai informacijos apie elektroninę prekybą vykdančius asmenis, nesąžiningiems mokesčių mokėtojams sukuriamą palanki terpė veikti neatsiskleidus ir nemokėti mokesčių, todėl, pasitelkiant tarptautinį bendradarbiavimą, būtina skirti pakankamą dėmesį reguliavimo mechanizmų įtvirtinimui visose valstybėse.

1.3. Šešėlinės ekonomikos ir subjektų identifikavimo skaitmeninėje erdvėje iššūkių sąsaja

Mokesčių mokėtojų mobilumas, tarpvalstybiniai sandoriai ir sudėtingos finansinės priemonės globalizacijos eroje labai pasikeitė (Majorana, 2024), sukeldami iššūkių mokesčių sistemai. Šie pokyčiai apsunkina mokesčių administravimą ir skatina naujų reguliavimo bei kontrolės priemonių paiešką, siekiant sumažinti mokesčių vengimo riziką. Efektyvus skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimas yra ypač aktualus, kadangi jis tiesiogiai susijęs su mokesčių vengimo ir šešėlinės ekonomikos reiškiniiais. Šie reiškiniai kelia reikšmingų iššūkių mokesčių administratoriams, siekiant užtikrinti tinkamą mokesčių prievolių vykdymą.

Skaitmeninė ekonomika yra neatsiejama nuo mokesčių aplinkos teisinio reguliavimo, kurį įprastai valstybėse įgyvendina mokesčių administratorius. Mokesčius administruojančios institucijos yra bet kurios ekonomikos pagrindas ir labai svarbios vyriausybės skaitmeninės strategijos įgyvendinimo sėkmei (Basse et al., 2022). Mokesčių administratorių sėkmė priklauso nuo veikėjų, technologijų ir institucijų tinklo, kurie sudaro skaitmeninės ekonomikos ekosistemą. Skaitmenizacija keičia mokesčių administratorių ir mokesčių mokėtojų sąveikos paradigmą bei sukuria reguliacinių iššūkių (Hidayat & Defitri, 2024).

Skaitmeninėje ekonomikoje veikiančių subjektų identifikavimo problema tiesiogiai koreliuoja su mokesčių surinkimo, kartu ir šešėlinės ekonomikos, problematika. Asmenims veikiant neatsiskleidus, daroma neigiama įtaka mokesčių pajamoms. Mokesčiai neabejotinai yra svarbiausias vyriausybės pajamų šaltinis (Pinheiro et al., 2021), nes jie yra glaudžiai susiję su gyventojų struktūra ir kokybe, ekonomika bei socialiniu, ekonominiu ir politiniu stabilumu (Fadillah et al., 2023). Skaitmeninių mokesčių indėlis į visuomenę taip pat yra labai reikšmingas (Bassey et al., 2022). Fadillah'as ir kt. (2023) įvardijo dvi pagrindines mokesčių funkcijas: fiskalinę, kuri skirta finansuoti valstybės išlaidas, ir reguliacinę, naudojamą valdžios politikos formavimui socialinės bei ekonominės plėtros srityse. Esamos teisinės mokestinės prievolės sistemos yra labai svarbios užtikrinant, kad fiziniai asmenys ir įmonės vykdytų savo mokestines prievoleles (Adelakun et al., 2024).

Ohrimenco ir Borta (2021), nagrinėję Pasaulinio skaitmenizacijos procesus ir su tuo susijusius iššūkius, šešėlinę skaitmeninę ekonomiką apibūdino kaip ekonominių santykių sektorių, apimančią visas gamybos ir verslo veiklas, kurios pagal savo pobūdį, turinį, esmę ir formą prieštarauja teisės aktų reikalavimams, yra vykdomos nesilaikant valstybės ekonominio reguliavimo ir vengiant kontrolės mechanizmų. Autoriai pabrėžė, kad šis reiškinys dažniausiai pasireiškia nelegalia e. prekyba, kriptovaliutų sandoriais, autorių teisių pažeidimais bei neapskaitytomis internetinių paslaugų pajamomis, o tai apsunkina subjektų identifikavimą ir pajamų apskaitą. Asmenys neatsiskleidžia ir veiklą vykdo jos neįregistravę dažniausiai vedami vieno tikslo – išvengti priklausančių mokėti mokesčių, todėl toks veikimo būdas daro didelę žalą šalių biudžetams. Sandoriams persikėlus į skaitmeninę erdvę, mokesčius administruojančioms institucijoms kyla iššūkis identifikuoti ne tik savo šalies mokesčių nemokančius asmenis, bet ir nustatyti asmenų rezidavimo valstybę. Todėl patikimas ir sklandus tarpvalstybinis identifikavimas yra visų mokesčių procesuose dalyvaujančių šalių interesas (OECD, 2022).

Daugelyje šalių įvairių formų mokesčių slėpimas ir jo mastas yra viena iš pagrindinių ekonominių problemų priežasčių (Piñu et al., 2021), kuri daro didelę įtaką mokesčių pajamoms (Ryšavá & Zídková, 2021). Praktiniai duomenys rodo, kad valstybės pajamų iš mokesčių surinkimo tikslai beveik kasmet nėra įgyvendinami pagal biudžete numatytus planus, o tai sąlygoja mažėjanti mokesčių mokėtojų atitiktis ir atitinkamai mažėjančios surenkamų mokesčių sumos (Fadillah et al., 2023). Tai mažina skiriamus išteklius ekonominei ir socialinei politikai, paveikiant visą visuomenę (Gioacchino & Fichera, 2022). Dėl mokesčių vengimo prarandamos mokestinės pajamos, todėl skiriamas nepakankamas viešojo sektoriaus finansavimas, turintis įtakos tautos ar teritorijos gyvenimo lygiui ir sukeliantis nepasitikėjimą viešosiomis institucijomis (Amzuica et al., 2023).

Žvelgiant iš finansų perspektyvos, norint užtikrinti mokesčių laikymąsi skaitmeninėje ekonomikoje, reikia suprasti sudėtingą technologijų, verslo modelių ir reguliavimo sistemų sąveiką (Adelakun et al., 2024). Dėl skaitmenizacijos mokesčių vengimo problema tik aštrėja, nes pažeidėjai įgyja daugiau įrankių, įgūdžių ir mechanizmų, skirtų naršyti stebimoje finansinėje aplinkoje (Amzuica et al., 2023). Mokesčius administruojančioms institucijoms kyla pavojus – technologijos gali suteikti galimybę fiziniams asmenims ir įmonėms paslėpti neskelbtiną informaciją arba išvengti mokesčių (Bassey et al., 2022).

Subjektų, veikiančių skaitmeninėje erdvėje, identifikavimo barjerai kyla dėl anonimiškumo, kuris suteikia galimybę į mokesčių vengimą linkusiems asmenims vykdyti sandorius nemokant mokesčių. Intensyviai keičiantis veiklos formoms ir valstybėms nespėjant pritaikyti teisinio reguliavimo, rizikos mastas tik didėja. Mokslinėje literatūroje identifikavimas išskirtas kaip problema, neigiamai veikianti

mokesčių surinkimą ir skatinanti šešėlinę ekonomiką, tačiau tiesioginių sprendimo būdų pateikta nedaug. Vertinant mokesčių reikšmę, labai svarbu užtikrinti, kad šešėlinės ekonomikos mastas būtų kuo mažesnis, o į šalies biudžetą būtų surenkama kuo daugiau priklausančių mokėti mokesčių. Skaitmeninės ekonomikos spartus augimas daro reikšmingą poveikį tiek verslo aplinkai, tiek reguliavimo procesams. Taikomi identifikavimo metodai tampa vis mažiau veiksmingi, o augant skaitmeninei ekonomikai, didėja skaitmeninės erdvės subjektų identifikavimo problema, kuri turi tiesioginę ryšį su šešėline ekonomika. Atsižvelgiant į tai, būtina nuodugniai analizuoti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo teorinius pagrindus, nustatyti pagrindinius veiksnius, lemiančius šios problemos atsiradimą, analizuoti galimus ir jau įgyvendintus sprendimus problemai spręsti bei empirinio tyrimo metu tikslinga atlikti atvejo analizę ir įvertinti šiuo metu jau įsigaliojusių sprendimų įgyvendinimo rizikas.

2. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje teoriniai pagrindai

Skaitmenizacija, formuodama XXI amžių, nuveikė daugiau nei praktiškai bet kuris kitas reiškinys, o tai neišvengiamai paskatino reikšmingus pokyčius kasdieniame gyvenime (Geringer, 2021). Šiandienos pasaulyje skaitmeninė ekonomika užima vis svarbesnę vietą, keisdama tradicinius verslo modelius ir ekonominius procesus. Jos veikimas paremtas skaitmeninėmis technologijomis, kurios kartu su inovacijomis atveria naujas galimybes, tačiau kartu kelia iššūkius. Vienas iš jų – skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimas. Skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo teorinių pagrindų nagrinėjimas leidžia giliau suprasti, kokią vaidmenį skaitmeninė ekonomika atlieka šiuolaikiniame pasaulyje ir kaip ji formuoja naujas tendencijas, darančias poveikį ne tik ekonomikai, bet ir visuomenei plačiaja prasme. Šiame skyriuje apžvelgiamos skaitmeninei ekonomikai priskiriamos veiklos ir jose veikiantys subjektai, taip pat aptariami duomenų apsaugos ribojimai, pabrėžiant sudėtingumą, kylantį iš būtinybės derinti asmens duomenų apsaugą su efektyvia kontrolės sistema.

2.1. Skaitmeninės ekonomikos samprata

Siekiant suprasti, kas yra laikomi skaitmeninės ekonomikos subjektais, svarbu apibrėžti, kas apima skaitmeninės ekonomikos sąvoką. Pastebėta, kad šis terminas yra labai plačiai vartojamas, gali būti nevienareikšmiškai suprantamas ir turėti ne vieną apibrėžtį, kuri priklauso nuo konteksto. Technologijų pažanga ir duomenų skaitmeninimas, įvairūs skaitmeniniai įrankiai keičia tradicinius ekonominius procesus, todėl sudėtinga nustatyti, kur yra riba tarp skaitmeninės ir tradicinės ekonomikos. Skaitmeninės ekonomikos subjektai veikia skaitmeninės ekonomikos aplinkoje, todėl svarbu išsiaiškinti, kas yra skaitmeninė ekonomika apskritai, kokie yra ją lemiantys veiksniai ir kokią poveikį ji daro.

Atsiradus skaitmeninei ekonomikai, pasaulinė mokesčių sistema išgyvena reikšmingą transformaciją (Igbinenikaro & Adewusi, 2024). Skaitmeninės ekonomikos augimas keičia pramonės šakas ir organizacines struktūras, kas daro didelę įtaką darbo rinkai, vartotojų elgsenai ir tarptautinės prekybos dinamikai (Williams, 2021). Skaitmeninės ekonomikos atsiradimas ištrynė tradicinio apmokestinimo ribas ir suteikė galimybę tarptautinėms įmonėms beprecedenčiu lengvumu ir judrumu vykdyti verslo veiklą kitose šalyse (Igbinenikaro & Adewusi, 2024).

Skaitmeninė ekonomika tobulėja eksponentiniu greičiu (Williams, 2021) ir yra gana nenaujas reiškinys, todėl skaitmeninės ekonomikos sąvoką moksliniuose literatūros šaltiniuose apibrėžė ne vienas autorius. Skaitmeninės ekonomikos ištakos siekia dešimtmečius. Pažymima (Pan et al., 2022), kad skaitmeninės ekonomikos sąvoka aiškiau buvo apibrėžta 2016 m. rugsėjo mėn. vykusiame G 20 (tarptautinis forumas) lyderių susitikime, kur ji buvo apibūdinta kaip technologijomis grįsta ekonominė veikla. Taigi, skaitmeninės ekonomikos sąvoka aiškiau apibrėžta ir sukonkretinta 2016 m., tačiau, įvairių šaltinių teigimu, augimo pagreitį įgavo 2020 m., t. y. prasidėjus COVID-19 pandemijai. Pasaulio ekonomika įžengė į ketvirtosios pramonės revoliucijos fazę, kuri politinėse deklaracijose ir žiniasklaidoje minima „skaitmeninės ekonomikos“ pavadinimu (Syuntyurenko, 2020). Šis teiginys rodo, kad skaitmeninė ekonomika jau kelerius metus veikia revoliuciniu režimu, iš esmės keisdama nusistovėjusią ekonominę santvarką.

Xia ir kt. (2024) skaitmeninę ekonomiką apibūdino kaip novatorišką ekonomiką, kuri naudoja skaitmenines technologijas ir elektroninius ryšius ekonominei ir verslo veiklai vykdyti įvairiuose sektoriuose. Minėtų autorių apibūdinimą galėtų papildyti ir Raihan'as (2024), nagrinėjęs skaitmeninę

ekonomiką tvarumo tema ir ją apibrėžęs kaip pasaulinę ekonominės veiklos, profesinių įsipareigojimų ir komercinių sandorių sistemą, kuri egzistuoja naudojant informacines ir ryšių technologijas. Pagal įvairių autorių teiginius, išskiriami šie skaitmeninei ekonomikai būdingi bruožai:

- platus skaitmeninių platformų, paslaugų ir technologijų naudojimas, kuris pakeitė tradicinius verslo modelius ir sukėlė iššūkių mokesčių sistemoms (Adelakun et al., 2024);
- platus gamybinis daugelio technologijų klasterių taikymas, visų pirma, daiktų interneto technologijos, išmanioji robotika, didžiųjų duomenų apdorojimo technologijos, 3D spausdinimas, nanotechnologijos ir nanobiosensorika, dirbtinė fotosintezė, išmanieji maitinimo tinklai, biotechnologijos, naujos medžiagos su iš anksto sukurtomis funkcijomis ir mobilusis plačiajuostis internetas (Syuntyurenko, 2020);
- pažangios technologijos, tokios kaip dirbtinis intelektas, blokų grandinė ir didieji duomenys (Hidayat & Defitri, 2024);
- Vienas iš pagrindinių skaitmeninės ekonomikos bruožų yra skaitmeninių operacijų be sienų pobūdis, leidžiantis tarptautinėms įmonėms pasiekti klientus ir vykdyti verslo veiklą keliose jurisdikcijose vienu metu (Igbinenikaro & Adewusi, 2024);
- nematerialaus turto ir intelektinės nuosavybės, pvz., programinės įrangos, patentų ir autorių teisių, kurias galima lengvai perkelti iš vienos jurisdikcijos į kitą, gausa (Igbinenikaro & Adewusi, 2024).

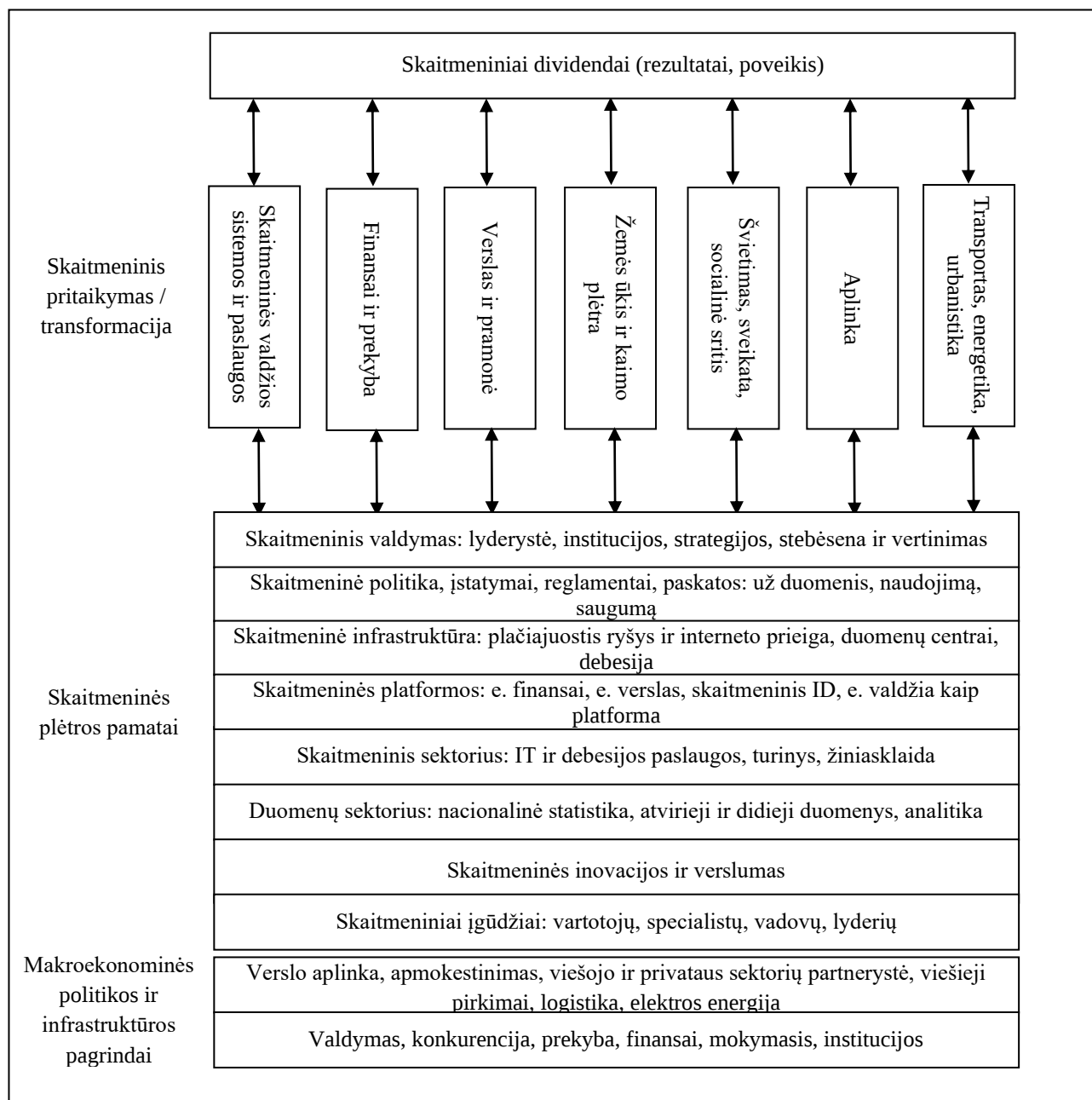
Skaitmeninei ekonomikai būdingas unikalus bruožas – technologijų taikymas vykdant veiklą. Technologiniai pokyčiai paveikė ne tik tai, kaip mes vartojame, bet ir ką vartojame (Agrawal & Fox, 2021). Technologijų pobūdis gali būti nuo nesudėtingų ir jau įprastų, tokių kaip internetas, patentai, programinė įranga, didieji duomenys (angl. *Big Data*), iki labai sudėtingų ir pažangių, tokių kaip dirbtinis intelektas, blokų grandinės ir pan. Judėjimas link didžiųjų duomenų reiškia, kad skaitmeninimo proceso metu sukuriamų ir surenkamų duomenų kiekis išaugo eksponentiškai (Tan et al., 2023). Didieji duomenys tampa neatsiejama didelių įmonių ir daug duomenų reikalaujančių įmonių skaitmenizacijos dalimi (Amzuica et al., 2023) ir šie duomenys dažnai yra asmens duomenys, tiesiogiai susiję su asmenų veikla ir elgsena internete bei jie identifikuojami per žmonių internetinę tapatybę (Tan et al., 2023).

Šalies technologinė pažanga sąlygoja bendrojo vidaus produkto (BVP) augimą vienam gyventojui (Gomes et al., 2022), todėl informacinių technologijų naudojimas yra svarbus bet kuriai valstybei, kadangi reiškia šalių konkurencingumą pasaulinėje arenoje (Azarkhin et al., 2021). Tačiau, tyrėjai atkreipia dėmesį, kad technologijos gali būti panaudojamos ne tik teisėtiems tikslams:

- daugelio šalių ekonominių sistemų integracija, ekonomikos skaitmenizacija, naujų finansinių instrumentų atsiradimas, aukštųjų technologijų plėtra – šie veiksniai gali turėti „atvirąją pusę“ ir gali būti naudojami ne tik teisinais tikslais (Kamensky et al., 2024);
- dideli duomenys ir daiktų internetas yra reikšmingi technologiniai pasiekimai, keičiantys verslo strategijas ir finansinę žvalgybą tiek geriems, tiek blogiems veikėjams (Amzuica et al., 2023);
- technologiniai pokyčiai vyksta daug greičiau nei institucinių reformų tempas, todėl fiskalinės sistemos dažnai būna neatitinkančios dabartinių verslo modelių, vartojimo modelių ir naujų mokesčių vengimo ar slėpimo būdų (Agrawal & Fox, 2021).

Taigi, technologijas galima išskirti kaip vieną iš skaitmeninės ekonomikos ekosistemos sudėtinių dalių. Tačiau skaitmeninės ekonomikos ekosistemą sudaro ne tik technologijos. Hanna (2020) pateikė

skaitmeninės ekonomikos ekosistemos holistinį modelį, apjungiant įvairius skaitmeninės ekonomikos elementus ir jų tarpusavio sąveiką (žr. 6 pav.)

6 pav. Skaitmeninės ekonomikos ekosistema (Hanna, 2020)

Kaip pavaizduota 6 paveiksle ir kaip teigia Hanna (2020), skaitmeninės ekonomikos vertinimo sistema gali būti sudaryta iš trijų lygių: makropolitikos pagrindo (konkurencijos, prekybos, finansų, valdymo ir kt.), skaitmeninių įgalintojų (skaitmeninis sektorius, lyderystė, infrastruktūra, platformos, politika, įgūdžiai, finansai) ir sektorių transformacijos (vertikalus IRT taikymas pagrindiniuose ekonomikos sektoriuose, tokiuose kaip viešosios paslaugos, švietimas ir žemės ūkis). Pateiktas skaitmeninės ekonomikos ekosistemos modelis iliustruoja, kaip tradicinės ir skaitmeninės ekonomikos susipynė, formuodamos naujus verslo modelius bei procesus, kurių pagrindas yra skaitmeninės iniciatyvos ir organizaciniai modeliai. Modelis taip pat vaizduoja struktūrizuotą požiūrį

į skaitmeninės ekonomikos vertinimą ir jos veikimą, apimant jos sudėtinės dalis bei tarpusavio ryšius tarp skirtingų lygių.

Išskiriami (Hanna, 2020) septyni veiklos sektoriai, kuriuose gali būti pritaikomi skaitmeninimo elementai: skaitmeninės valdžios sistemos ir paslaugos; finansai ir prekyba; verslas ir pramonė; žemės ūkis ir kaimo plėtra; švietimas, sveikata ir socialinė sritis; aplinka; transportas, energetika ir urbanistika. Tai rodo, kad skaitmeninės technologijos gali būti taikomos labai skirtingose srityse. Williams’as (2021) pagal taikymo sritį skaitmeninės ekonomikos elementus suskirstė į dvi dalis – siauresnę ir platesnę. 7 paveiksle pavaizduoti skaitmeninės ekonomikos sudėtiniai elementai, kuriuos skaitmeninės ekonomikos koncepcijos analizės rezultate pateikė Williams’as (2021).

7 pav. Skaitmeninės ekonomikos elementai (Williams, 2021)

Williams’o (2021) pateiktas skaitmeninis ekonomikos vertinimas atitinka pagrindinę skaitmeninės ekonomikos koncepciją, kuri teigia, kad pagrindinis skaitmeninis sektorius yra paremtas informacinėmis technologijomis. Pagal tyrėją siauresnei taikymo sričiai priskiriamos skaitmeninės paslaugos, platformų, dalijimosi ir didžiųjų duomenų ekonomika, platesnei – algoritminė ekonomika, tikslinis žemės ūkis (angl. *precision agri-business*) ir 4 pramonės revoliucija. Šis skirstymas paremtas skaitmeninės ekonomikos mastu ir branda, pvz., „dalijimosi ekonomika“ jau daug kam žinomas terminas, o tikslinis žemės ūkis dar vystosi ir turi potencialo.

Skirtingai nuo tradicinių verslų, skaitmeninis verslas veikia be sienų, todėl sunku nustatyti, kur vykdoma ekonominė veikla ir kur reikia mokėti mokesčius (Igbinenikaro & Adewusi, 2024). Skaitmeninė ekonomika apima daugybę ekonominės veiklos rūšių, pagrįstų skaitmeninėmis technologijomis ir internetu (Adelakun et al., 2024). Įvairūs skaitmeninės ekonomikos sektoriai apima elektroninę prekybą, skaitmeninę rinkodarą, skaitmenines finansines paslaugas, skaitmeninio turinio gamybą, programinę įrangą, kompiuterinius žaidimus ir debesijos paslaugas (Xia et al., 2024). Adelakun’as ir kt. (2024) išskyrė elektroninę prekybą, skaitmenines platformas ir virtualias valiutas. Igbinenikaro ir Adewusi (2024) skaitmeninės ekonomikos veikloms priskyrė elektroninę prekybą, internetinę reklamą, skaitmenines paslaugas ir dalijimosi ekonomiką, kurių kiekviena turi savo unikalių ypatybių ir mokesčių iššūkių. Šis platus veiklų sąrašas rodo, kad skaitmeninė ekonomika apima ne tik tradicinius sektorius, perkeltus į skaitmeninę erdvę, bet ir visiškai naujus verslo modelius. Dėl šių naujovių susimaišė tradicinių mokesčių jurisdikcijų ribos, todėl sudėtinga nustatyti mokestines prievoles ir vykdymo mechanizmus (Adelakun et al., 2024).

Skaitmeninės ekonomikos sampratą padeda apibrėžti, išplėtoti ir geriau suprasti modeliai, apibendrinantys jos pagrindinius aspektus ir komponentus. Raihan’o (2024) sudarytą skaitmeninės ekonomikos modelį sudaro nauji verslo modeliai, naujos technologijos bei jame išskirtos tendencijos

ir skaitmeninę ekonomiką lemiantys veiksniai. Šis modelis leidžia visapusiškai įvertinti skaitmeninės ekonomikos struktūrą ir jos veikimo logiką (žr. 8 pav.).

8 pav. Pagrindiniai skaitmeninės ekonomikos veiksniai (Raihan, 2024)

Kaip pavaizduota 8 paveiksle, pagal Raihan'as (2024) skaitmeninėje ekonomikoje dominuoja skaitmeniniai verslo modeliai, ji pasižymi pramonės ekosistemų augimu ir pabrėžia perėjimą nuo tradicinių paslaugų teikimo link patirties vartotojui kūrimo, o pačią skaitmeninę ekonomiką lemia skaitmeninės strategijos ir reglamentai, skaitmeninė infrastruktūra, duomenys ir skaitmeniniai įgūdžiai. Be to, 8 paveiksle matomos dvi kartinės skaitmeninės ekonomikos ašys – nauji verslo modeliai ir naujos technologijos – kurios gali būti laikomis skaitmeninės ekonomikos išskirtiniais bruožais. Visų tarpusavio komponentų sąveika rodo bendrą skaitmeninės ekonomikos aplinką, kurioje vertės kūrimas grindžiamas technologijomis ir inovacijomis grįstais sprendimais.

Taigi, moksliniuose straipsniuose analizuojama skaitmeninės ekonomikos samprata žvelgiama per inovacijas, skaitmenizaciją ir technologijų integraciją į tradicinę ekonomiką, kartu pažymint ir neatsiejamą naujų verslo modelių bei rinkos santykių formavimąsi. Apibendrinant galima teigti, kad skaitmeninė ekonomika yra dinamiška ir nuolat besivystanti bei labai reikšminga sritis, o jos pagrindas – skaitmenizacija ir veiklos vykdymas inovacijomis ir technologijomis grįstose platformose, tokiu būdu formuojant naujus verslo modelius. Išskiriamos skaitmeninei ekonomikai priskiriamos veiklos sritys apima: virtualių valiutų prekybą, veiklą per skaitmenines platformas, debesijos paslaugas, skaitmeninio turinio gamybą, e. prekybą, veiklą per socialines platformas, skaitmeninę rinkodarą, kompiuterinius žaidimus ir skaitmenines finansines paslaugas. Išanalizavus įvairius mokslinius ir informacinius šaltinius, nustatyta, kad literatūroje nėra pateikto vieningo skaitmeninės ekonomikos veiklos sričių ir jai priskiriamų subjektų skirstymo, todėl, remiantis apibendrintais duomenimis, sudaryta 1 lentelė, kurioje pateikiami tipiniai subjektai pagal veiklos sritis.

1 lentelė. Skaitmeninės ekonomikos veiklos sritys ir jose veikiančių tipinių subjektų pavyzdžiai

Veiklos sritys	Tipiniai subjektai
Virtualių valiutų prekyba	Individualūs investuotojai, veiklą vykdančios ir atsiskaitymus virtualia valiuta gaunantys asmenys
Veikla per skaitmenines platformas	Nuomotojai („Airbnb“), pavežėjai („Bolt“, „Uber“), laisvai samdomi darbuotojai
Debesijos paslaugos	Informacinių paslaugų teikėjai, duomenų talpyklų administratoriai
Skaitmeninio turinio gamyba	Turinio kūrėjai
E. prekyba	Mažmenininkai, individualūs pardavėjai, prekes perparduodantys tarpininkai
Veikla per socialines platformas	Nuomonės formuotojai, reklamos platintojai
Skaitmeninė rinkodara	Rinkodaros specialistai
Kompiuteriniai žaidimai	Žaidimų kūrėjai, virtualias prekes žaidimų erdvėje parduodantys asmenys
Skaitmeninės finansinės paslaugos	Mokėjimo tarpininkai

Kaip jau minėta anksčiau ir matyti iš 1 lentelės, skaitmeninės ekonomikos veiklos sritys pasižymi didele įvairove. Dalis skaitmeninės ekonomikos subjektų dažnai veikia savarankiškai ir neturėdami įregistruotos veiklos, gauna pajamas, tačiau nemoka priklausančių mokėti mokesčių. Platus ir vis didėjantis veiklų spektras skatina ekonomikos augimą, tačiau kartu kelia reguliavimo, mokesčių administravimo ir subjektų identifikavimo iššūkių, kurie reikalauja naujų požiūrių ir strategijų jų sprendimui.

2.2. Skaitmenizacija kaip skaitmeninės ekonomikos raidos veiksnys ir jos poveikis verslui, mokesčių sistemai bei valstybės ekonomikai

Skaitmenizacija jau tapo pagrindine varomąja jėga, peržengiančia geopolitikos ir ekonomikos ribas, kartu su technologinių inovacijų bangomis, ypač dirbtinio intelekto (DI) srityje (Tan et al., 2023). Europos Investicijų Banko (European Investment Bank, 2022) investicijų tyrimo duomenimis, 46 proc. Europos Sąjungos įmonių padidino skaitmenizacijos lygį po 2020 m., t. y. COVID-19 pandemijos. Augant skaitmenizacijos mastui, didėja ir jo poveikis. Besivystančios šalys vis labiau suvokia skaitmeninės ekonomikos teikiamas galimybes ir riziką būti paliktoms užnugaryje skaitmeninės transformacijos lenktynėse (Hanna, 2020). Skaitmeninė ekonomika taip pat keičia vartotojų elgseną ir plečia globalizacijos ribas, todėl tampa viena svarbiausių šiuolaikinės ekonomikos tyrimų sričių.

Ekonomikos skaitmenizavimo problemas tiria daug mokslininkų daugelyje pasaulio šalių (Ohrimenco & Borta, 2021). Skaitmenizacijos poveikį galima apibūdinti skirtingai, atsižvelgiant į skirtingų suinteresuotų šalių perspektyvas:

- valstybės ekonomikai;
- verslui;
- mokesčių sistemai.

Besivystančioms šalims ir jų ekonomikai skaitmenizacijos poveikis yra ypač reikšmingas, nes ji gali paskatinti spartesnę ekonomikos augimą ir plėtrą. Oloyede ir kt. (2023) pabrėžė, kad skaitmenizacija besivystančiose šalyse suteikia galimybes kurti naujas rinkas ir gerinti viešąsias paslaugas, tačiau tuo pačiu metu išryškėja skaitmeninės atskirties problema. Autoriai teigia, kad būtina investuoti į infrastruktūrą ir technologinį švietimą, jog būtų išnaudotas visas skaitmenizacijos potencialas.

Spartus technologijų naudojimas taip pat daro įtaką ir verslo subjektams. Pasaulinės ekonomikos skaitmenizacija pakeitė tarptautinių įmonių mokesčių planavimo dinamiką (Igbinenikaro & Adewusi, 2024). Verslui skaitmenizacijos poveikį tyrė Xia ir kt. (2024), nagrinėdami, kaip naujos technologijos

transformuoja verslo procesus ir modelius. Autoriai teigė, kad skaitmenizacija leidžia verslui kurti inovatyvias paslaugas ir produktus, didinti efektyvumą bei mažinti sąnaudas, tačiau tuo pačiu kelia iššūkius, susijusius su investicijomis į technologijas. Be to, spartėjanti skaitmenizacija pelno siekiantiems ūkio subjektams dažnai asocijuojasi su poreikiu prisitaikyti prie greitai kintančios ir tobulėjančios aplinkos, o tai gali lemti tiek konkurencinio spaudimo didėjimą, tiek būtinybę nuolat atnaujinti veiklos modelius.

Skaitmenizacija turėjo didelę įtaką mokesčių atitikčiai, atnešdama tiek iššūkių, tiek galimybių (Hidayat & Defitri, 2024). Skaitmeninė era pradėjo transformacinius mokesčių administravimo pokyčius, kuriuos paženklino pažangiausių technologijų, tokių kaip dirbtinis intelektas (AI) ir blokų grandinė, integracija (Adelekan et al., 2024). Nors šios technologijos siūlo galimus sprendimus, kaip pagerinti mokesčių administravimą ir vykdymą, jos taip pat sukuria naujų sunkumų, pvz., operacijų anonimiškumo ir skaitmeninio turto stebėjimo (Adelakun et al., 2024).

Kalbant apie poveikį mokesčių sistemai, Amzuica ir kt. (2023) bei Adelakun'as ir kt. (2024), pabrėžė, kad technologijų integracija į mokesčių administravimą gali žymiai padidinti sistemos efektyvumą ir skaidrumą. Adelakun'as ir kt. (2024) teigė, kad skaitmenizacija leidžia automatizuoti daugelį mokesčių surinkimo procesų, mažina administracinę naštą ir padeda greičiau nustatyti mokesčių vengimo atvejus. Hidayat'as ir Defitri (2024) aptarė, kaip skaitmenizacija keičia mokesčių kontrolės ir priežiūros procesus, naudojant didžiųjų duomenų analizę. Paskutiniai minėti tyrėjai nurodė, kad viena vertus, skaitmenizacija padidino efektyvumą, supaprastino procesus ir pagerino tarptautinį ryšį pasaulinėje prekyboje bei muitinės procedūrose, kita vertus, skaitmenizacija taip pat sukėlė rimtų iššūkių mokesčių administravimui, įskaitant poreikį plėsti elektroninių paslaugų sąrašą ir kurti skaitmeninius sąveikos kanalus tarp mokesčių institucijų ir mokesčių mokėtojų (Hidayat & Defitri, 2024). Taigi, skaitmenizacija gali suteikti reikšmingų galimybių stiprinant mokesčių vengimo prevenciją. Tačiau, į infrastruktūrą ir technologinį švietimą būtina investuoti, siekiant išnaudoti visą skaitmenizacijos potencialą (Oloyede et al., 2023).

Minėtų priemonių poreikį sąlygoja skaitmeninės ekonomikos subjektų didesnės galimybės. Globalios skaitmenizacijos procesų fone formuojasi šešėlinė skaitmeninė ekonomika (Ohrimenco & Borta, 2021). Kaip nurodo Europos Komisija, sparčiai augant skaitmenizacijai ekonomikoje, atsiranda vis daugiau sudėtingų scenarijų, susijusių su mokestiniu sukčiavimu, mokesčių slėpimu ir mokesčių vengimu (European Commission, n. d.). Dėl skaitmenizacijos mokesčių institucijoms kyla kritinių problemų, nes skaitmeninė veikla dažnai nepatenka į mokesčių reglamentavimo ribas, kurios daugiausia tinka tradiciniams verslo modeliams (Rizzo et al., 2022). Asmenys, vengiantys mokėti mokesčius, turi daugiau prieigos prie sudėtingų įrankių, naudojančių didelius duomenis, mašininį mokymąsi ir nuspėjamąją analizę, kas padeda apsaugoti turtą arba sukurti sandorių grandinę, kuri padėtų išvengti valdžios institucijų vykdomo finansinio stebėjimo (Amzuica et al., 2023).

Skaitmenizaciją vertinant perspektyviai, šis procesas mokesčių administratoriui suteikia daug galimybių optimizuoti mokesčių surinkimą. Kita vertus, dėl didelių duomenų kiekių, duomenų saugos ribojimų ir asmenų tapatybės šifravimo skaitmeninė erdvė sudaro sąlygas nesąžiningiems mokesčių mokėtojams veikti anonimiškai. Jei valstybės taikys nepakankamai atgrasančias sankcijas ir neugdys piliečių sąmoningumo, nacionaliniai biudžetai neteks mokesčių pajamų, kurios turėtų būti surinktos.

Apibendrinant, skaitmenizacija daro didelę įtaką mokesčių sistemai, verslo veiklai ir besivystančių šalių ekonomikai apskritai, suteikdama naujas galimybes ir inovacijas, tačiau kartu sukeldama

iššūkius. Skaitmenizacijos poveikio analizė yra būtina norint sukurti veiksmingas strategijas, leidžiančias maksimaliai išnaudoti šiuolaikinių technologijų teikiamas galimybes. Literatūros apžvalga rodo, kad skaitmeninė ekonomika reikalauja naujų požiūrių į apmokestinimą, skaitmenizacijos poveikio analizę ir mokesčių politikos formavimą. Mokslininkai sutaria, kad reikia išsamiai tirti skaitmeninės ekonomikos veiklos modelius, rizikas ir vertinimo metodikas, siekiant sukurti veiksmingas strategijas, leidžiančias užtikrinti teisingą mokesčių surinkimą ir skatinti ekonominį augimą globalioje skaitmeninėje erdvėje.

2.3. Subjektų identifikavimą ribojantys veiksniai

Nagrinėjant skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo teorinius aspektus, būtina analizuoti veiksnius, kurie šį procesą riboja. Veiksniai gali būti susiję tiek su paties subjekto motyvuotu ir sąmoningu sprendimu veikti anonimiškai, neatsiskleidus ir nemokant mokesčių, tiek su išorinės aplinkos ir reguliavimo sąlygomis, tiek su pačios skaitmeninės ekonomikos ypatumais, kurie kontroliuojančioms institucijoms sudaro papildomus identifikavimo barjerus. Šioje dalyje detaliau analizuojami subjektų identifikavimą ribojantys duomenų apsaugos reikalavimai, mokesčių vengimo motyvai ir skaitmeninei ekonomikai būdingi ypatumai, lemiantys subjektų identifikavimo proceso sudėtingumą.

Subjektų identifikavimą ribojantys duomenų apsaugos reikalavimai. Pastaruoju metu itin aktuali tema – duomenų apsauga – taip pat yra neatsiejama skaitmeninės ekonomikos dalis. 2018 m. įsigaliojęs Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas (BDAR) buvo naujos Europos Sąjungos duomenų valdymo tvarkos kertinis akmuo ir grindžiamas tikslu subalansuoti asmens privatumo apsaugą bei skaitmeninės ekonomikos augimo skatinimą (Marelli et al., 2020). Asmens duomenys yra informacija, susijusi su asmens asmenybe ir yra privataus pobūdžio (Azarkhin et al., 2021). Saugus mokesčių mokėtojų tapatybės nustatymas yra esminis elementas, užtikrinantis šiuolaikinių mokesčių administravimo sistemų veiksmingumą (OECD, 2022). Skaitmeninės transformacijos metu, nors yra užfiksuojama daug asmens duomenų, patys asmenys dažniausiai neturi šių duomenų nuosavybės teisės ar kontrolės, todėl kyla privatumo ir suvereniteto problema (Tan et al., 2023).

Plačiai paplitęs šiuolaikinių informacinių technologijų naudojimas potencialiai sudaro prielaidas įvairioms grėsmėms, susijusioms su informacija ir duomenimis, atsirasti: informacijos nutekėjimas, neteisėtas pasisavinimas, praradimas įvykus techniniams gedimams, iškraipymas, klastojimas ir pan. Todėl dėl jų plataus naudojimo gali atsirasti ne tik ekonominė ar finansinė, bet ir teisinė, socialinė ar reputacinė žala. Duomenų privatumo klausimas labai svarbus tiek duomenų valdytojams, tiek skaitmeninėje erdvėje veikiantiems subjektams. Mokslinėje literatūroje gausu straipsnių, kuriuose nagrinėjamos rizikos dėl duomenų praradimo ar paviešinimo. Informacinių technologijų plėtra skatina skaitmenizaciją, o didžiųjų duomenų eroje automatinis nanolygmens asmens duomenų rinkimas įgalina dirbtinio intelekto pažangą, kuri suteikia vertingų asmeninių paslaugų, tačiau tuo pačiu kelia susirūpinimą dėl privatumo pažeidimų internetinėse platformose (Wang et al., 2021).

Nagrinėdami skaitmeninę ekonomiką Hidayat'as ir Defitri (2024) bei Adelekan'as ir kt. (2024) atkreipė dėmesį į duomenų privatumo svarbą ir iš to kylančius iššūkius. Privatumo reguliavimas ir vartotojų duomenų apsaugos politika kelia papildomus apribojimus, kurie trukdo kurti detalius duomenų analizės modelius. Šie ribojimai apsunkina galimybę efektyviai stebėti skaitmeninėje erdvėje vykdomą ekonominę veiklą, o tai dar labiau komplikuoja skaitmeninės ekonomikos apmokestinimo procesus ir jų įgyvendinimą.

Pasak Azarkhin'o ir kt. (2021), asmens duomenų anonimizavimas yra viena iš priemonių, kuria siekiama sumažinti žalos piliečiams mastą tuo atveju, jei asmens duomenys koku nors būdu būtų pavišinti plačiam žmonių ratui. Ir neabejotinai reikia su tuo sutikti, kad iš vartotojų perspektyvos duomenų apsaugos užtikrinimo klausimas yra labai svarbus. Vis dėlto, užtikrinant duomenų apsaugą, gali kilti praktinių iššūkių dėl tikslaus asmenų identifikavimo, nes anonimizavimo priemonės apsunkina skaitmeninės ekonomikos subjektų tapatybės nustatymą.

Pastaruoju metu daug ekspertų nuomonių ir socialinių-politinių, etinių, teisinių ir politikos tyrimų pradėjo atkreipti dėmesį į Duomenų apsaugos reglamento trūkumus (Marelli et al., 2020). Vertinant duomenų apsaugą iš mokesčių administratoriaus perspektyvos, pažymima (Hidayat & Defitri, 2024), kad didesnis jautrių duomenų atskleidimas mokesčių administratoriui suteikia galimybių, bet taip pat kelia iššūkių, susijusių su asmenų privatumo ir informacijos apsauga nuo galimų kibernetinių grėsmių. Adelekan'as ir kt. (2024) atliktas tyrimas, nagrinėjant dirbtinio intelekto ir blokų grandinės technologijų integravimo galimybes JAV mokesčius administruojančioje institucijoje, atskleidė, kad duomenų privatumas yra viena iš veiklos kliūčių, todėl būtinos tvirtos reguliavimo sistemos.

Taigi, vertinant iš mokesčių administratoriaus perspektyvos duomenų apsaugos ribojimai – tai iššūkis, susijęs su asmens duomenų apsauga, ir tam tikras barjeras asmenims identifikuoti. Vertinant iš nesąžiningų mokesčių mokėtojų pusės – tai gana galingas įrankis vykdyti veiklą neatsiskleidus. Duomenų apsaugos srityje skaitmeninė ekonomika šiuo metu yra tam tikroje aklavietėje, kadangi balansuoja tarp poreikio užtikrinti asmenų teisę į privatumą ir institucinio reguliavimo bei priežiūros siekio.

Subjektų identifikavimo barjeras kaip mokesčių vengimo pasekmė. Technologiniai pokyčiai, keičiantys vartojimo modelius, fiskalinėms institucijoms ateinančiais dešimtmečiais žada naujus iššūkius (Agrawal & Fox, 2021). Mokesčių slėpimas yra nuolatinė problema, kuri skaitmeninėje eroje tampa vis sudėtingesnė (Amzuica et al., 2023). Veikla virtualioje erdvėje skaitmeninės ekonomikos subjektams sukuria galimybes mokestiniam neskaidrumui ir iškraipo konkurencijos sąlygas rinkoje. Visose šalyse mokesčių pajamos yra pagrindinis viešųjų paslaugų finansavimo šaltinis, todėl visoms šalims svarbu suprasti mokesčių subjektų elgesį (Ryšavá & Zídková, 2021). Siekiant atskleisti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo svarbą ir kaip asmenų anonimiškumas kenkia valstybės gebėjimui užtikrinti tvarią skaitmeninės ekonomikos plėtrą bei efektyvų biudžeto valdymą, tikslinga nustatyti mokesčių vengimo motyvus, kas padėtų identifikuoti priemones identifikavimo problemai spręsti. Vienas iš pagrindinių valstybių uždavinių – kad mokesčiai būtų mokami savanoriškai ir kad tai taptų pareiga, o ne prievolė ar kontrolės veiksmų rezultatas.

Daugelis klasikinių viešųjų finansų problemų yra susijusios su mokesčių bazės pločiu, mokesčių vengimo galimybėmis, administracinėmis ir atitikties sąnaudomis, įmonių ir individų elgsenos atsakomuoju poveikiu bei pajamų paskirstymo teisingumu tarp vietos valdžios institucijų (Agrawal & Fox, 2021). Vieni iš pagrindinių veiksnių, skatinančių mokesčių slėpimą, yra korupcija ir finansų kontrolės atsakingų asmenų profesinės kompetencijos stoka, o tai reiškia, kad bet koks mokesčių slėpimas lieka nepastebėtas (Piťu et al., 2021). Piťu ir kt. (2021) pagrindiniu mokesčių slėpimo kaltininku įvardijo pačią įstatymų leidžiamąją instituciją, kurios išleistų teisinių reguliavimų spragomis gali pasinaudoti kūrybingi mokesčių mokėtojai. Kovoti su korupcija yra ypač sudėtinga dėl daugybės sudėtingų metodų, kuriuos nesąžiningi biurokratai gali naudoti norėdami nuslėpti savo korupcinę veiklą (Berdiev et al., 2024). Amzuica ir kt. (2023) taip pat nurodė, kad korupcija yra

pagrindinė tema mokesčių vengimą nagrinėjančioje literatūroje, nes ji paaiškina elgseną, sukeliančią mokesčių slėpimą.

Mokesčių slėpimas taip pat susijęs su ekonominėmis sąlygomis, nes sunkios sąlygos skatina žmones vengti atskaitymų iš savo pajamų ir turto (Amzuica et al., 2023). Išskiriami (Pinheiro et al., 2021) du pagrindiniai teoriniai požiūriai į mokestinių prievolių vykdymą:

- 1) ekonominio atgrasymo teorija – grindžiama prielaida, kad mokesčių mokėtojai yra racionalūs asmenys, siekiantys maksimalios naudos. Pagal šią teoriją, mokesčių mokėtojai sprendžia, ar deklaruoti visas pajamas, įvertindami riziką būti pagautiems ir nubaustiems už vengimą mokėti mokesčius. Baudos ir mokesčių auditai yra atgrasymo priemonės, taikomos siekiant užkirsti kelią tokiam elgesiui;
- 2) fiskalinės ir socialinės psichologijos modeliai – paremti vidine motyvacija mokėti mokesčius, kylantys iš moralinio įsipareigojimo prisidėti prie visuomenės gerovės.

Ryšavá ir Zídková (2021) teigė, kad mokesčių slėpimas turi būti vertinamas ne tik teisiniu požiūriu (dažniausiai tai yra neteisėta veikla), bet ir iš tokio elgesio moralinės pusės. Gioacchino ir Fichera (2022), tyrę mokesčių vengimą socialiniuose tinkluose, išskyrė tris pagrindines individualių mokesčių mokėjimo sprendimų motyvacijas, tarp kurių taip pat išskiriama ir moralė:

- piniginis kompromisas – priklauso nuo institucinių mokesčių sistemos ypatybių, įskaitant mokesčių našta, audito sistemą ir baudą, mokėtiną, jei būtų nustatytas mokesčių slėpimas;
- mokesčių moralė – reiškia vidinę asmenų motyvaciją ir vertybių sistemą;
- socialinė reputacija – susijusi su bausme už nukrypimą nuo priimtų socialinių normų ir atlyginimu už jų laikymąsi. Socialinės normos laikymasis, skatinamas susirūpinimo dėl socialinės reputacijos, linkęs sukurti elgesio atitikimą.

Analizuojant valstybių narių vaidmenį, buvo pabrėžta, kad mokestinių pajamų praradimo prevencijai yra būtinas valstybių narių koordinuotas indėlis (Geringer, 2021). Taip pat buvo keltas klausimas, ar nacionalinės mokesčių administracijos gali įveikti mokesčių iššūkius, kylančius dėl didėjančios ekonomikos skaitmenizacijos. Tai rodo, jog šių problemų sprendimas yra itin sudėtingas ir reikalaujantis ne tik naujų priemonių, bet ir esminių sisteminių pokyčių.

Mcgee (2023), apibendrinęs 90 apklausų, kurių metu buvo klausama daugelio žmonių įvairiose šalyse nuomonės apie mokesčių slėpimą, padarė išvadą, kad siekiant mažinti mokesčių slėpimo mastą būtina spręsti pagrindines mokesčių slėpimo priežastis:

- jei žmonės vengia mokėti mokesčius, nes vyriausybė pažeidžia žmogaus teises, vyriausybės turi dėti pastangas pašalinti arba bent jau sumažinti žmogaus teisių pažeidimus;
- jei žmonės vengia mokėti mokesčius dėl per didelių mokesčių tarifų, reikia stengtis juos sumažinti;
- jei žmonės vengia mokėti mokesčius dėl suvokimo, kad jie negauna daug naudos iš mokesčių sumokėjimo, vyriausybės turi padidinti naudos ir išlaidų santykį;
- jei žmonės vengia mokėti mokesčius, nes laiko savo vyriausybę korumpuota arba neefektyvia, vyriausybės turi stengtis tapti veiksmingesnėmis ir mažinti korupcijos mastą.

Pačios mokesčius administruojančios institucijos negali daryti lemiamos įtakos demografiniams ir socialiniams mokesčių mokėtojų sprendimų dėl mokesčių vengimo veiksniams, tačiau jų žinios gali padėti nukreipti mokesčių politiką teisinga linkme (Ryšavá & Zídková, 2021). Tyrėjų atlikta analizė atskleidė, kad didesnę mokesčių moralę, skatinančią laikytis mokesčių politikos, o vėliau ir geresnį

mokesčių surinkimą galima pasiekti palaikant piliečių ryšį su savo valstybe ir vyriausybe, kartu didinant pagarbą valdžios institucijoms.

Apibendrinant anksčiau paminėtų tyrėjų išskirtus mokesčių vengimo motyvus, sudaryta 2 lentelė, kurioje išskirtos 8 paminėtos priežastys, lemiančios asmenų pasirinkimą nemokėti mokesčių.

2 lentelė. Mokesčių vengimo motyvai

Mokesčių vengimo motyvai	Motyvus įvardiję tyrėjai	Apibendrinti argumentai
Vidinė motyvacija mokėti / nemokėti mokesčių	Gioacchino & Fichera, 2022; Pinheiro et al., 2021; Ryšavá & Zídková, 2021.	Mokesčių moralė, kylanti iš asmenų moralinio įsipareigojimo prisidėti prie visuomenės gerovės, grindžiama vidine motyvacija ir vertybių sistema. Tyrimai rodo, kad didesnę mokesčių moralę ir geresnį mokesčių surinkimą galima pasiekti stiprinant piliečių ryšį su valstybe ir vyriausybe bei didinant pagarbą valdžios institucijoms. Šis požiūris skatina piliečių sąmoningumą ir savanorišką mokesčių mokėjimą, o tai prisideda prie efektyvesnės mokesčių politikos įgyvendinimo ir visuomenės gerovės didinimo.
Ekonominės sąlygos / per didelė mokestinė našta	Amzuica et al., 2023; Gioacchino & Fichera, 2022; Mcgee, 2023.	Ekonominės sąlygos ir mokesčių našta (pvz., per dideli mokesčių tarifai) prisideda prie mokesčių slėpimo rizikos augimo, kadangi sunkios ekonominės sąlygos neskatina asmenų mokėti mokesčius, o priešingai – skatina jų vengti.
Korupcija	Amzuica et al., 2023; Berdiev et al., 2024; Mcgee, 2023; Piću et al., 2021.	Korupcija sukelia mokesčių vengimo efektą. Asmenys vengia mokėti mokesčius, nes laiko savo vyriausybę korumpuota arba neefektyvia, todėl vyriausybės turi stengtis tapti veiksmingesnėmis ir mažinti korupcijos mastą. Korupcijos atveju, bet koks mokesčių slėpimas lieka nepastebėtas, tačiau kovoti su šiuo reiškiniu labai sudėtinga dėl nesąžiningų biurokratų.
Sankcijų gavimo rizika	Gioacchino & Fichera, 2022; Pinheiro et al., 2021.	Mokesčių mokėtojai, priimdami sprendimą, ar deklaruoti visas pajamas, vertina riziką būti pagautiems ir nubaustiems už mokesčių vengimą. Sprendimui įtakos turi mokesčių naštos dydis, audito sistemos veiksmingumas ir taikomos sankcijos už nustatytą mokesčių slėpimą. Institucijų gebėjimas sukurti nuoseklų ir griežtą reguliavimo mechanizmą yra esminis, siekiant užtikrinti efektyvią mokesčių politiką.
Finansų kontrolės atsakingų asmenų profesinės kompetencijos stoka	Piću et al., 2021.	Dėl kompetencijų stokos bet koks mokesčių slėpimas lieka nepastebėtas.
Reputacijos praradimo rizika	Gioacchino & Fichera, 2022.	Socialinė reputacija taip pat vaidina svarbų vaidmenį šiame sprendime, kadangi susirūpinimas dėl socialinės reputacijos dažnai skatina laikytis priimtų elgesio normų.
Teisinio reguliavimo stoka	Piću et al., 2021.	Teisinio reguliavimo spragos, kurios leidžia kūrybingiems mokesčių mokėtojams pasinaudoti neapibrėžtumu ar nepakankamai reglamentuotomis sritimis, tiesiogiai priklauso nuo valstybės mokesčių sistemos ypatybių. Todėl labai svarbu sumažinti teisinio reguliavimo spragų poveikį.
Siekis maksimalios naudos	Pinheiro et al., 2021.	Mokesčių mokėtojai visada siekia maksimalios naudos.

Taigi, nuo mokestinių prievolių nevykdymo gali atgrasyti ir taikomų baudų, ir visuomenės sąmoningumo bei kitų priemonių kompleksas. Efektyvių prevencijos priemonių pagrindą sudaro ne tik griežtų sankcijų taikymas, bet ir švietimas, stiprinantis piliečių sąmoningumą apie mokesčių svarbą. Remiantis šia ideologija, mokesčių mokėjimas turėtų būti suvokiamas ne tik kaip pareiga, bet ir kaip socialiai priimtina norma. Mokesčius surenkančioms institucijoms didesnis mokestinių įsipareigojimų vykdymas reiškia didesnes mokesčių pajamas, o mokesčių mokėtojams – geresnes

mokesčių sistemas, atitinkančias jų poreikius (Ryšavá & Zídková, 2021), todėl labai svarbu, kad mokesčių mokėtojai jaustų aiškią naudą, gaunamą iš sumokamų mokesčių. Jeigu patys subjektai, vykdanys veiklą skaitmeninėje ekonomikoje, būtų sąmoningi, atsiskleistų ir mokėtų mokesčius – subjektų identifikavimo problemos sprendimo paieška taptų neaktuali. Vis dėlto praktikoje dažnai pasitaiko atvejų, kai subjektai, siekdami išvengti mokestinių prievolių, sąmoningai riboja arba apsunkina savo identifikavimą, taip sukurdami papildomų kliūčių efektyviam mokesčių administravimui. Todėl galima teigti, kad siekis išvengti mokesčių sąlygoja subjektų identifikavimo barjero atsiradimą. Tai dar labiau išryškina būtinybę taikyti kompleksines prevencines, švietimo ir kontrolės priemones.

Skaitmeninės ekonomikos ypatybės, lemiančios subjektų identifikavimo proceso sudėtingumą.

Skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problema tampa vis aktualesnė dėl šios ekonomikos pobūdžio – globalumo, decentralizacijos ir sparčiai besikeičiančių technologijų. Tradiciniai identifikavimo metodai, taikomi fiziniams ir juridiniams asmenims, dažnai yra neefektyvūs skaitmeninėje erdvėje, kur sandoriai vyksta anonimiškai, o veiklos subjektai gali lengvai keisti jurisdikcijas ar pasinaudoti teisinėmis spragomis.

Mokslinėje literatūroje išskiriami šie aspektai, apibūdinantys skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo barjerų atsiradimą:

- sandorių subjektų virtualizavimas ir informacijos apie juos trūkumas, kas apsunkina mokesčių administratorių galimybes nustatyti mokestines prievoles (Zhu, 2021);
- slaptumas ir nelegalumas – veikla nėra registruojama valstybės institucijose ir neatsispindi oficialiose ataskaitose (Ohrimenco & Borta, 2021), todėl valstybinės institucijos netenka galimybės stebėti, kontroliuoti ir apmokestinti šią veiklą, o valstybių biudžetai netenka pajamų;
- didelio masto sandoriai tampa smulkesni ir labiau išskaidyti (Zhu, 2021), kas apsunkina sandorio šalių atsekamumą;
- visapusiškumas – šešėlinė veikla apima visas socialinės reprodukcijos fazes: gamybą, paskirstymą, mainus ir vartojimą (Ohrimenco & Borta, 2021), todėl į visus procesus integruota šešėlinė veikla sudėtingai atsekama;
- šalys taiko skirtingus skaitmeninio verslo apmokestinimo metodus, todėl mokesčių mokėtojai, veikiantys keliose jurisdikcijose, yra sudėtingi, neapibrėžti ir gali būti dvigubai apmokestinti (Igbinenikaro & Adewusi, 2024);
- šalių susitarimo trūkumas, kaip veiksmingai apmokestinti skaitmenines operacijas (Igbinenikaro & Adewusi, 2024) ir iš šių operacijų pajamas gaunančius subjektus;
- tradiciniai reguliavimo mechanizmai nėra pakankami, todėl būtina diegti inovatyvius reguliavimo sprendimus (Spence, 2021).

Be siekio išvengti mokesčių ir duomenų apsaugos ribojimo aspekto, tyrėjai nurodo, kad skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo problema kyla dėl sandorių subjektų virtualizavimo, slaptumo ir nelegalumo, sandorių masto, šešėlinės veiklos visuose veiklos procesuose, šalių taikomų skirtingų apmokestinimo metodų ir bendro sutarimo bei reguliavimo mechanizmo trūkumo. Šie aspektai ne tik apsunkina mokesčių administravimo institucijų galimybes nustatyti mokestines prievoles, bet ir sudaro palankias sąlygas neskaidriems finansiniams srautams bei mokestinių įsipareigojimų vengimui globalioje skaitmeninėje erdvėje.

2.4. Subjektų identifikavimo problemų teorinių sprendimų kryptys

Tarptautinės organizacijos, pvz., EBPO ir G 20, atlieka pagrindinį vaidmenį palengvindamos šalių dialogą ir bendradarbiavimą kuriant bendrus skaitmeninių sandorių apmokestinimo standartus ir gaires, siekiant užkirsti kelią mokesčių vengimui (Igbinenikaro & Adewusi 2024). Vyriausybės, kaip pagrindinės suinteresuotos šalies mokesčių surinkimo srityje, vaidmuo formuojant skaitmeninę mokesčių politiką yra esminis. Pabrėžiama (Spence, 2021), kad vyriausybės turi imtis aktyvių veiksmų, siekdamas sukurti skaidrią ir efektyvią mokesčių politiką, kuri būtų adaptuota besikeičiančiai skaitmeninės ekonomikos aplinkai. Norint išspręsti sudėtingas mokesčių surinkimo skaitmeninėje ekonomikoje problemas, reikia taikyti įvairiapusį požiūrį, apimančią teises, technologines ir finansines perspektyvas (Adelakun et al., 2024). Spence (2021) bei Nembe ir Idemudia (2024), nagrinėdami vyriausybės vaidmenį reguliuojant skaitmeninę ekonomiką ir diegiant naujas technologijas mokesčių administravime pažymėjo, kad vyriausybės gebėjimas adaptuotis prie technologinių pokyčių yra lemiamas veiksnys, siekiant sėkmingai įgyvendinti mokesčių reformas.

Siekiant užtikrinti teisingą tarptautinių mokesčių paskirstymą ir sumažinti mokesčių vengimo galimybes, yra būtinas tarptautinis bendradarbiavimas, reguliavimo atnaujinimai ir efektyvios priemonės, reikalingos naujiems iššūkiams, kylantiems skaitmeniniame amžiuje, įveikti (Igbinenikaro & Adewusi, 2024). Europos teisės ir teisingumo erdvės veikia ne tik Europos įstatymų leidėjų ar teismų dėka – vienas iš svarbiausių elementų yra tinkamas įvairių Europos Sąjungos ir valstybių narių administracinių subjektų bendradarbiavimas (Nyka & Zapolska, 2024). Atsižvelgiant į tarptautinių skaitmeninių operacijų pobūdį, norint veiksmingai užtikrinti mokesčių vykdymą, vienas iš svarbiausių aspektų, sprendžiant mokesčių laikymosi skaitmeninėje ekonomikoje problemą, yra tarptautinio bendradarbiavimo ir koordinavimo mechanizmų plėtra (Adelakun et al., 2024). Pagrindinės prielaidos, susijusios su administracinio bendradarbiavimo mokesčių srityje plėtra, tiesiogiai kyla iš fiskalinės rizikos, susijusios su globalizacija (Nyka & Zapolska, 2024). Šalims skubiai reikia bendradarbiauti kuriant vieningas tarptautines mokesčių sistemas, kurios padėtų spręsti skaitmeninės ekonomikos keliamus iššūkius (Adelakun et al., 2024). Iškiriamos tokios galimos bendradarbiavimo plėtros kryptys (Adelakun et al., 2024):

- bendrų skaitmeninių operacijų apibrėžimų sukūrimas;
- standartizuotų ataskaitų teikimo reikalavimų nustatymas;
- informacijos mainų tarp mokesčių institucijų mechanizmų įgyvendinimas;
- dalijimasis duomenimis ir žvalgybos informacija apie skaitmenines operacijas;
- bendras auditų ir tyrimų koordinavimas ir bendrų veiksmų vykdymo užtikrinimo mechanizmo sukūrimas, siekiant kovoti su mokesčių slėpimu ir vengimu;
- vyriausybės, mokesčių institucijų ir tarptautinių organizacijų bendradarbiavimas su suinteresuotomis šalimis iš privataus sektoriaus, pilietinės visuomenės ir akademinės bendruomenės, siekiant sukurti įtraukią ir subalansuotą mokesčių politiką skaitmeninei ekonomikai.

Pažangių technologijų, ypač dirbtinio intelekto ir sudėtingos duomenų analizės, integracija iš esmės keičia mokesčių rizikos vertinimo sritį, kadangi technologijos leidžia mokesčių institucijoms apdoroti didžiulius duomenų kiekius, atlikti sudėtingas analizes ir atskleisti galimas neatitiktis modelius (Hidayat & Defitri, 2024). Adelekan'as ir kt. (2024) taip pat pabrėžė dirbtinio intelekto ir blokų grandinės transformacinį potencialą mokesčių administravime, rekomenduojant nuolatinį tyrimų ir plėtrą kartu su suinteresuotųjų šalių švietimu ir įtraukimu. Dirbtinis intelektas, naudodamasis

mašininio mokymosi galimybėmis, gali savarankiškai mokytis iš istorinių mokesčių duomenų, taip didindamas rizikos identifikavimo tikslumą ir efektyvumą (Hidayat & Defitri, 2024). Adelekan'as ir kt. (2024) akcentavo, kad šios pastangos yra labai svarbios, norint įveikti veiklos iššūkius ir visapusiškai panaudoti technologijų privalumus modernizuojant mokesčių sistemas. Tačiau, Hidayat'as ir Defitri (2024) atkreipė dėmesį į tai, kad mokesčių atitikties skaitmenizacija yra sudėtinga ir nuolat besikeičianti sritis, todėl mokesčių administratorių užduotis yra atsakingai svarstyti skaitmeninių technologijų diegimą, siekiant užtikrinti, kad jos veiksmingai prisidėtų prie atitikties gerinimo.

Apibendrinant galima teigti, kad norint įveikti tarptautinio apmokestinimo sudėtingumą skaitmenizuotame pasaulyje reikia koordinuoto ir pažangaus požiūrio (Igbinenikaro & Adewusi 2024). Reaguodami į šį poreikį, tyrėjai atkreipia dėmesį, kad:

- skatindami glaudesnę šalių bendradarbiavimą, pasitelkdami technologijas ir duomenų analizę, tyrinėdami naujovišką mokesčių politiką ir reguliavimą, skatindami mokesčių skaidrumą ir bendradarbiavimą, sprenddami socialines ir ekonomines pasekmes ir prisitaikydami prie kylančių tendencijų ir pokyčių, politikos formuotojai gali veiksmingai spręsti mokesčių problemas ir išnaudoti galimybes skaitmeniniame amžiuje (Igbinenikaro & Adewusi 2024);
- skatindami tarptautinį bendradarbiavimą, pasitelkdami technologines naujoves ir pritaikydami reguliavimo sistemas, politikos formuotojai gali sušvelninti mokesčių iššūkius ir skatinti sąžiningą ir tvarią mokesčių sistemą skaitmeniniame amžiuje (Adelakun et al., 2024).

Taigi, bendradarbiavimas ir technologijų diegimas mokesčių administravime yra vieni iš pagrindinių teorinių sprendimų, kurie leistų skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo procesą padaryti efektyvesniu, tačiau priemonių sąrašas gali būti daug ilgesnis. Vienas iš svarbių žingsnių šia linkme yra teisinio reguliavimo stiprinimas, užtikrinant veiksmingesnį duomenų apsikeitimą tarp jurisdikcijų ir skaidresnį skaitmeninių platformų veikimą. Reikšmingą vaidmenį šioje srityje atlieka Europos Sąjungos inicijuota septintoji administracinio bendradarbiavimo direktyva, sutrumpintai žinoma ir toliau šiame darbe įvardijama kaip DAC7 direktyva. DAC7 direktyvos tikslas – sukurti aiškesnį teisinį pagrindą skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimui ir mokesčių surinkimui.

2.5. DAC7 direktyvos teisinis pagrindas, taikymo sritis ir rizikos

Lankstumas ir administracinių įsipareigojimų mažinimas – du pagrindiniai prekių ir paslaugų pardavimo būdo per platformas privalumai – kelia iššūkį šalių, kuriose siūlomos šios prekės ir paslaugos, fiskalinėms sistemoms (Nyka & Zapolska, 2024). Elektroninės prekybos pramonė siūlo daug privalumų, įskaitant prieinamą reklamą ir rinkodarą, prieinamumą prie produktų ir jų įvairovę bei pasaulinį pasiekiamumą (Gupta et al., 2023), todėl yra patraukli įvairiems smulkiems ir ne tik pardavėjams. Šiuos asmenis apibendrinant galima pavadinti skaitmeninės ekonomikos subjektais. Skaitmeninės platformos sutelkia aibę tiek profesionalių, tiek neprofesionalių pardavėjų į vieną erdvę ir padeda jiems pasiekti pirkėją.

Reaguojant į spartų skaitmeninės ekonomikos augimą, 2021 m. kovo mėn. 22 d. Europos Sąjungos Taryba priėmė 2021/514/ES direktyvą, dar žinomą kaip DAC7, kurios esminis tikslas – užtikrinti didesnę mokesčių skaidrumą skaitmenine veikla užsiimančiose įmonėse (Rizzo et al., 2022). Pagal DAC7 direktyvą, kuri yra vienas iš naujausių sprendimų skaitmeninių platformų subjektų identifikavimo problemai spręsti, platformų operatoriai mokesčius administruojančioms

institucijoms privalo pateikti duomenis apie asmenis ir jų per platformą uždirbtas pajamas. Verta paminėti, kad problema, kurią bando išspręsti DAC7, yra dažna problema, kylanti daugelyje jurisdikcijų (Nyka & Zapolska, 2024). Toliau bus apžvelgiami DAC7 direktyvos teoriniai aspektai, įskaitant direktyvos teisinį pagrindą, taikymo sritį bei mokslinėje literatūroje išskirtas DAC7 sėkmingo įgyvendinimo rizikas.

2.5.1. DAC7 direktyvos teisinis pagrindas ir taikymo sritis

Iki šiol mokesčių administratoriams kilo problemų tinkamai įvertinti ir kontroliuoti vartotojų gaunamas pajamas iš veiklos, vykdomos per skaitmenines platformas (Zapolska, 2023), todėl platformų operatoriams buvo nustatyti nauji ataskaitų teikimo reikalavimai, siekiant kovoti su mokesčių slėpimu ir vengimu, kurį palengvino ekonomikos skaitmenizacija (Majorana, 2024). DAC7 direktyvos (Europos Sąjungos Taryba, 2021) preambulės 6-ojoje konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad skaitmeninių platformų operatorių siūlomų paslaugų tarpvalstybinis pobūdis sukūrė sudėtingą aplinką, kurioje tampa sunkiau užtikrinti tinkamą mokesčių taisyklių laikymąsi bei mokestinių prievolių vykdymą ir dėl to išaugo nedeklaruotų pajamų apimtys. Taip pat pažymėta, kad valstybių narių mokesčių institucijoms trūksta informacijos, reikalingos tiksliai apskaičiuoti ir stebėti bendras pajamas, gaunamas iš veiklos, vykdomos naudojantis skaitmeninėmis platformomis jų jurisdikcijose. Tai itin aktualu, kai pajamos nukreipiamos per kitose jurisdikcijose veikiančias platformas.

Nuo 2023 m. sausio 1 d. platformų operatoriai privalo mokesčius administruojančioms institucijoms pranešti apie jų platformose uždirbtas pajamas (Majorana, 2024). Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad taisyklės galioja tiek platformų operatoriams iš Europos Sąjungos, tiek iš trečiųjų šalių (Zapolska, 2023). Siekiant supaprastinti procedūras, duomenų ataskaitų teikimas nukreipiamas į vieną valstybę narę, kuri keičiasi abipusiais duomenimis su kitomis valstybėmis narėmis (Majorana, 2024). Išskiriamos (Nyka & Zapolska, 2024) skaitmeninės platformos, kurioms taikoma direktyva, pagal sektorius, kuriuose jos siūlo paslaugas:

- a) nekilnojamojo turto, įskaitant gyvenamąją ir komercinę nuosavybę, taip pat bet kokio kito nekilnojamojo turto ir automobilių stovėjimo vietų nuomą (pvz., „AirBnB“, „Booking“, „Bookabach“);
- b) asmenines paslaugas (pvz., „Freelancer“, „Upwork“, „Useme“, „Fiverr“, „Handy“, „Wolt“, „Glovo“, „Pyszne.pl“, „FlexJobs“);
- c) prekių pardavimus (pvz., „Vinted“, „OLX“, „Allegro“, „eBay“, „Amazon“);
- d) bet kokios transporto rūšies (pvz., „Lyft“, „Uber“, „Sidecar“, „Bolt“, „Turo“, „Click&Boat“) nuomą.

Siekiant veiksmingai spręsti asmenų, veikiančių skaitmeninėse platformose, identifikavimo iššūkius, išaugo didesnis skaidrumo ir bendradarbiavimo poreikis. Apibendrinus įvairiuose šaltiniuose DAC7 direktyvos priėmimą lėmusias priežastis, galima išskirti šiuos pagrindinius direktyvos priėmimą sąlygojusius veiksnius:

- prekių ir paslaugų pardavimas per pardavimo platformas tampa vis dažnesniu reiškiniu, o savo prekes ar paslaugas siūlančių subjektų skaičius auga taip greitai, kaip ir jų paklausa (Nyka & Zapolska, 2024);
- atskiros valstybės įvedė vienašalius ataskaitų teikimo įsipareigojimus, tačiau tai sukuria nelygias sąlygas operatoriams Europos Sąjungos vidaus rinkoje (Rizzo et al., 2022);

- naudojantis skaitmeninėmis platformomis, teikiamas platus spektras paslaugų, todėl ypač tarpvalstybinėse situacijose susidaro sudėtinga aplinka, kurioje sunku įgyvendinti mokesčių taisykles ir užtikrinti jų laikymąsi (European Commission, n. d.);
- informacijos apsikeitimas per platformas veikiančius prekybininkus yra problematiškas, kadangi kartais jų neįmanoma identifikuoti (Nyka & Zapolska, 2024);
- atskirų valstybių narių mokesčių institucijos labai dažnai neturi pakankamai informacijos, kad galėtų tinkamai įvertinti ir kontroliuoti bendrąsias pajamas iš komercinės veiklos, vykdomos per skaitmenines platformas jų šalyje (Zapolska, 2023);
- skaitmeninėms platformoms būdingas tarpvalstybinis aspektas, leidžiantis joms prekiauti visame pasaulyje be fizinio buvimo, todėl sunku nustatyti, kur tokio pobūdžio verslas uždirba pajamas, o mokesčių administratoriai neturi pakankamai informacijos (Rizzo et al., 2022), kad galėtų teisingai įvertinti ir kontroliuoti jų šalyje uždirbtas bendrąsias pajamas, gautas vykdant komercinę veiklą per skaitmenines platformas (European Commission, n. d.);
- vis daugėja sudėtingų situacijų, susijusių su mokestiniu sukčiavimu, mokesčių slėpimu ir mokesčių vengimu (Zapolska, 2023).

DAC7 direktyvoje (Europos Sąjungos Taryba, 2021) platformos sąvoka apibrėžiama kaip programinė įranga, apimanti interneto svetaines ar jų dalis, taip pat taikomas programas, įskaitant mobiliąsias programas, kurias gali naudoti naudotojai. Taip pat nurodyta, kad platforma suteikia galimybę pardavėjams užmegzti ryšį su kitais naudotojais, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai vykdyti su jais susijusią veiklą, bei apima priemones, skirtas rinkti ar atlikti mokėjimus. Gana platus platformos apibrėžimas atspindi poreikį į reguliavimo spektrą įtraukti įvairias skaitmenines platformas ir užtikrinti, kad visos per jas gautos pajamos būtų teisingai apmokestintos. Rizzo ir kt. (2022) pateikė pramonės šakų, kurioms taikoma direktyva, pavyzdžius: tiesioginės transliacijos programos, technologijų įmonės, teikiančios maisto pristatymo paslaugas, virtualios prekyvietės ir internetinės kelionių agentūros. Lietuvos Valstybinė mokesčių inspekcija (n. d.) ir Europos Komisija (European Commission, n. d.) savo internetinėse svetainėse įvardijo, kad DAC7 direktyva taikoma platformoms, vykdančioms nekilnojamojo turto ir automobilių stovėjimo vietų nuomos, asmeninių paslaugų teikimo, prekių pardavimo, įvairių transporto priemonių nuomos veiklas.

Kaip skelbia Europos Komisija, atsižvelgiant į skaitmeninių platformų pobūdį ir lankstumą, ataskaitų teikimo prievolė nustatyta platformų operatoriams, kadangi jie turi geresnes sąlygas rinkti ir tikrinti informaciją apie visus pardavėjus, veikiančius konkrečioje skaitmeninėje platformoje (European Commission, n. d.). Siekiant supaprastinti procedūras, duomenų ataskaitų teikimas nukreiptas į vieną valstybę narę, kuri keičiasi abipusiais duomenimis su kitomis valstybėmis narėmis (Majorana, 2024). Europos Komisijos skelbiamais duomenimis, leidimas platformų operatoriams teikti ataskaitas tik vienoje Europos Sąjungos šalyje grįstas siekiu užtikrinti paprastesnes procedūras ir sumažinti reikalavimų laikymosi išlaidas (European Commission, n. d.). Tai veiksmingai įgalina standartizuotus patikrinimus ir kovos su mokesčių slėpimu ir vengimu priemones (Majorana, 2024).

Išskiriami šie pagrindiniai DAC7 direktyvos tikslai, orientuoti į skaitmeninės ekonomikos veiklos srities – e. prekybos – reguliavimą:

- supaprastinti informacijos gavimo procedūras (Majorana, 2024) ir palengvinti daugiašalį automatinį keitimąsi informacija tarp Europos Sąjungos valstybių narių (Rizzo et al., 2022);
- suvienodinti skaitmeninių platformų įsipareigojimus (Zapolska, 2023) ir apsaugoti Europos Sąjungos platformų operatorių konkurencingumą (Rizzo et al., 2022);

- padėti Europos Sąjungai kovoti su mokesčių slėpimu (Rizzo et al., 2022);
- suvienodinti visų Europos Sąjungos valstybių narių verslininkų atskaitomybės prievoles, kas leis patikrinti, kaip laikomasi norminių aktų ir viešosios teisės įsipareigojimų valstybei, o ilgesniu laikotarpiu prisidėti prie mokestinių pajamų didėjimo (Zapolska, 2023).

Kad direktyva veiktų, jos nesilaikantiems subjektams valstybės narės turi skirti veiksmingas ir proporcingas nuobaudas (Rizzo et al., 2022). Kaip parodė anksčiau šiame darbe atlikta mokesčių vengimo motyvų analizė, baudų gavimo rizika turi didelę įtaką priimant sprendimą dėl mokesčių vengimo, tad institucijų nuoseklus ir griežtas baudų skyrimo mechanizmas yra būtinas, siekiant užtikrinti DAC7 direktyvos įgyvendinimą.

DAC7 direktyva yra reikšmingas žingsnis siekiant reguliuoti skaitmeninių platformų veiklą ir užtikrinti didesnę skaidrumą mokesčių administravimo srityje. Jos teisinis pagrindas grindžiamas siekiu palengvinti tarpvalstybinę informacijos apsikeitimą, užkirsti kelią mokestiniam sukčiavimui ir suvienodinti platformų operatorių atskaitomybės prievoles visoje Europos Sąjungoje. Ankstesnė šalių patirtis rodo, kad teisinio reguliavimo dėl duomenų dalijimosi taikymo turėjo teigiamą poveikį mažinant mokesčių vengimą. Garz’as ir Schneider’is (2023) analizavo dalijimosi duomenimis poveikį pagal 2018 m. Danijos Vyriausybės su skaitmenine trumpalaikio būsto nuomos platforma „Airbnb“ paskelbtą susitarimą, pagal kurį „Airbnb“ pateikta informacija leido Danijos mokesčių agentūrai gauti daugumos apmokestinamų turto šeimininkų socialinio draudimo numerius. Informacijos apie platformoje šeimininkų uždirbtas pajamas Danijos mokesčių agentūrai perdavimas labai padidino mokesčių slėpimo aptikimo tikimybę (Garz & Schneider, 2023). Tyrėjai nustatė, kad susitarimas dėl dalijimosi duomenimis sumažino šeimininkų polinkį į sąrašą įtraukti nuomojamą nekilnojamąjį turtą 14 proc., o pardavimo kainas padidino 11 proc. Dėl padidėjusių išlaidų anksčiau reikalavimų nesilaikantiems šeimininkams išnuomoti savo turtą tapo nuostolinga, todėl sumažėjo nuomos pasiūla, o platformoje išlikę aktyvūs nuomos paslaugų teikėjai padidino pardavimo kainas – greičiausiai dėl sumažėjusios konkurencijos ir siekio perkelti dalį mokesčių naštos klientui (Garz & Schneider, 2023).

Direktyvos įgyvendinimas reiškia naujus įpareigojimus skaitmeninių platformų operatoriams, kurie privalo teikti išsamią informaciją apie jų naudotojų pajamas ir veiklą. Nors tokie reikalavimai padeda užtikrinti veiksmingesnę mokestinių prievolių vykdymo kontrolę, jų įgyvendinimas kelia įvairių iššūkių tiek platformoms, tiek mokesčių administravimo institucijoms.

2.5.2. DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikos

DAC7 direktyva yra veiksminga priemonė kovojant su mokesčių vengimu ir įvedant pagrindinius lygybės principus į Europos Sąjungos valstybių narių mokesčių sistemą, taip pat plečiant mokesčių bazę (Nyka & Zapolska, 2024). Danijos patirtis rodo, kad dalijimasis duomenimis labai padidino tikimybę nustatyti mokesčių slėpimą – tokio scenarijaus galima tikėtis visoje Europos Sąjungoje, įsigaliojus Tarybos direktyvai 2021/514/ES (Garz & Schneider, 2023). Tačiau, kiekvieno naujo teisinio reguliavimo, kuriuo yra keičiama sena arba sukuriama nauja tvarka, įgyvendinimo sėkmei neišvengiamai kyla tam tikrų rizikų. Dažniausiai jos susijusios su neapibrėžtumu, interpretavimu ar praktiniu įgyvendinimu. Ne išimtis ir DAC7 direktyva. Kaip anksčiau išdėstyta šiame darbe – DAC7 direktyvos esminis principas yra duomenų apsikeitimas tarp mokesčius administruojančios institucijos ir platformų operatoriaus, todėl natūralu, kad rizikos kyla iš sąveikos tarp minėtų pagrindinių DAC7 direktyvos subjektų ir duomenų valdymo. Mokslinėje literatūroje, dar prieš DAC7

direktyvos įsigaliojimą, buvo keliamos hipotezės dėl tam tikrų rizikų, galimai kilsiančių įgyvendinant šią direktyvą. Nors susijusių mokslinių straipsnių šiuo klausimu nėra gausu, esami tyrimai teoriniu lygmeniu pateikia išsamią analizę ir leidžia identifikuoti pagrindines rizikas, susijusias su DAC7 direktyvos sėkmingu įgyvendinimu.

Teisinio neapibrėžtumo rizika. DAC7 direktyva siekiama užtikrinti visišką pagarbą teisei į asmens duomenų apsaugą ir laisvei užsiimti verslu, tačiau verta atsižvelgti į tai, kad galiausiai daug kas priklauso nuo atskirų valstybių narių nacionalinių įstatymų leidėjų (Zapolska, 2023). Šalių įstatymų leidėjams gali kilti rizikų perkeltant ir įgyvendinant direktyvos nuostatas į teisinę sistemą.

Platformų rinkos susitraukimo rizika. Skaitmeninių platformų operatoriai yra pagrindiniai subjektai, kuriems tenka didžiausia dalis DAC7 direktyvoje numatytų reikalavimų. Europos Komisija DAC7 ataskaitų teikimo prievolės nustatymą platformų operatoriams grindžia tuo, kad platformų operatoriai turi geresnes sąlygas rinkti ir tikrinti reikiamą informaciją apie skaitmeninėje platformoje veikiančius pardavėjus. Neabejotinai, tam prieštarauti būtų nelogiška (European Commission, n. d.). Tačiau, kiek galimybių turės platformų operatoriai prisitaikyti prie naujų taisyklių (Zapolska, 2023) ir ar jie bus atsparūs kylantiems iššūkiams, vis dar išlieka neatsakytu klausimu.

Administracinės naštos rizika. Atskira direktyvoje įtvirtintų tikslų kategorija, susijusi su galimu neigiamu reglamentų įvedimo poveikiu, žinoma, visų pirma kalba apie platformų operatoriams tenkančios administracinės naštos didėjimą (Nyka & Zapolska, 2024). Ši administracinė našta platformų operatoriams pasireiškia ne tik per papildomus procesus, bet ir per būtinybę atitikti naują teisinę aplinką. Už teisinio reguliavimo pažeidimus platformų operatoriams gali grėsti sankcijos. Pažymima (Nyka & Zapolska, 2024), kad skaitmeninės platformos, kurioms taikoma direktyva, turi:

- nustatyti požiūrį į naujas pareigas;
- samdyti arba perkvalifikuoti darbuotojus;
- projektuoti ir įgyvendinti reikalingus skaitmeninius sprendimus;
- sukurti ir įgyvendinti duomenų valdymo strategiją;
- vykdyti su deramo patikrinimo procedūra susijusią veiklą;
- atlikti vartotojo patikrinimą;
- parengti ir pateikti ataskaitą vietos mokesčių institucijoms.

Platformos operatorius, anksčiau veikęs kaip darbdavys ir įmokų už savo darbuotojus mokėtojas, turi prisiimti panašų vaidmenį skaitmeninių platformų naudotojų, įskaitant savarankiškai dirbančius asmenis, atžvilgiu (Nyka & Zapolska, 2024). Tai neabejotinai padidins ir kontrolės kaštus, kadangi platformų operatoriai turi ne tik surinkti duomenis, bet dar juos ir patikrinti. DAC7 direktyva padidina platformų įsipareigojimus, administracinę naštą ir galiausiai kaštus, suteikdama jiems specifinę, beveik paternalistinę, poziciją su jomis bendradarbiaujančių subjektų atžvilgiu (Nyka & Zapolska, 2024).

Administracinės naštos rizika gali būti mažesnė, jeigu platformos duomenis apie pardavėjus rinko iki DAC7 direktyvos įsigaliojimo. Platformos, kurios iki šiol nerinko tokio tipo duomenų arba rinko tik labai ribotai, turės susidurti su poreikiu juos rinkti: jų atveju reikės sukurti visą infrastruktūrą, susijusią su vartotojų duomenų rinkimu, nuo taisyklių ir principų, apimant saugojimą, archyvavimą ir atitiktį duomenų saugos reikalavimams (Nyka & Zapolska, 2024).

Darbuotojų kompetencijos stokos rizika. Nauji įpareigojimai platformų operatorius verčia pertvarkyti darbą ir tinkamai paruošti darbuotojus (Nyka & Zapolska, 2024). Nauji iš DAC7 direktyvos kylantys reikalavimai platformų operatoriams lemia būtinybę iš esmės perorganizuoti vidinius veiklos procesus, stiprinti žmogiškuosius išteklius (o gal net jų samdyti papildomai) bei užtikrinti darbuotojų kompetencijų bei valdomų informacinių sistemų atitiktį naujiems teisiniams ir techniniams reikalavimams.

Ekonominės laisvės ribojimo rizika. Zapolska (2023) identifikavo vieną iš DAC7 direktyvų neigiamų aspektų, kurį galima įvardyti kaip riziką – platformų operatorių ekonominės laisvės ribojimą. Tyrėja kelia klausimą, ar naujų įsipareigojimų nustatymas verslininkams atitinka pagarbą pagrindinėms jų teisėms ir ar tai gali turėti neigiamos įtakos šių teisių užtikrinimo laipsniui. Plečiantis viešojo administravimo kompetencijoms, gali kilti klausimų dėl ekonominės laisvės garantavimo (Zapolska, 2023). DAC7 direktyva išsitraukia į pardavimo platformų funkcionavimą, nustatydamas joms papildomų įsipareigojimų, kurie yra artimesni darbdavio ir darbuotojų bendradarbiavimo modeliams, o ne verslo tarpusavio (angl. *business to business*) santykiams (Nyka & Zapolska, 2024).

Duomenų apsaugos pažeidimo rizika. Platformų operatoriai ataskaitų teikimo tikslais pradės rinkti daugybę unikalios informacijos (neskelbtinų asmens duomenų) apie savo vartotojus, todėl šiuo atžvilgiu yra laikomi duomenų valdytojais, kaip tai apibrėžta Bendrajame duomenų apsaugos reglamente (Nyka & Zapolska, 2024). Vartotojų duomenų rinkimo būtinybė kelia ir kibernetinio saugumo bei surinktų duomenų apsaugos klausimus, kas platformų operatoriams lemia papildomus įsipareigojimus, susijusius su duomenų apsaugos pažeidimų prevencija ir žalos, galinčios kilti dėl tokių pažeidimų, mažinimu (Zapolska, 2023). Šiuo atžvilgiu iškyla tinkamos surinktos informacijos apsaugos arba vėlesnio jos archyavavimo problema (Nyka & Zapolska, 2024).

Duomenų patikimumo rizika. Platformos operatoriai privalo rinkti ir tikrinti reikiamą informaciją apie visus pardavėjus, veikiančius ir besinaudojančius konkrečia skaitmenine platforma (Nyka & Zapolska, 2024). Taigi, platformų operatoriams numatyta pareiga ne tik rinkti duomenis, bet ir juos patikrinti. Šie įsipareigojimai apima išsamaus patikrinimo procedūras nustatant platformos naudotojus, taip pat apmokestinamų pajamų srautus, susijusius su platformos naudojimu (Nyka & Zapolska, 2024). Platformos operatorius privalo atlikti deramo patikrinimo procedūras, susijusias su surinktų duomenų patikrinimu (Zapolska, 2023). Taigi, duomenų patikimumo laipsnis priklauso nuo platformų operatoriaus patikrinimo procedūrų kokybės.

Perteklinės informacijos rinkimo rizika. DAC7 direktyva nenumato kiekybinės ribos, kuriai esant prievolės būtų atsisakyta, kas reiškia, kad mažosioms įmonėms tenka didelės ir dažnai beprasmiškos atitikties sąnaudos, o tai yra nenumatyta direktyvos pasekmė (Rizzo et al., 2022). Dėl šio teisinio neapibrėžtumo kyla perteklinės informacijos rinkimo rizika.

Pardavėjų pasitraukimo iš platformų rizika. Platformomis dažniausiai naudojasi mikroverslininkai, kurie dėl tam tikrų priežasčių nusprendžia, kad nenori arba negali turėti darbuotojo statuso, todėl vykdo individualią veiklą (Nyka & Zapolska, 2024). Nauji platformoms tenkantys reikalavimai taip pat turės įtakos ir skaitmeninių platformų pardavėjams, apie kurių gaunamas pajamas platformų operatoriai turės pateikti duomenis mokesčius administruojančioms institucijoms. O tai gali sąlygoti tiek didesnę mokesčių administruojančių institucijų patikrinimų skaičių, tiek pardavėjų mokestinės naštos didėjimą. Verta pagalvoti, ar tai neatgrasys didelės grupės platformos vartotojų (įskaitant ir savarankiškai dirbančius asmenis) nuo platformų naudojimo, ar tai neatgrasys

tokio tipo subjektus nuo tokios veiklos ir kiek tai atitiks dabartines darbo rinkos tendencijas (Nyka & Zapolska, 2024). Danijos pavyzdys rodo, kad tinkamai įgyvendinti teisiniai sprendimai lemia tam tikrus pokyčius pardavėjų, veikiančių per platformas, skaidrinimo srityje.

Negalima paneigti, kad kai kurie pardavėjai anksčiau naudojo platformos operatorių ataskaitų stoka ir vėlesnės informacijos atitinkamoms mokesčių institucijoms stoka, siekdami optimizuoti mokesčius ar net jų vengti (Nyka & Zapolska, 2024). Toks elgesys ne tik iškreipia sąžiningos konkurencijos principus, bet ir mažina valstybės biudžeto pajamas, todėl informacijos apie šiuos mokesčių mokėtojus rinkimas bus reikšminga priemonė pajamų neapskaitymui mažinti. Vis dėl to, įgyvendinant DAC7 direktyvą, ypač sudėtinga atskirti profesionalią veiklą nuo atsitiktinio prekių pardavimo. Daugelis platformų skirtos ne profesionalams, o paprastiems naudotojams, parduodantiems savo privačią nuosavybę, daiktus, kuriems taikomos papildomos išimtys (Nyka & Zapolska, 2024).

Bendradarbiavimo stokos rizika. Pagal direktyvą Europos Sąjungos platformų operatoriai turės bendradarbiauti su mokesčių institucijomis, rinkti informaciją apie kiekvienos platformos pardavėjus (Rizzo et al., 2022). Teoriškai operatoriai gali būti nubausti net tada, kai imasi veiksmų ir bando įvykdyti teisės aktuose numatytus įsipareigojimus, tačiau susiduria su pardavėjo reakcijos ir bendradarbiavimo stoka teikiant informaciją ar tikslinant bei taisant neteisingus duomenis (Zapolska, 2023). Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad taisyklės galioja tiek platformų operatoriams iš Europos Sąjungos, tiek iš trečiųjų šalių (Zapolska, 2023), todėl būtinas vertikalus ir horizontalus mokesčius administruojančių institucijų bendradarbiavimas (Nyka & Zapolska, 2024). Plataus masto bendradarbiavimo aspektas kelia riziką. Tokiose situacijose Informacijos gavimas iš platformų operatorių už Europos Sąjungos ribų yra savotiškas iššūkis visoms mokesčių sistemoms ir kurį bandoma spręsti direktyvoje (Nyka & Zapolska, 2024).

Skaitmeninės plėtros pažangos rizika. Norint pasiekti pagrindinį DAC7 tikslą, reikia suvienodinti skaitmeninių platformų įsipareigojimus, o tokie plataus masto pokyčiai gali turėti ir šalutinį poveikį, pavyzdžiui, neigiamą poveikį Europos Sąjungos ekonomikos skaitmenizacijos procesui (Zapolska, 2023). Tai reiškia, kad dėl didelio masto reguliacinių pokyčių, jeigu jie įgyvendinami skubotai, nenuosekliai arba su pertekliniais reikalavimais, gali būti apsunkintas skaitmeninių verslų, užimančių reikšmingą skaitmeninės ekonomikos dalį, vystymasis, o tai tiesiogiai daro neigiamą įtaką visam ekonomikos skaitmenizacijos procesui.

Apibendrinant galima teigti, kad nors DAC7 direktyva laikoma itin svarbia ir reikšminga priemone, kovojant su asmenų, veikiančių skaitmeninėse platformose, identifikavimo problema bei mokesčių vengimu, jos sėkmingam įgyvendinimui kyla įvairių rizikų. Esminiai iššūkiai kyla platformų operatoriams, kuriems tenka pagrindiniai duomenų rinkimo, tikrinimo ir teikimo įsipareigojimai. Minėti įsipareigojimai neatsiejami nuo administracinės naštos didėjimo, apimant informacinių sistemų pritaikymą duomenų teikimui ir darbuotojų kompetencijų kėlimą. Be to, pertekliniai reikalavimai gali riboti jų ekonominę laisvę, didinti atitikties sąnaudas ir kurti teisinio neapibrėžtumo situacijas, ypač mažesnėms įmonėms. Dėl naujų reikalavimų kyla rizika, kad dalis pardavėjų, ypač smulkiųjų verslininkų, gali pasitraukti iš platformų, o tai ne tik mažina šių subjektų apimtį skaitmeninėje ekonomikoje, bet ir kelia pavojų pačiam skaitmenizacijos procesui. Galiausiai duomenų apsaugos ir kibernetinio saugumo aspektai taip pat yra reikšmingi, kadangi platformos privalo užtikrinti surinktų duomenų apsaugą ir teisėtą tvarkymą pagal galiojančius teisės aktus. Visa

tai leidžia daryti išvadą, kad efektyvus DAC7 direktyvos įgyvendinimas priklauso ne tik nuo teisinio reguliavimo kokybės, bet ir nuo gebėjimo valdyti su tuo susijusias rizikas.

2.6. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje konceptualus modelis

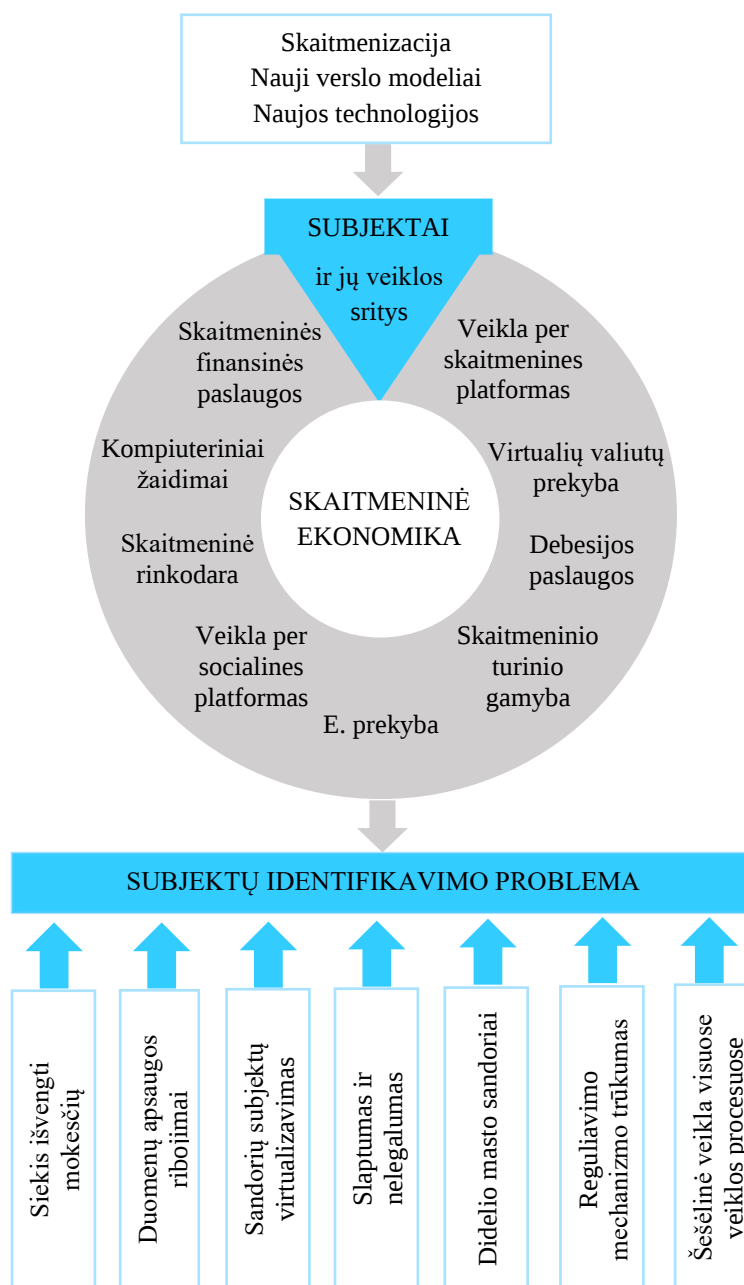
Literatūros apžvalga rodo, kad skaitmeninė ekonomika reikalauja naujų požiūrių į apmokestinimą, skaitmenizacijos poveikio analizę ir mokesčių politikos formavimą. Mokslininkai sutaria, kad reikia išsamiai tirti skaitmeninės ekonomikos veiklos modelius, rizikas ir vertinimo metodikas, siekiant sukurti veiksmingas strategijas, leidžiančias užtikrinti teisingą mokesčių surinkimą ir skatinti ekonominį augimą globalioje skaitmeninėje erdvėje.

Išanalizavus mokslinę literatūrą nustatyta, kad skaitmeninės ekonomikos pagrindą sudaro skaitmenizacija, nauji verslo modeliai ir naujos technologijos. Skaitmeninei ekonomikai priskiriamų veiklos sektorių yra gana daug, skirtingi moksliniai šaltiniai pateikia skirtingus veiklos sektorius arba netgi tų pačių sektorių skirtingus pavadinimus. Išskiriant dažniausiai pasikartojančius, įvardijamos šios skaitmeninės ekonomikos subjektų veiklos sritys: virtualių valiutų prekyba, e. prekyba, veikla per skaitmenines platformas, debesijos paslaugos, skaitmeninio turinio gamyba, kompiuteriniai žaidimai, skaitmeninė rinkodara, veikla per socialines platformas ir skaitmeninės finansinės paslaugos. Skaitmeninės ekonomikos, kaip reiškinio, atsiradimas sąlygoja subjektų identifikavimo problemą. Šią problemą lemiančius veiksniai galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) skaitmeninei ekonomikai priskiriamų veiklos sektorių pobūdis, kuris:
 - suteikia galimybę virtualizuoti sandorių subjektus;
 - suteikia galimybę veikti slapta ir nelegaliai;
 - yra techniškai pajėgus apdoroti didelio masto sandorius;
 - apima daug veiklos procesų, kuriuose gali vykti šešėlinė veikla;
 - paremtas inovacijomis ir technologijomis, kas kelia reguliavimo barjerus ir sąlygoja reguliavimo mechanizmų trūkumą.
- 2) duomenų apsaugos ribojimai;
- 3) subjektų siekis išvengti priklausančių mokėti mokesčių.

Veiksniai, apsunkinantys subjektų identifikavimą skaitmeninėje ekonomikoje, siejasi su DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikomis. DAC7 direktyva siekiama užtikrinti didesnę skaidrumą ir efektyvesnę mokesčių administravimą skaitmeninėse platformose, tačiau sektoriaus pobūdis sukuria aplinką, kurioje sunku veiksmingai rinkti ir tikrinti reikalaujamus duomenis. Taip pat duomenų apsaugos ribojimai mažina galimybes sklandžiai keistis informacija, o subjektų noras vengti mokesčių apsunkina objektyvios informacijos pateikimą platformų operatoriams. Šie veiksniai didina riziką, kad DAC7 direktyvos tikslai Lietuvoje gali būti neviseiškai pasiekti arba jų įgyvendinimas taps neefektyvus.

Atlikus skaitmeninės ekonomikos ir jai priskiriamų veiklos sektorių, subjektų identifikavimo problematiką lemiančių veiksnių analizę, sudarytas konceptualus modelis, vizualizuojantis pagrindinius teorinės dalies elementus. Jame schematiškai pavaizduota skaitmeninė ekonomika ir ją lemiantys aspektai, skaitmeninės ekonomikos veiklos sritys, kuriose veikia skaitmeninės ekonomikos subjektai bei jų identifikavimo problemą lemiantys veiksniai (žr. 9 pav.).

9 pav. Konceptualus modelis

Apibendrinant, atlikta skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo teorinių pagrindų analizė atskleidė, kad skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimą apsunkina jos dinamiškumas, duomenų apsaugos apribojimai ir mokesčių vengimo tendencijos. Spartus skaitmenizacijos progresas bei nauji verslo modeliai skatina šios ekonomikos plėtrą, tačiau kartu kelia reguliavimo iššūkių. Kadangi dominuoja įvairus veiklų spektras – kiekvienai iš veiklų reikalingi skirtingi sprendimai. Viena iš svarbiausių priemonių e. prekybos skaidrumui užtikrinti yra įsigaliojusi DAC7 direktyva, kuria siekiama efektyvesnio mokesčių administravimo ir asmenų identifikavimo skaitmeninėse platformose. Dėl to, kad DAC7 direktyva įsigaliojo tik 2023 m., būtina tolesnė analizė, siekiant įvertinti praktinius taikymo aspektus ir kylančias rizikas.

3. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų tyrimo metodika

Kartu su skaitmeninės ekonomikos plėtra didėja joje veikiančių subjektų skaičius, todėl mokesčius administruojančioms institucijoms tampa vis sudėtingiau identifikuoti mokesčių mokėtojus ir nustatyti jų gaunamas pajamas. Tai lemia sudėtingumą tikrinant, ar nuo jų visų gautų pajamų yra sumokėti priklausantys mokėti mokesčiai. Viena iš priemonių subjektų identifikavimo problemai spręsti – įsigaliojusi DAC7 direktyva. Atliekant mokslinės literatūros analizę pastebėta, kad mokslininkai kelia daug dvejonių dėl sėkmingo DAC7 direktyvos įgyvendinimo ir atskleidžia įvairių su tuo susijusių rizikų. DAC7 direktyvos sėkmingas įgyvendinimas gali reikšmingai prisidėti prie kovos su mokesčių slėpimu visoje Europos Sąjungoje, todėl tikslinga kuo anksčiau įvertinti platformų operatoriams (duomenų teikėjams) ir mokesčių administratoriui (duomenų gavėjui) praktikoje kylančias rizikas, siekiant jas minimizuoti.

Empirinio tyrimo tikslas – identifikuoti pagrindines rizikas, galinčias paveikti sklandų ir efektyvų DAC7 direktyvos įgyvendinimą bei skaitmeninėse platformose veikiančių subjektų identifikavimą.

Atsižvelgiant į tai, kad DAC7 direktyva įsigaliojo tik 2023 m., tyrimas tyrimo laikotarpiu neapsiriboja. Siekiant atskleisti DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas ir pasiekti tyrimo tikslą, išsikelti 3 uždaviniai:

- 1) išanalizuoti su DAC7 direktyvos įgyvendinimu Lietuvoje susijusius dokumentus ir įvertinti DAC7 direktyvos aplinką Lietuvoje;
- 2) atlikti suinteresuotųjų šalių – valstybinės mokesčių inspekcijos ir skaitmeninių platformų operatorių – interviu ir išanalizuoti jų patirtis bei požiūrį į DAC7 direktyvos įgyvendinimą, atskleidžiant DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas;
- 3) apibendrinti surinktą informaciją ir sudaryti rizikų matricą.

Tyrimo metodologija grindžiama kokybiniais tyrimo metodais, kurie leidžia išsamiai išanalizuoti DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas Lietuvoje. Pagrindiniai tyrimo metodai – dokumentų analizė ir pusiau struktūruoti interviu su mokesčių inspekcijos specialistais ir skaitmeninių platformų operatorių atstovais.

Dokumentų analizė. Dokumentų analizė bus naudojama siekiant įvertinti DAC7 direktyvos įgyvendinimo kontekstą ir situaciją Lietuvoje. Analizei pasirenkama ne mažiau 10 teisės aktų ir kitų dokumentų bei duomenų:

- dokumentai, reglamentuojantys DAC7 direktyvos įgyvendinimą Lietuvoje;
- duomenys, kuriuos mokesčių administratorius gauna iš užsienio mokesčių administratorių, siekiant įvertinti jų kokybę subjektų identifikavimo tikslais;
- platformų operatorių finansinių ataskaitų duomenys, siekiant įvertinti pajamų pokytį įsigaliojus DAC7 direktyvai.

Tyrime bus nagrinėjami teisės aktai ir kiti su DAC7 direktyva susiję dokumentai, užtikrinant, kad analizė apimtų tiek reglamentavimo, tiek praktinio įgyvendinimo aspektus. Imties dydis pasirinktas remiantis poreikiu gauti pakankamai duomenų sisteminei analizei, leidžiančiai įvertinti direktyvos įgyvendinimo efektyvumą ir pagrindines kylančias rizikas Lietuvoje. Dokumentų analizė padės nustatyti tendencijas, leis įvertinti faktinius pokyčius.

Atliekant dokumentų analizę, bus laikomasi etikos principų, užtikrinančių objektyvumą, duomenų interpretacijos tikslumą ir mokesčių administratoriaus įvaizdžio bei duomenų apsaugą. Vienas

svarbiausių aspektų – sąžiningas dokumentų interpretavimas, vengiant šališkumo ar selektyvaus informacijos pateikimo, kuris galėtų klaidinti arba iškreipti tyrimo rezultatus. Kadangi oficialūs dokumentai gali būti interpretuojami skirtingai, analizuojant teisės aktus ir kitus šaltinius bus laikomasi kritinio požiūrio, išvadas pagrindžiant. Laikantis šių etikos principų, bus užtikrinta, kad dokumentų analizė būtų objektyvi, pagrįsta argumentais ir atitiktų skaidrumo bei duomenų apsaugos reikalavimus.

Dokumentų analizė gali būti apribota dėl ribotos prieigos prie tam tikrų duomenų šaltinių, nes dalis informacijos gali būti saugoma pagal duomenų apsaugos reglamentą arba neprieinama viešai. Tai ypač aktualu nagrinėjant vidinius mokesčių administratoriaus dokumentus ar platformų operatorių teikiamus duomenis, kurių turinys gali būti konfidencialus ir prieinamas tik su mokesčių administratoriaus leidimu.

Interviu. Interviu papildys tyrimą praktinėmis įžvalgomis, pagrįstomis ekspertų patirtimi. Interviu metu siekiama išsiaiškinti skaitmeninių platformų ir mokesčių administratoriaus atstovų požiūrį į DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas ir patirtį direktyvą įgyvendinant. Planuojama tyrimo imtis – 10 ekspertų (iš kiekvienos suinteresuotos šalies po 5):

- mokesčių administratoriaus atstovai, susiję su DAC7 direktyvos įgyvendinimu ir duomenų šaltinių valdymu;
- platformų operatorių atstovai, kuriems numatyta prievolė duomenis teikti.

Planuojama tyrimo imtis (10 ekspertų) užtikrina skirtingų perspektyvų atskleidimą. Mokesčių administratoriaus atstovai suteiks informaciją apie direktyvos taikymo procesą, duomenų srautų valdymą ir reguliavimo iššūkius, o platformų operatorių atstovai padės įvertinti, kaip direktyvos reikalavimai veikia verslo praktiką bei kokios problemos kyla teikiant duomenis. DAC7 direktyvos įgyvendinimo proceso įvertinimas iš skirtingų suinteresuotų šalių pusių padės įvertinti rizikas holistiniu būdu. Pasirinktas imties dydis pagrįstas duomenų prisotinimo principu – interviu bus laikomas pakankamu ir kokybišku, kai naujai surinkta informacija nebeatneš esminių naujų įžvalgų ar papildomų pastebėjimų analizuojamai problemai. Toks metodologinis sprendimas leidžia užtikrinti tyrimo išvadų pagrįstumą ir kokybę, išlaikant balansą tarp informacijos išsamumo ir efektyvaus duomenų rinkimo proceso. Interviuojamiesiems keliamas tik vienas reikalavimas – jie turi būti praktiškai susidūrę su DAC7 direktyvos įgyvendinimu. Interviu dalyvių atranka iš mokesčių administratoriaus pusės bus vykdoma taikant sniego gniūžtės imties nustatymo metodą, kai vienas interviu dalyvis rekomenduoja kitus potencialius tyrimo dalyvius. Interviu dalyvių atranka iš platformų operatoriaus pusės bus vykdoma pasitelkiant ekspertų imties nustatymo metodą, kreipiantis tiesiogiai el. paštu į tikslinę auditoriją – platformų operatorius, kviečiant jų atstovus dalyvauti tyrime.

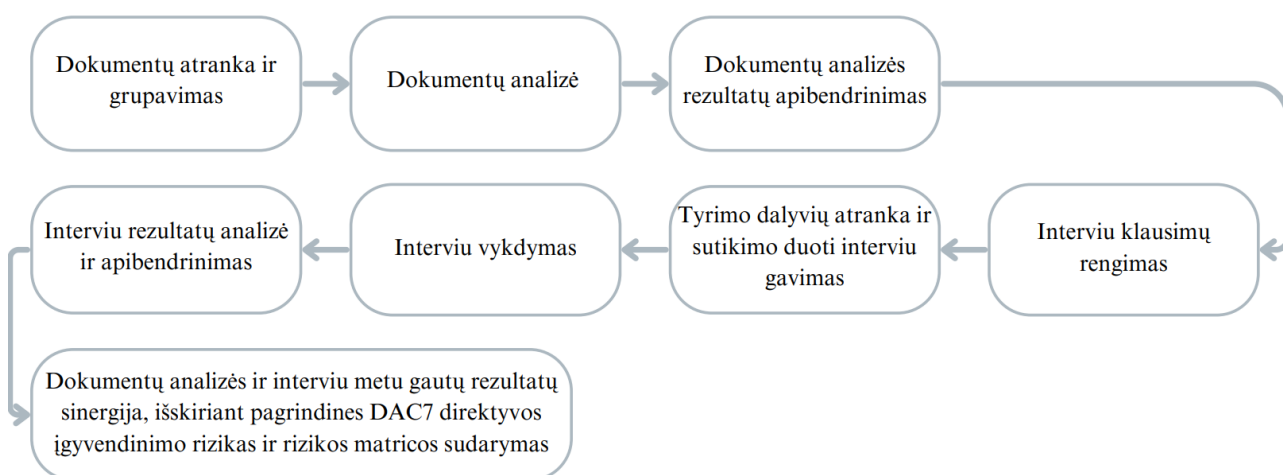
Interviu klausimynas (žr. 1 priedą) parengtas pagal 2.6.2 projekto dalyje išanalizuotas ir mokslininkų identifikuotas DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas. Klausimynas buvo papildytas įvadiniais ir baigiamaisiais bendro pobūdžio klausimais, siekiant atskleisti tyrimo dalyvio požiūrį į DAC7 direktyvą, išskirti svarbiausias rizikas ir identifikuoti galimus sprendimus rizikoms minimizuoti. Interviu klausimai atviri, kiekvienas iš jų grindžiamas poreikiu išsiaiškinti atskirus rizikos aspektus ir yra orientuotas į bendrą tyrimo tikslą.

Interviu numatoma atlikti naudojantis internetiniu vaizdo konferencijų įrankiu „Zoom“, interviu pokalbį įrašant, o vėliau garso įrašą transkribuojant į tekstą. Atliekant interviu, bus laikomasi etikos principų, siekiant apsaugoti dalyvių teises, užtikrinant gautų duomenų patikimumą ir tyrimo

objektyvumą. Vienas iš svarbiausių etikos aspektų yra dalyvių anonimiškumo ir konfidencialumo užtikrinimas. Todėl dalyvių asmens duomenys nebus viešinami, o atsakymai bus analizuojami ir pateikiami taip, kad nebūtų galima identifikuoti konkrečių ekspertų. Interviu metu surinkta informacija, galinti identifikuoti konkrečius fizinius ar juridinius asmenis, bus nuasmeninta – vietoj identifikuojančių duomenų (teiginio, asmens pavadinimo, sakinio) interviu transkripte naudojant simbolius „[...]“.

Interviu atlikimas gali būti apribotas esant nepakankamam ekspertų skaičiui. Tai gali susiaurinti apibendrinamų rezultatų kontekstą, kadangi surinktos įžvalgos gali ne visiškai atspindėti visų suinteresuotų šalių patirtis ir nuomones. Be to, ekspertų nuomonės subjektyvumas yra neišvengiamas veiksnys, kadangi tai priklauso nuo jų asmeninės ir profesinės patirties bei požiūrio.

Tyrimo eigos schema. Tyrimo procesas apima kelis etapus: dokumentų atranką, grupavimą ir analizę, kurios metu identifikuojami pagrindiniai reguliavimo iššūkiai, interviu klausimų rengimą bei interviu dalyvių atranką ir interviu vykdymą, atskleidžiant suinteresuotų šalių atstovų praktines įžvalgas. Bendra tyrimo eigos schema pavaizduota 10 paveiksle.

10 pav. Tyrimo eigos schema

Šis tyrimas, pasitelkiant dokumentų analizę ir interviu metodą, leis įvertinti realias rizikas, su kuriomis susiduria skaitmeninių platformų atstovai ir mokesčių administratorius, įgyvendindami DAC7 direktyvą. Tyrimo metodų sinergija užtikrins, kad tyrimas būtų išsamus ir leistų visapusiškai atskleisti DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas. Gautos įžvalgos padės formuoti rekomendacijas, kaip efektyviau spręsti DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas ir užtikrinti skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo efektyvumą bei skaitmeninės ekonomikos skaidrumą Lietuvoje.

4. DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų Lietuvoje tyrimas

Šioje darbo dalyje, remiantis dokumentų analize ir pusiau struktūruotais interviu, nuosekliai nagrinėjama DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje situacija. Pirmiausia apžvelgiama direktyvos taikymo aplinka, toliau pristatomas interviu vykdymo procesas, atlikus interviu analizę identifikuojamos pagrindinės DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikos, sudaroma jų matrica bei pateikiami pasiūlymai, kaip šias rizikas valdyti. Tyrimo rezultatai, pagrįsti empirinių duomenų analize ir tyrimo dalyvių išvalgomis, sudaro prielaidas kryptingiems sprendimams, siekiant stiprinti subjektų identifikavimo procesus ir užtikrinti efektyvesnę direktyvos taikymą.

4.1. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje aplinka

2021 m. kovo 22 d. Europos Sąjungos Tarybos direktyva 2021/514/ES (DAC7) nacionalinėje teisėje įgyvendinta 2022 m. gruodžio 13 d. priėmus Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą³ (toliau – Įstatymas). Minėtas Įstatymas papildytas 61-3 straipsniu, numatančiu platformų operatoriams prievolę kaupti, tikrinti bei mokesčių administratoriui pateikti informaciją. Įstatymo (2022) 61-3 straipsnio 1 dalis numato, kad „duomenis teikiantys platformų operatoriai privalo kaupti ir kartą per metus už praėjusius kalendorinius metus Valstybinei mokesčių inspekcijai pateikti informaciją apie platformas naudojančių pardavėjų pajamas, gaunamas iš tam tikros veiklos, kurią vykdyti buvo sudarytos sąlygos platformoje, atliktus sandorius ir kitą informaciją, susijusią su mokesčių apskaičiavimu ir deklaravimu“. Visose šalyse veikiančioms platformoms DAC7 direktyvoje įtvirtintas vienodas informacijos pateikimo terminas – iki sausio 31 d. už praėjusius metus.

Pagal Įstatymo (2022) 61-3 straipsnio 2 dalies 3 punktą, „platforma laikoma bet kokia programinė įranga, įskaitant interneto svetainę arba jos dalį, ir taikomosios programos (įskaitant mobiliąsias programas), kuriomis gali naudotis platformos naudotojai ir kuriomis pardavėjai gali susisiekti su kitais platformos naudotojais, siekdami vykdyti tam tikrą veiklą. Platforma taip pat laikoma bet kokia su tam tikra veikla susijusi atlygio rinkimo ir mokėjimo priemonė“. Pagal Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko įsakymo pakeitimu⁴ patvirtintų Juridinio asmens registravimo mokesčių mokėtojų registre duomenų pakeitimo taisyklių (2022) 7 punktą „mokesčių mokėtojai, kurie pradeda platformos operatoriaus veiklą per 5 darbo dienas nuo veiklos vykdymo pradžios [...] privalo užpildyti ir elektroniniu būdu per Mano VMI pateikti FR0791A formą“. Jeigu platformos operatorius yra užsienio juridinis asmuo – turi pateikti Užsienio juridinio asmens prašymo įregistruoti į Mokesčių mokėtojų registrą / išregistruoti iš Mokesčių mokėtojų registro FR0227 formą⁵. Toje pačioje Įstatymo (2022) 61-3 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „jeigu duomenis teikiantis užsienio platformos operatorius nevykdo pareigos registruotis arba jeigu jo registracija buvo panaikinta [...] Valstybinė mokesčių inspekcija atlieka poveikio vertinimą ir priima sprendimą, kuriuo duoda interneto prieigos paslaugų teikėjams privalomą nurodymą

³ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo Nr. IX-2112 2, 3, 12, 13, 25, 26, 32, 33, 38, 39, 401, 87, 88, 99, 1042, 126, 139, 140, 164 straipsnių, priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo 61³ straipsniu įstatymas Nr. XIV-1658.

⁴ Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko įsakymas dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gruodžio 15 d. Nr. VA-189 „Dėl juridinio asmens registravimo mokesčių mokėtojų registre duomenų pakeitimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo.

⁵ Užsienio juridinio asmens prašymo įregistruoti į Mokesčių mokėtojų registrą/išregistruoti iš Mokesčių mokėtojų registro FR0227 forma, patvirtinta 2005 m. birželio 14 d. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko įsakymu Nr. VA-52.

panaikinti galimybę pasiekti duomenis teikiančio užsienio platformos operatoriaus interneto svetainę iki tol, kol užsienio platformos operatorius įvykdo pareigą užsiregistruoti arba iš naujo užsiregistruoja, jeigu jo registracija buvo panaikinta“. Pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (2015) 188-3 straipsnį, platformų operatorių Įstatyme ir jo įgyvendinamuosiuose teisės aktuose nustatytų reikalavimų nesilaikymas juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims užtraukia baudą nuo 1 800 iki 3 800 Eur.

Siekiant užtikrinti 2021 m. kovo 22 d. Tarybos direktyvos (ES) 2021/514, kuria iš dalies keičiama Direktyva 2011/16/ES dėl administracinio bendradarbiavimo apmokestinimo srityje, įgyvendinimą, 2022 m. liepos 25 d. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko įsakymu⁶ buvo patvirtintos 3 darbo grupės: teisinio reglamentavimo, veiklos procesų ir informacinių sistemų pokyčių įgyvendinimo. Darbo grupių nariams buvo pavesta įgyvendinti reikalingas organizacines ir technines priemones, kuriomis stiprinamas administracinis bendradarbiavimas, užtikrinantis informacijos mainus apie per platformas veikiančius praneštinius pardavėjus ir apie jų pajamas, gaunamas iš tam tikros veiklos, kurią vykdyti buvo sudarytos sąlygos platformoje, parengti poįstatyminius teisės aktus ar jų pakeitimus, reikalingus Direktyvos (ES) 2021/514 nuostatomis įgyvendinti.

Valstybinės mokesčių inspekcijos (2025) duomenimis, platformų operatorių teikiamos informacijos reikalavimų vykdymas aprašytas 2022 m. gruodžio 23 d. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko įsakymu Nr. VA-95 patvirtintose Informacijos apie platformose vykdomas veiklas teikimo valstybinei mokesčių inspekcijai taisyklėse (2022, toliau – Taisyklės). Be kita ko, aprašytos duomenų neteikiančių platformų operatorių kategorijos, pardavėjų, apie kuriuos teikti informacijos nereikia, kategorijos, duomenis teikiančių platformų operatorių atliekamos procedūros, kuriomis siekiama nustatyti pardavėjus, platformų operatorių registravimas, duomenų teikimo tvarka, privalomos pateikti informacijos apie pardavėjus apimtis, išimtys, taisyklės, nustatančios automatinius mainus su valstybių narių kompetentingomis institucijomis, taip pat aprašyta duomenis teikiančių platformos operatorių kaupiamos informacijos sauga. Taisyklės (2022) buvo keistos tris kartus:

- 2023 m. balandžio 4 dienos įsakymu – taisyklės papildytos naujomis sąvokomis (viena iš jų – „Duomenų saugumo pažeidimas“); 5 punktas papildytas reikalavimu, kad tais atvejais, kai platforma neturi praneštinių pardavėjų, platforma turi ne tik pateikti tuščią XML (angl. *Extensible Markup Language*) duomenų rinkmeną, bet turi ir apie tai informuoti VMI raštu, pateikdama pagrindžiančius dokumentus; pakeistas Taisyklių 20.2.5 papunktis dėl galimybės informaciją apie atlygį platformos operatoriui pateikti valiuta, kuria atlygis buvo sumokėtas, kaip yra numatyta Direktyvoje (ES) 2021/514; atlikti kiti redakcinio pobūdžio koregavimai;
- 2023 m. rugpjūčio 10 dienos įsakymu – atsižvelgus į Europos Komisijos pastabą, pakeistas Taisyklių 20.2.2 papunktis, kuris numato, jog duomenis teikiantis platformos operatorius turi pateikti mokesčių administratoriui praneštino pardavėjo banko ar kito mokėjimo paslaugų teikėjo sąskaitos numerį tik tuo atveju, jei „šią informaciją turi duomenis teikiantis platformos operatorius ir valstybės narės, kurioje praneštinis pardavėjas yra rezidentas, kompetentinga institucija nėra pranešusi, kad neketina naudoti šių duomenų.“; atsižvelgus į nebeaktualią informaciją dėl platformų operatorių registravimosi terminų, pakeisti Taisyklių 8, 9, 10

⁶ Dokumentas yra skirtas naudoti institucijos viduje, todėl prieduose nepridedamas.

punktai numatant, kad platformos operatorius turi užsiregistruoti per 5 darbo dienas nuo platformos operatoriaus veiklos vykdymo pradžios⁷;

- 2025 m. balandžio 23 d. įsakymu – siekiant didesnio aiškumo, buvo patikslinta „Praneštino pardavėjo“ sąvoka; taip pat pakeista tvarka dėl galimybės pasiekti duomenų neteikiančio trečiosios šalies operatoriaus interneto svetainę panaikinimo tais atvejais, kai duomenis teikiantis trečiosios šalies platformos operatorius nevykdo pareigos registruotis arba jo registracija yra panaikinta.

Pagal Informacijos apie platformose vykdomas veiklas teikimo valstybinei mokesčių inspekcijai taisyklės (2022), „Atlygis – už atitinkamą veiklą pardavėjui mokamas arba įskaitomas bet kokios rūšies užmokestis, kuris neapima jokių duomenis teikiančioje platformoje išskaičiuotų arba priskaičiuotų mokesčių arba komisinių ir kurio suma yra žinoma arba pagrįstai galima manyti, kad yra žinoma, platformos operatoriui“. Minėtų taisyklių 1 priede, kuriame pateikiamas duomenų rinkmenos aprašymas, komisiniai nurodyti atskira eilute kaip privalomas atributas. Vadinas, atlygio ir komisinių sumos turi būti nurodytos atskirai. Pagal taisyklių 4.5. punktą, yra sudaromas registras, kuriame registruojami duomenų neteikiantys ir ne Europos Sąjungos valstybių narių operatoriai: „Centrinis registras – registras, kuriame registruojama informacija apie duomenis neteikiančius platformos operatorius ir ne Europos Sąjungos valstybių narių platformos operatoriaus duomenys, nurodyti šių taisyklių 11 punkte“.

Išanalizavus 32 Lietuvoje registruotų platformų operatorių viešojoje erdvėje esančius duomenis, nustatyta, kad 3 iš jų (<https://beta.lt/>; <https://www.neaustines.lt/>; <http://www.cargospeditiongroup.com/>) arba bankrutavo, arba veiklos nevykdo. Peržiūrėjus 20 platformų operatorių (į kuriuos buvo kreiptasi dėl interviu) 2023 m. finansinės atskaitomybės duomenis ir juos palyginus su 2022 m. nustatyta, kad pajamos sumažėjo tik 3 platformų, grynasis pelnas – 8 platformų (žr. 2 priedą). Minėtos platformos yra registravusios skirtingas veiklos sritis pagal Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių (EVRK). Pirmosios penkios 2 priede nurodytos platformos yra registravusios skirtingas 5 veiklas: kita programinės įrangos leidybos veikla (EVRK kodas – 582900); kita pašto ir pasiuntinių (kurjerių) veikla (EVRK kodas – 532000); variklinių transporto priemonių atsarginių dalių ir pagalbinių reikmenų mažmeninė prekyba (EVRK kodas – 453200); užsakomasis pardavimas paštu arba internetu (EVRK kodas – 479100); kitas, niekur kitur nepriskirtas, keleivinis sausumos transportas (EVRK kodas – 493900). Atlikta platformų operatorių duomenų analizė rodo, kad dauguma platformų operatorių išlaikė stabilius veiklos rezultatus, o reikšmingas pajamų sumažėjimas buvo būdingas tik nedidelei jų daliai. Skirtingos platformos operatorių registruotos veiklos leidžia daryti išvadą, kad platformų operatoriams nėra išskirto atskiro veiklos kodo klasifikatoriuje. Tai apsunkina jų identifikavimą ir veiklos monitoringą.

3 priede pateikiamas asociatyvus pagal DAC7 direktyvą iš užsienio mokesčių administratorių gautų duomenų fragmentas. Duomenys nuasmeninti ir pašalinti pertekliniai ir (ar) nereikšmingi stulpeliai. Išanalizavus duomenis, nustatyti įvairūs duomenų trūkumai arba kiti veiksniai, turintys įtakos ir kokybiškai duomenų analizei ir subjektų identifikavimui:

- nenurodytas asmens ar įmonės kodas;
- nenurodytas transakcijų skaičius, nors suma nurodyta;

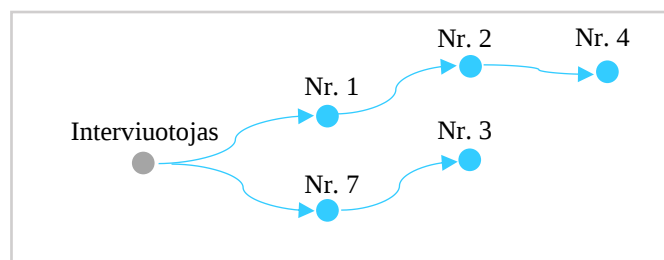
⁷ Anksčiau Taisyklėse (2022) buvo numatyta, kad „platformos operatorius turi užsiregistruoti per 5 darbo dienas nuo 2023 m. vasario 1 d., jeigu: a) savo veiklą pradėjo 2023 m. sausio mėnesį; b) savo veiklą pradėjo iki Taisyklių įsigaliojimo ir ją tęsia 2023 m.“ Suėjus minėtam terminui, terminai tapo nebeaktualūs.

- transakcijų ar sumos skaičius atskirais atvejais nesiekia 10;
- duomenys pateikiami ne tik eurų valiuta;
- asmens vardas ir pavardė nurodyti įmonės pavadinimo laukelyje ir atvirkščiai;
- lietuviškos raidės (pvz., š, ž, č ir kt.) žymimos įvairiais simboliais (pvz., Å«, Å½, Å□ ir kt.);
- pagal asmenų vardus ir pavardes galima daryti prielaidą, kad asmenys yra ne Lietuvos rezidentai.

Išanalizavus su DAC7 direktyvos įgyvendinimu Lietuvoje susijusius teisinius dokumentus, Lietuvoje registruotų platformų operatorių finansinės atskaitomybės duomenis, iš užsienio mokesčių administratorių gautų duomenų fragmentą galima daryti išvadą, kad DAC7 direktyva Lietuvoje buvo įgyvendinta kompleksiskai ir sistemiškai. Tačiau teisės aktų keitimai indikuoja iššūkius dėl teisės aktų taikymo praktikoje. Platformų operatorių teikiamų duomenų netikslumai ir struktūriniai neatitikimai apsunkina efektyvų subjektų identifikavimą ir mokesčių administratoriaus darbą, didina identifikavimo klaidų riziką bei reikalauja papildomų žmogiškųjų ir technologinių išteklių.

4.2. Interviu proceso apžvalga

Dėl interviu pirmiausiai buvo kreiptasi į mokesčių administratoriaus atstovus. Iš viso buvo apklausti 4 mokesčių administratoriaus atstovai (toliau darbe kiekvienas atskirai bus įvardijamas kaip tyrimo dalyvis Nr. 1, 2, 3, 4), 1 – vietoj atsakymų į klausimus el. paštu pateikė informaciją iš DAC7 direktyvų rizikų registro (toliau darbe bus įvardijamas kaip tyrimo dalyvis Nr. 7, pateikta informacija bus apžvelgiama aptariant DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas). Kaip minėta anksčiau, imtis sudaryta sniego gniūžtės formavimo metodu. 11 paveiksle pateikiama faktinė imties sudarymo schema.

11 pav. Mokesčių administratoriaus atstovų faktinė imties sudarymo schema

Kaip pavaizduota 10 paveiksle, dėl interviu gavimo buvo kreiptasi į du mokesčių administratoriaus atstovus, kurie rekomendavo kolegas, turinčius praktinės patirties dėl DAC7 direktyvos įgyvendinimo. Su tyrimo dalyviu Nr. 1 interviu buvo atliktas naudojantis internetiniu vaizdo konferencijų įrankiu „Zoom“ (interviu trukmė 45 min.), vėliau garso įrašas transkribuotas į tekstą. Atsižvelgus į tyrimo dalyvių Nr. 2, Nr. 3 ir Nr. 4 pageidavimą, interviu atliktas el. paštu, atsakymus į klausimus pateikiant raštu. Tyrimo dalyvis Nr. 7, atsakydamas į pateiktus klausimus, pateikė ištrauką iš DAC7 rizikų registro.

2025-04-14 el. laišku buvo kreiptasi į 20 platformų operatorių viešai prieinamais platformos operatorių kontaktiniais el. pašto adresais (žr. 4 priedą). Į el. laišką sureagavo dviejų platformų operatorių atstovai (toliau darbe kiekvienas atskirai bus įvardijamas kaip tyrimo dalyvis Nr. 5 ir 6). Su vienu iš jų interviu buvo atliktas 2025-04-23 naudojantis internetiniu vaizdo konferencijų įrankiu „Zoom“ (interviu trukmė 53 min., dėl interneto ryšio nutrūkusių pokalbiui, tyrimo dalyvis į likusius 7 klausimus atsakė el. paštu), vėliau garso įrašą transkribuojant į tekstą. Atsižvelgus į kito platformų

operatoriaus atstovo pageidavimą, interviu atliktas el. paštu, tyrimo dalyviui 2025-04-18 atsakymus į klausimus pateikiant raštu.

Tyrimo metu interviu buvo atliekami taip, kad būtų užtikrintas atsakymų autentiškumas be galimos tyrėjo įtakos. Tyrimo metu nebuvo siūlyti atsakymo variantai ar kitaip daryta įtaka tyrimo dalyvių nuomonei. Prieš interviu, dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, numatomą informacijos panaudojimą, interviu eigą, taip pat apie pokalbio įrašymą, gaunant jų sutikimą. Buvo užtikrinta, kad interviu įrašai bus saugomi laikantis duomenų apsaugos reikalavimų ir naudojami tik šio tyrimo tikslu. Tyrimo dalyviams buvo paaiškinta, kad atsakymai bus naudojami užtikrinant jų anonimiškumą ir konfidencialumą. Interviu metu siekta sukurti atvirą aplinką, skatinančią laisvą nuomonės reiškimą. Klausimai buvo pateikiami nuosekliai pagal parengtą klausimyną, tačiau, esant poreikiui, buvo užduodami papildomi ir patikslinantys klausimai, skatinantys plačiau atskleisti tyrimo dalyvio nuomonę, patirtį ir požiūrį. Prireikus, išlaikytos tylos pauzės tam, kad tyrimo dalyvis galėtų apgalvoti atsakymą į užduotą klausimą. Visi tyrimo dalyviai supažindinti su jų interviu transkripta, pridėtais 5 priede.

Visi tyrimo dalyviai tiesiogiai yra susiję su DAC7 direktyvos įgyvendinimu. Iš mokesčių administratoriaus pusės 2 tyrimo dalyviai yra veiklos specialistai, 1 – informacinių sistemų specialistas, 1 – teisinės srities atstovas ir 1 priklauso vadovybei, iš platformų operatoriaus pusės – abu tyrimo dalyviai priklauso platformų vadovybei. 3 tyrimo dalyvių patirtis įstaigoje ar įmonėje (vertinant 5 metų tikslumu) yra iki 5 metų, 2 – virš 5 metų, 1 – virš 10 metų ir 1 – virš 15 metų. Apibendrinta informacija pateikta 3 lentelėje.

3 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Tyrimo dalyvis	Interviu arba atsakymų gavimo data	Tyrimo dalyvis	Sritis	Patirtis įstaigoje ar įmonėje
Nr. 1	2025-04-10	VMI darbuotojas	veiklos	virš 15 metų
Nr. 2	2025-04-15	VMI darbuotojas	veiklos	iki 5 metų
Nr. 3	2025-04-16	VMI darbuotojas	informacinių sistemų	virš 10 metų
Nr. 4	2025-04-17	VMI darbuotojas	teisinė	virš 5 metų
Nr. 5	2025-04-18	platformos operatoriaus darbuotojas	vadovybės	virš 5 metų
Nr. 6	2025-04-23	platformos operatoriaus darbuotojas	vadovybės	iki 5 metų
Nr. 7	2025-04-11	VMI darbuotojas	vadovybės	iki 5 metų

Duomenų prisotinimas laikomas pagrindiniu kokybinio tyrimo imties dydžio nustatymo principu (Hennink & Kaiser, 2022). Iš planuotų 10, buvo apklausti 7 asmenys, kurių interviu metu pateikta informacija bus analizuojama toliau tekste. 1 iš jų pateikė informaciją iš DAC7 direktyvos rizikų registro. Duomenų prisotinimas gali būti pasiektas atlikus nedidelį skaičių interviu, ypač tyrimuose su gana homogeniškais tiriamųjų grupėmis ir siaurai apibrėžtais tikslais (Hennink & Kaiser, 2022). Visi interviuojamieji su DAC7 direktyva yra susiję pilna apimtimi, t. y. tiesiogiai dalyvavo direktyvos įgyvendinimo procese, todėl jų pateikta nuomonė laikoma patikimu pagrindu analizuoti ir įvertinti direktyvos įgyvendinimo rizikas. Įvertinus tai, kad 2 interviu metu (atliktų naudojantis internetiniu vaizdo konferencijų įrankiu „Zoom“) mokesčių administratoriaus ir platformos operatoriaus atstovai pateikė labai išsamius vertinimus ir argumentuotas išvalgas, o dar 4 tyrimo dalyviai savo atsakymus į klausimus pateikė el. paštu, atskirais atvejais nuomonės kartojasi, vertinama, kad surinktos išvalgos atspindi didžiosios dalies suinteresuotų šalių patirtis ir nuomones.

4.3. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų analizė

Naudojantis kokybinių duomenų analizės programiniu paketu *MAXQDA* atlikta išsami interviu metu gautos informacijos analizė. Visi individualūs interviu transkriptai (žr. 6 priedą) buvo importuoti (kiekvienas dokumentas atskirai) į *MAXQDA* programinį paketą. Siekiant pasiekti išsikelto tyrimo tikslą, kokybiniai duomenys buvo sutraukti į kodų sistemą su trimis subkodų hierarchiniais lygmenimis. Kodai – tam tikroms tyrimo dalyvių frazėms, sakiniams, išreikštomis mintims, priskirtos etiketės. DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų kodavimas atliktas pagal rizikų sąrašą, sudarytą remiantis mokslinė literatūros analize (žr. 2.5.1. dalį), tačiau, pagal poreikį, buvo įtrauktos ir naujos tyrimo dalyvių išskirtos rizikos. Visi šioje dalyje pateikti paveikslai sudaryti naudojantis *MAXQDA* modelių formavimo funkcija *MaxMaps* ir toliau tekste bus vadinami rizikų modeliais. Jie atskleidžia riziką formuojančias priežastis ir tarpusavio ryšius. Rodyklėmis išskirti subkodai, punktyrinėmis linijomis – tarpusavio ryšiai. Ant rodyklių nurodytas su sub kodu susijusių citatų skaičius.

Iš viso išanalizuoti 6 interviu transkriptai, kurių analizės metu *MAXQDA* programiniu paketu sudaryta kodų sistema, apimanti 48 kodus ir subkodus bei 201 juos patvirtinančią citatą. Išskirtos dvi pagrindinės kodų grupės – „rizikos“ (sudaro 195 subkodai) ir „pasiūlymai“ (sudaro 6 subkodai). Rizikų grupei priskirta 13 subkodų. Detalus rizikų žemėlapis pateiktas 6 priede. Visų rizikų pasireiškimo dažnumo pasiskirstymas už koduotuose dokumentuose ir teksto segmentuose pagal citatų skaičių (funkcija *Code Frequencies*) pateiktas 4 lentelėje (detali lentelė 6 priede). Taip pat, 4 lentelėje pažymėtos rizikos, kurios buvo išskirtos moksliniuose šaltiniuose.

4 lentelė. Rizikų pasireiškimo dažnumas

Eil. Nr.	Rizika	Pasireiškimo dažnumas pagal		Paminėta moksliniuose šaltiniuose
		dokumentų skaičių	citatų skaičių	
1.	Duomenų patikimumo trūkumas	6	39	✓
2.	Administracinė našta	5	38	✓
3.	Ekonominės laisvės ribojimas ⁸	5	26	✓
4.	Platformų identifikavimo problema	3	21	-
5.	Teisinis neapibrėžtumas	5	15	✓
6.	Pasiruošimo stoka	6	13	-
7.	Komunikacijos iš VMI pusės stoka	3	10	-
8.	Duomenų apsaugos pažeidimai	3	9	✓
9.	Platformų rinkos susitraukimas	4	8	✓
10.	Perteklinės informacijos rinkimas	3	6	✓
11.	Bendradarbiavimo stoka	2	6	✓
12.	Skaitmeninės plėtros pažangos rizika	2	2	✓
13.	Darbuotojų kompetencijos trūkumas	2	2	✓
Iš viso		x	195	x

Analizuojant pasikartojimo dažnumą dokumentuose ir segmentuose nustatyta, kad dažniausiai interviu metu buvo išskirtos šios rizikos: duomenų patikimumo trūkumo, administracinės naštos, ekonominės laisvės ribojimo, platformų identifikavimo, teisinio neapibrėžtumo, pasiruošimo stokos ir komunikacijos iš VMI pusės trūkumo. Interviu analizės metu identifikuotas rizikas palyginus su išskirtomis moksliniuose šaltiniuose (žr. 2.5.1. dalį) nustatyta, kad tyrimo dalyviai įvardijo visas

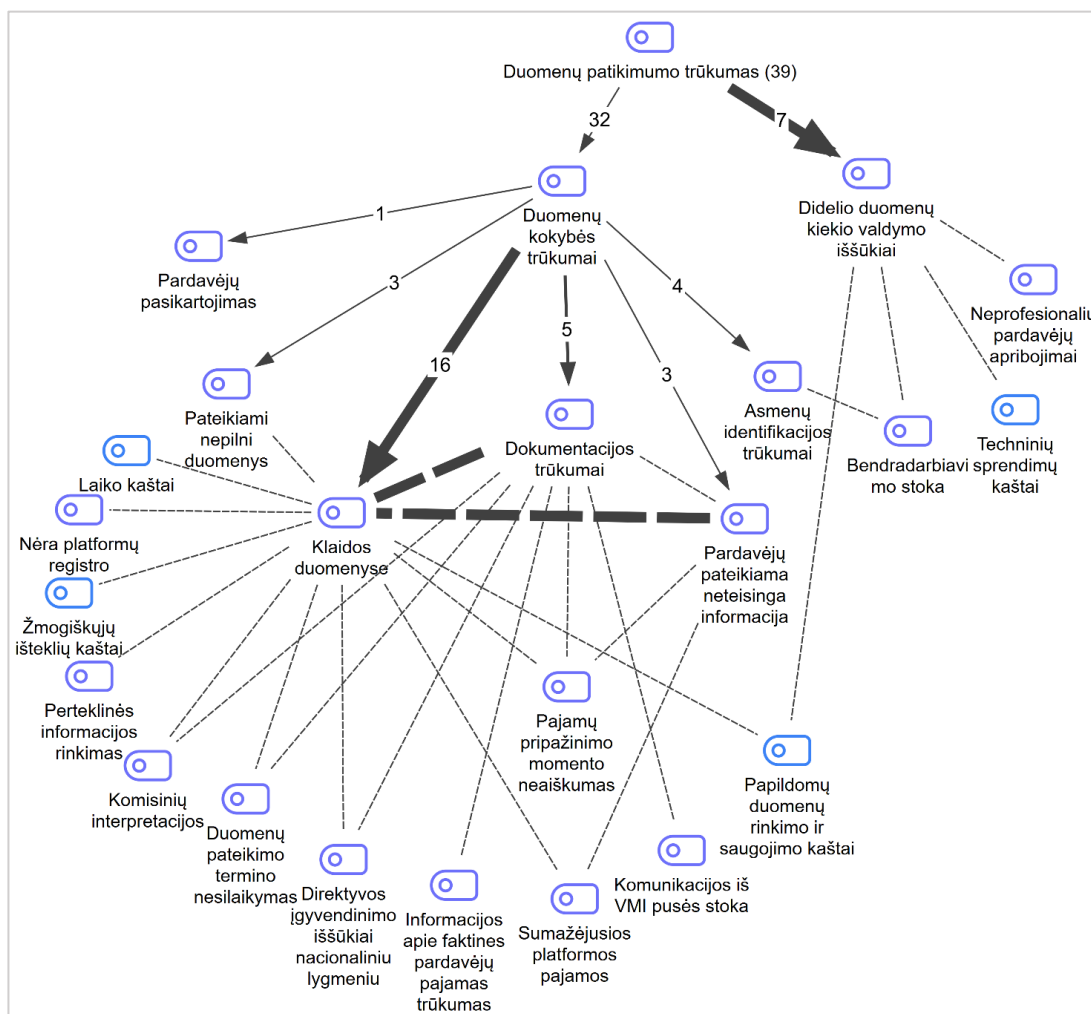
⁸ Atliekant transkriptų analizę pagal mokslinę literatūrą nustatyta paslaugas ir prekes parduodančių asmenų pasitraukimo iš platformų rizika priskirta prie ekonominės laisvės ribojimo rizikos.

moksliniuose šaltiniuose paminėtas rizikas. Be jų, išskyrė papildomas rizikas, tokias kaip platformų identifikavimo, pasiruošimo ir komunikacijos iš VMI pusės stoka. Siekiant sudaryti DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų matricą, toliau atlikta detali rizikų analizė.

1 rizika. Duomenų patikimumo trūkumas

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jie vertina duomenų kokybę. Savo nuomonės vienas tyrimo dalyvis šiuo klausimu nepateikė, tyrimo dalyvis Nr. 5 nurodė, kad vertina „gerai“, o tyrimo dalyvio Nr. 3 vertinimu „*duomenų kokybė ne visada atitinka keliamus reikalavimus*“. Tyrimo dalyvis Nr. 1 įvardijo, kad kokybė priklauso nuo platformos dydžio: „*kuo didesnė platforma, tuo kokybė yra prastesnė*“ ir kad „*pirmų metų duomenų kokybė tikrai nebuvo gera*“. Tyrimo dalyvis Nr. 2 pažymėjo, kad „*jau antri metai yra teikiami duomenys pagal DAC7 direktyvą, todėl intensyviai dirbame dėl duomenų kokybės su Lietuvos platformų operatoriais, bendradarbiaujame ir su užsienio mokesčių administratoriais, iš kurių taip pat gauname duomenis*“. Tai rodo, kad visi duomenų kokybės klausimai šiuo metu nėra išspręsti.

Analizuojant visus atsakymus į klausimus, nustatyta, kad duomenų patikimumo rizika kyla dėl duomenų kokybės trūkumo (32 citatos) ir dėl didelio duomenų kiekio (7 citatos). Tarpusavio ryšių gausa atskleidžia, kad duomenų kokybės trūkumai daro įtaką daugeliui kitų veiksnių. Sudarytas duomenų patikimumo modelis pateiktas 12 paveiksle.

12 pav. Duomenų patikimumo modelis

Duomenų kokybės trūkumai. Pagal tyrimo dalyvių vertinimus, išskirtos 6 duomenų kokybės trūkumus lemiančios priežastys. Visų pirma, klaidos duomenyse (16 citatų), trūksta dokumentacijos (5 citatos), todėl kai kuriais atvejais pardavėjai pateikia neteisingą informaciją (3 citatos), o iš turimų duomenų sunku identifikuoti konkretų asmenį (4 citatos). Taip pat pažymėta, kad pateikiami duomenys būna nepilni (3 citatos), o kai kuriais atvejais fiksuojamas tų pačių pardavėjų pasikartojimas (1 citata). Toliau bus apžvelgiama kiekviena iš paminėtų priežasčių.

Tyrimo duomenys atskleidžia, kad vienas iš esminių duomenų patikimumo trūkumo požymių yra klaidos. Platformų operatoriai ir mokesčių administratorius susidūrė su įvairiomis klaidomis, kurios kilo tiek dėl techninių, tiek dėl organizacinių priežasčių. Tyrimo dalyvis Nr. 2 pažymėjo, kad duomenų teikimo būdas ir reikalavimai *„nėra labai paprasti, todėl ir platformų operatoriams pateikti duomenis pagal DAC7 direktyvą buvo didelis iššūkis, buvo daromos klaidos teikiant duomenis“*. Tyrimo dalyvis Nr. 6 klaidas įvardijo kaip vieną iš kliūčių, ribojančių sklandų DAC7 direktyvos įgyvendinimą, teigdamas, kad *„mūsų pateiktos paraiškos buvo atmetamos dėl įvairių klaidų, apie kurias anksčiau net neturėjome informacijos“*.

Vertinant tarpusavio ryšius galima daryti išvadą, kad klaidoms didžiausią įtaką turi dokumentacijos trūkumai ir tai, kad atskirais atvejais patys pardavėjai platformos operatoriams pateikia neteisingą informaciją. Ryšiai su duomenų rinkimo ir saugojimo, laiko, žmogiškųjų išteklių karštais bei tuo pačiu su sumažėjusiomis pajamomis rodo, kad klaidos kainuoja. Tai patvirtina ir tyrimo dalyvis Nr. 5, teigdamas, kad gali tekti *„skirti daug laiko koreguoti ir taisyti duomenis, kas reikalaus papildomų išlaidų“*.

Tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad *„kai kurios sumos matosi akivaizdžiai nekorektiškos“*, ir tai galėtų paaiškinti tyrimo dalyvių Nr. 3 ir Nr. 6 pateikti pavyzdžiai:

- tyrimo dalyvis Nr. 3 akcentavo, kad: *„būna pateikta ne visa per platformą surinkta suma, o tik dalis, kartais nėra išskiriami platformos komisiniai“*.
- tyrimo dalyvis Nr. 6 paaiškino, kad: *„VMI sistema suprogramuota priimti asmens uždirbtų pajamų per mūsų platformą sumą su šešiais ar aštuoniais skaitmenimis po kablelio. [...] Vėliau paaiškėjo, kad VMI sistema ignoruoja kablelį ir jeigu mes pateikėme, kad asmuo uždirbo 200,00 Eur, VMI ignoravo kablelį ir asmeniui į deklaraciją įtraukė 20 000 Eur pajamų. Vėliau mes gavome paaiškinimą, kad turime pateikti tik sveiką dalį“*.

12 paveiksle vaizduojamas ryšys tarp klaidų ir perteklinės informacijos bei platformų registro, kurio šiuo metu nėra. Minėtus ryšius atskleidžia tyrimo dalyvis Nr. 3, paaiškindamas, kad būna atveju, kai *„duomenys [...] netinkamai interpretuojami“ arba teikiami pertekliniai duomenys, arba išvis nepateikiama informacija“*. Tyrimo dalyvis Nr. 6 ypatingai komplikuoju įvardijo klaidų taisymo procesą, kai *„vienos klaidos ties vienu asmeniu atsiradimas sukuria naują versiją bendrai visam paketui“*. Apibendrinant galima teigti, kad klaidų ir perteklinės informacijos tarpusavio ryšys bei platformų registro nebuvimas apsunkina duomenų teikimo procesą, o interpretaciniai neapibrėžtumai ir netikslumai lemia tiek perteklinius duomenų srautus, didindami administracinę našta ir riziką dėl duomenų kokybės.

Tyrimo dalyvis Nr. 6 nurodė, kad duomenų tikslumas dažnai priklauso nuo pačių platformų interpretacijos: *„įmonė gali stengtis ir daryti labai daug darbo dėl kokybės, siekdama užtikrinti duomenų teisingumą, tačiau pačios platformos duomenų teisingumo užtikrinimas vis tiek išlieka tam tikros interpretacijos klausimu“*. Jis taip pat išsamiai apibūdino klaidų taisymo procesą, vertindamas

jį pakankamai neigiamai dėl to, kad tais atvejais, kai platformoje veikiantis pardavėjas „*informaciją [...] pateikė klaidingai*“, duomenys yra grąžinami platformai koreguoti, kadangi „*VMI identifikuoja klaidą*“, nors atsakomybė už klaidą yra pardavėjo, tačiau „*platforma lieka su problema, kaip jai užtikrinti duomenų teisingumą*“. Tyrimo dalyvis net keletą kartų pabrėžė, kad įgyvendinant reikalavimus ir „*nustačius klaidas, tenka jas spręsti bandymo būdu*“, reikalinga „*eksperimentuoti ir testuoti*“ bei būtina „*spręsti čia ir dabar*“. Pažymėjo ir tai, kad klaida galėjo būti „*net nedokumentuota ir žinoma tik VMI pusėje*“, taip pat trūko automatinių sistemų – „*reikėdavo skaičius, apvalinimus ir kitus duomenų patikslinimus daryti žmogaus akimis ir galva, be automatinių sistemų pagalbos*“. Apibendrinant galima teigti, kad net ir dedant pastangas užtikrinti kokybę, duomenų netikslumai, atsirandantys ne dėl platformos operatoriaus kaltės, ir skirtinga jų interpretacija išlieka reikšmingu iššūkiu.

Tyrimo dalyvis Nr. 1 (mokesčių administratoriaus atstovas) nurodė, kad „*duomenys 2024 m. buvo nepilni, tačiau šiais metais mes gavome didesnius ir pilnesnius, todėl duomenų yra daugiau tiek sumų prasme, tiek platformų vartotojų*“. Tyrimo dalyvis Nr. 3 patvirtino, kad pasitaiko situacijų, „*kai pateikiami ne visi duomenys*“. Nepilnų duomenų pavyzdžiu galima įvardinti Tyrimo dalyvio Nr. 6 pateiktą situaciją, kad „*VMI priėmė paskutinius sąskaitos numerio keturis skaičius, kuriuos mes tik ir turime pas save*“. Šios situacijos atskleidžia, kad platformų operatoriams yra sudėtinga surinkti visus reikalingus duomenis iš pardavėjų.

Asmenų identifikacijos trūkumai yra viena iš duomenų kokybės problemų, ribojančių efektyvų DAC7 direktyvos įgyvendinimą. Tyrimo dalyvis Nr. 1 pažymėjo, jog „*identifikacija turi trūkumų, priskyrimas valstybei kai kuriais atvejais neteisingas*“, pateikdamas konkretų atvejį: „*turime duomenis iš užsienio platformos apie lietuvius, tačiau akivaizdžiai tai ne Lietuvos asmenys, su Lietuva nesusiję, nei identifikacinių duomenų, nei numerių, nei kodų nėra*“. Tokiais atvejais darbuotojai identifikaciją turi atlikti rankiniu būdu, o tai reikalauja papildomų žmogiškųjų išteklių ir laiko sąnaudų. Be to, tyrimo dalyvis Nr. 1 atkreipė dėmesį į sisteminę problemą – unifikuoto identifikatoriaus stoką Europos Sąjungoje: „*mes Europos Sąjungoje neturime nei asmens, nei įmonės identifikatoriaus, kuris būtų unifikuotas, vienas ar bent vienodo formato ir visose šalyse*“. Ši situacija lemia klaidų tikimybę, nes, kaip nurodoma, „*vokiečiui sunku atskirti mūsų kodus ir pagal ką mes asmenis identifikuojame, o mums – vokiečių identifikavo duomenis*“. Galiausiai pažymima, kad „*iš kitų šalių gaunamus duomenis priimame tokius, kokie jie yra – kartais jų panaudoti nepavyksta*“, o tai dar labiau apsunkina efektyvų duomenų naudojimą ir mokesčių administravimo tikslų įgyvendinimą.

Pardavėjų pasikartojimas gali iškreipti duomenų tikslumą ir sukelti nesklandumų atliekant mokesčių administravimą. Kaip pažymėjo tyrimo dalyvis Nr. 1, „*kai kurie mokesčių mokėtojai kartojasi*“, o tai reiškia, jog tie patys subjektai gali būti įtraukiami į duomenų rinkinius kelis kartus. Tai atskleidžia poreikį stiprinti duomenų tikrinimo mechanizmus ir užtikrinti vieningus identifikacijos kriterijus.

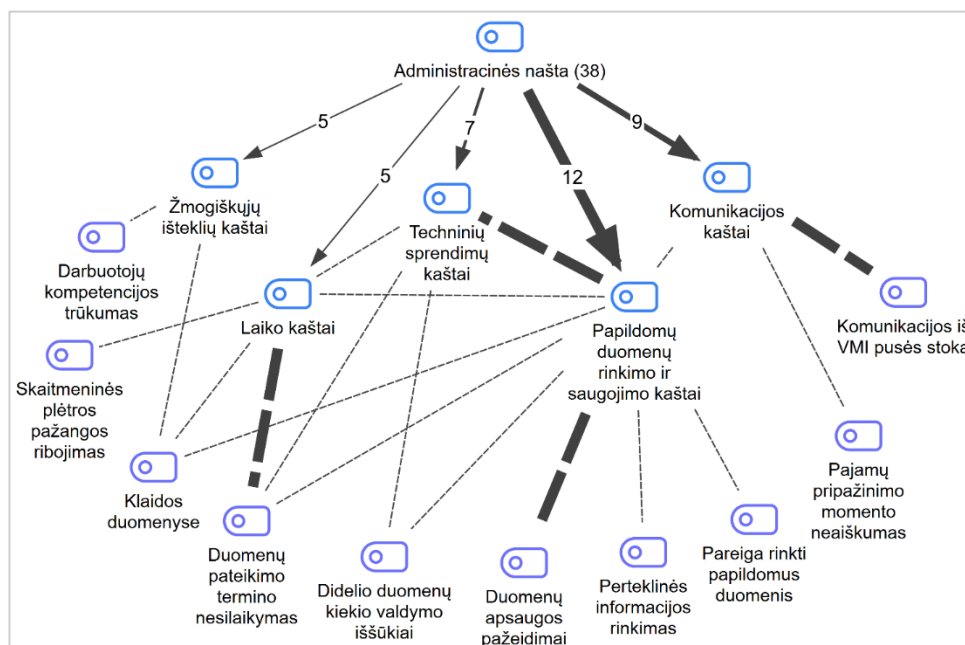
Didelio duomenų kiekio valdymo iššūkiai. Tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad „*platformos valdo didelius duomenis*“ ir papildė, jog „*Lietuvoje mes neturime daug didelių mokėtojų, išskyrus vieną, kuris [...] teikia nežmoniškai didelius duomenis ir mes juos perduodame visoms šalims*“. Tačiau vertinant duomenų kiekį, kurį reikia pateikti apie kiekvieną asmenį, tyrimo dalyvis Nr. 3 pažymėjo, jog „*susiduriama su didžiuliais duomenų kiekiais. Platformos turi taikyti papildomus sprendimus, siekiant identifiкуoti platformoje veikiančius mokesčių mokėtojus*“. Tyrimo dalyvis Nr. 1 papildomai atkreipė dėmesį, kad platformų operatoriams didelę naštą kelia tai, jog „*nemaža dalis jų vartotojų yra*

ne verslo subjektai, [...] dalis veiklą vykdančių per platformą asmenų yra būtiniai vartotojai, parduodantys kelias prekes, kurios nesukelia mokestinių prievolių“, o tokie duomenys „labai apsunkina jų teikimą, siuntimą ir pačios platformos patrauklumą“. Tuo tarpu tyrimo dalyvis Nr. 6 akcentavo, kad susidūrus su tokio masto duomenų kiekiu, „ *tiek inžinieriai, tiek verslai susidūrė su moraliniais blokais*“, kas atskleidžia ne tik techninius, bet ir psichologinius iššūkius. Nustatytas didelio duomenų kiekio valdymo iššūkių tarpusavio ryšys su duomenų rinkimo ir saugojimo kaštais, kurie susiję su klaidomis duomenyse. Vertinant šią sąsają galima daryti išvadą, kad dideli duomenų kiekiai didina klaidų tikimybę ir duomenų kokybės užtikrinimo kaštus, kadangi didelės apimties duomenų apdorojimas, patikrinimas ir pateikimas reikalauja techninių sprendimų. Vertinant neprofesionalių pardavėjų įtaką – jų yra labai daug ir jie daro didelę įtaką duomenų kiekiui

Apibendrinant, duomenų patikimumo trūkumas laikytinas viena reikšmingiausių rizikų, galinčių neigiamai paveikti sklandų DAC7 direktyvos įgyvendinimą ir apsunkinti subjektų, veikiančių skaitmeninėse platformose, identifikavimą. Subjektų identifikavimo barjerus sukuria vieno unifikavimo kodo nebuvimas skirtingose Europos Sąjungos šalyse, sudėtingas asmenų rezidavimo šalies nustatymas, platformų registro nebuvimas ir klaidos duomenyse.

2 rizika. Administracinė našta

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jie vertina platformų operatoriams tenkančią administracinę naštą, kylančią iš DAC7 direktyvos įgyvendinimo. Tyrimo dalyvis Nr. 1 patvirtino, kad „*administracinė našta kyla*“ o tyrimo dalyvis Nr. 5 nurodė, kad ji ir yra „*tikrai didelė*“. Analizuojant visus atsakymus į klausimus, nustatyta, kad administracinė našta platformoms kyla dėl patiriamų papildomų duomenų rinkimo ir saugojimo (12 citatų), komunikacijos (9 citatos), techninių sprendimų (7 citatos), žmogiškųjų išteklių (5 citatos) ir laiko (5 citatos) kaštų. Sudarytas administracinės naštos platformoms rizikos modelis pateiktas 13 paveiksle.

13 pav. Administracinės naštos platformoms rizikos modelis

Papildomi duomenų rinkimo ir saugojimo kaštai. Tyrimo dalyvių vertinimu, administracinės naštos pagrindą sudaro papildomi duomenų rinkimo ir saugojimo kaštai. Išanalizavus tarpusavio

ryšius identifikuota, kad šie kaštai labiausiai susiję su technologiniais sprendimais ir duomenų apsaugos pažeidimų rizika. Taip pat nustatytas ryšys su dideliais duomenų kiekiais, pareiga rinkti duomenis, kurie kartais gali būti ir pertekliniai. Taip pat su laiko kaštais, kai laiko trūkumas gali lemti duomenų pateikimo termino nesilaikymą. Galima teigti, kad duomenų rinkimas ir saugojimas yra ne vien tik techninis iššūkis, jis susijęs ir su poreikiu užtikrinti duomenų saugos reikalavimus.

Tyrimo dalyvis Nr. 4 patvirtino, kad *„su DAC7 direktyva atsirado nauja prievolė rinkti, kaupiti, tikrinti, teikti VMI duomenis, todėl administracinė našta platformų operatoriams padidėjo (anksčiau tokio reikalavimo nebuvo)“*. Tyrimo dalyvis Nr. 6 papildomai pažymėjo, kad *„duomenis turime pradėti saugoti savo infrastruktūroje“*. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, kad duomenis būtina surinkti ne tik iš naujų klientų, bet ir iš tų, kurie platformoje užsiregistravo dar prieš įsigaliojant DAC7 direktyvai:

„Mūsų platforma buvo sukurta dar prieš DAC7 direktyvą, mums nebuvo taikoma jokie reikalavimo ar įstatymo asmenims identifikuoti save asmens kodu. Todėl šios informacijos niekada neprašėme ir nerinkome. Dabar, įgyvendinant reikalavimus, turime spręsti, kaip šiuos duomenis surinkti ne tik iš naujų narių, bet ir iš esamų platformos naudotojų, kurie registravosi galbūt dar 2021 metais ar dar anksčiau. Taip pat turime spręsti, kaip surinkti informaciją ir sukurti visus sisteminius procesus, kad iki šiol turėta klientų patirtis nepasikeistų. Vien tik įgyvendinimas užtrunka kelis mėnesius, priklausomai nuo įmonės komandos pajėgumų. Tai labai laikui imlus ir daug programavimo įgūdžių reikalaujantis procesas“ (tyrimo dalyvis Nr. 6).

Taigi, galima teigti, jog duomenų surinkimas iš esamų klientų kėlė daugiau iššūkių, nei iš naujų. Šis procesas pareikalavo papildomų laiko ir komunikacijos sąnaudų, apie kurias pateikiama išsamesnė informacija žemiau.

Komunikacijos kaštai. Siekiant užtikrinti kuo sklandesnį duomenų surinkimo iš esamų klientų procesą, platformų operatoriai turėjo skirti ypatingą dėmesį komunikacijai. Komunikacija pareikalavo papildomų išteklių, kuriuos tyrimo metu kaip reikšmingą administracinės naštos dalį išskyrė pusė visų tyrimo dalyvių (3 iš 6). Tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad platformų operatoriams *„neužteko vien tik įgyvendinti direktyvos nuostatų reikalavimus ir juos atitikti, jiems reikėjo su savo klientais dirbti, tačiau ir tai ne visiškai pasiteisino, nes pagal jų pateiktus duomenis apyvartos yra sumažėjusios“*. Tyrimo dalyvis Nr. 6 taip pat pažymėjo, kad *„kilo keblumų [...] dėl to, kaip tinkamai iškomunikuoti informaciją nariams“*.

Komunikacijos svarbą atskleidžia Tyrimo dalyvis Nr. 6, pabrėždamas, kad *„Turėjome vadovautis praktikomis, kurias sukūrė didžiosios platformos [...], kurios turėjo labai kūrybiškai ir atsakingai pažiūrėti į informacijos rinkimą iš narių, tam, kad nesužlugdytų verslo“*. Tokia išvalga leidžia daryti prielaidą, kad komunikacija tarp platformų operatorių ir jų naudotojų buvo viena iš esminių priemonių, mažinanti platformų naudotojų pasitraukimo iš platformų riziką ir tuo pačiu užtikrinanti platformos veiklos tęstinumą. Tyrimo dalyvis Nr. 5, įvardydamas priemones, kurių reikėtų imtis siekiant sumažinti su DAC7 direktyvos įgyvendinimu susijusias rizikas, taip pat akcentavo komunikacijos svarbą. Jis pažymėjo, kad reikėtų *„pateikti paprastą ir aiškią informaciją tiek platformos operatoriams, tiek vartotojams, kad platformos operatoriams nereiktų patiems užsiimti savo vartotojų apšvietimu ir edukavimu“*.

Techninių sprendimų kaštai. Siekiant įgyvendinti DAC7 direktyvą, kaip teigė tyrimo dalyvis Nr. 4, *„operatoriai turėjo pasiruošti naujiems reikalavimams, įsidiegti informacines sistemas ir pan.“*.

Tyrimo dalyvis Nr. 3 nurodė, kad platformų operatoriams „administracinė našta padidėjo, tai turėtų ypatingai paveikti mažą pelningumą gaunančias platformas, nes duomenų teikimui reikalingi IT sprendimai. Taip pat susiduriama su didžiuliais duomenų kiekiais. Platformos turi taikyti papildomus sprendimus, siekiant identifikuoti platformoje veikiančius mokesčių mokėtojus“. Tyrimo dalyvis Nr. 5 atskleidė, kad jautėsi ne tik piniginių lėšų trūkumas, bet ir laiko: „buvo duota per mažai laiko pasiruošti pirmai deklaracijai ir turėjo būti paskirtas tam finansavimas, nes maži verslai neturi tiek lėšų, kad sukurti sistemą automatiniam XML generavimui“. Tai apibūdina 13 paveiksle nurodytą ryšį tarp technologinių (IT) sprendimų ir duomenų pateikimo termino nesilaikymo. Tačiau tyrimo dalyvis Nr. 1 mažina riziką teigdamas, kad procesas turėtų būti vienkartinis: „užtenka susiprogramuoti vieną kartą ir tie duomenys yra teikiami“. Tyrimo dalyvis Nr. 6, teigdamas, kad „tikėtina, kad platformos, kurios iki šiol paviršutiniškai žiūrėjo į naudotojų identifikavimą ir informacijos nerinko, dabar įgyvendinti reikalavimus kainuoja dar daugiau nei mums, nes mes jau iki direktyvos turėjome technologinius sprendimus“ ir tam, kad galėtų:

„atlikti visą integraciją, reikėjo labai didelių inžinerinių resursų. Be abejo, yra keli etapai, kuriuos įmonė gali pasirinkti, vienas iš jų – tiesiog informacijos pateikimas VMI. Mūsų atveju mes vykdėme informacijos surinkimą, jos agregavimą, išdėstymą taip, kaip reikalauja VMI ir informaciją pateikinėjome rankiniu būdu. Toks procesas mums sutaupė techninių resursų, nes nereikėjo daryti automatinės integracijos su VMI sistema, tačiau žmogiškųjų išteklių reikėjo daugiau – kad užtikrintume duomenų tinkamumą ir kaip įmanoma labiau apsaugotume nuo žmogiškųjų klaidų“ (tyrimo dalyvis Nr. 6).

Tai leidžia daryti išvadą, kad technologinių kaštų dydis priklausė nuo platformų anksčiau vykdytos praktikos ir nuo pasirinkto duomenų teikimo būdo (rankiniu ar automatinio būdu).

Žmogiškųjų išteklių kaštai. Žmogiškųjų išteklių kaštus kaip riziką išskyrė tik interviu davę platformų operatorių atstovai. Tyrimo dalyvis Nr. 5 nurodė, kad „tikrai buvo sunku suprasti direktyvos reikalavimus, XML struktūrą, tam reikia aukštų kompetencijų žmogaus“. Tyrimo dalyvis Nr. 6 įvardijo, kad „įprastai įmonėje turėtų būti bent keli resursai: vieni, kurie aiškintųsi pačius reikalavimus, verstų reikalavimus į programavimo nurodymus, ir tada programuotojai tuos nurodymus galėtų įgyvendinti, nesigilindami į pačio verslo veikimo principus“ ir pridūrė, kad „jeigu nėra vidinių resursų, reikėtų samdyti inžinierių komandą, galinčių tai išspręsti, o kad šiuos reikalavimus įgyvendinti, tai tikrai yra ne dešimčių tūkstančių eurų klausimas – tai labai brangiai kainuojantis procesas“. Pagal išdėstytus tyrimo dalyvių pasisakymus ir 13 paveiksle atskleistą žmogiškųjų išteklių kaštų ryšį su darbuotojų kompetencijų stoka ir duomenų pateikimo klaidomis, galima daryti išvadą, kad žmogiškųjų išteklių kaštus lemia papildomo personalo poreikis techniniams reikalavimams įgyvendinti. Ši kompetencijų stoka didina tikimybę padaryti klaidų, kurios daro tiesioginę įtaką duomenų kokybei.

Laiko kaštai. Kaip anksčiau minėta, tyrimo dalyvis Nr. 5 išskyrė laiko stoką ypač mažose platformose, kuriose lėšų kiekis yra ribotas. Tyrimo dalyvis Nr. 6 nurodė, kad DAC7 direktyvos įgyvendinimas – „labai laikui imlus ir daug programavimo įgūdžių reikalaujantis procesas“ ir įvardijo, jog „įgyvendinimas užtrunka kelis mėnesius, priklausomai nuo įmonės komandos pajėgumų“. Įvardindamas konkretų laikotarpį, kiek truko DAC7 direktyvos įgyvendinimas platformų operatoriui, tyrimo dalyvis Nr. 6 pažymėjo, kad „trumpuoju laikotarpiu sustabdė įmonės plėtrą bent 3 mėnesiams, per kuriuos negalėjome įgyvendinti su verslo augimu susijusių iniciatyvų“. Kalbant apie

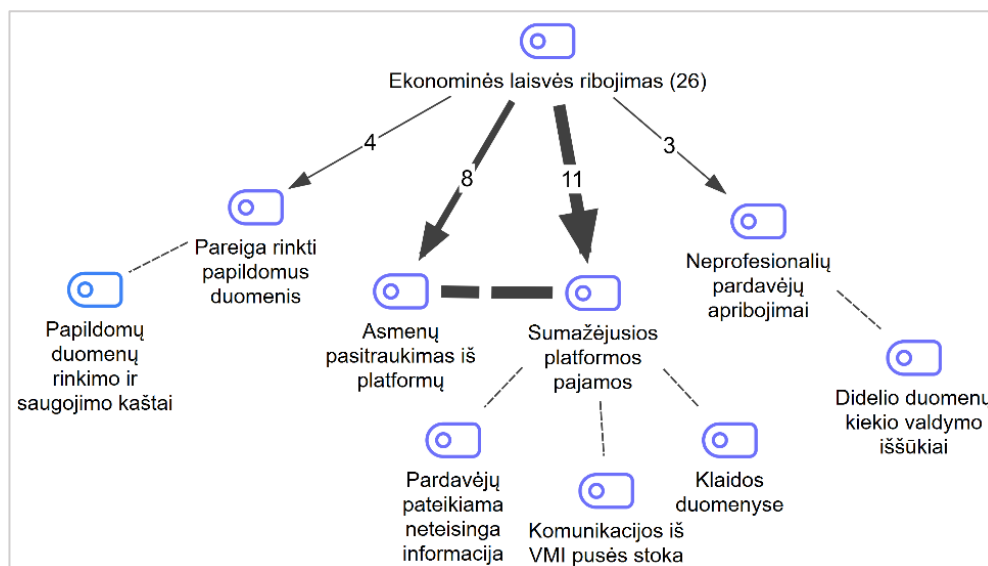
ši laikotarpį iš tyrimo dalyvio Nr. 6 jautėsi frustracija, kylanti iš būtinybės derinti ribotus išteklius su sudėtingais reikalavimais, kurie trumpuoju laikotarpiu sustabdė įprastą veiklos režimą.

Apibendrinant, papildomi duomenų rinkimo ir saugojimo kaštai yra viena reikšmingiausių administracinės naštos sudėtinųjų dalių. Skiriamų resursų stoka žmogiškiesiems, laiko ir duomenų rinkimo ištekliams gali sąlygoti klaidas duomenyse ir duomenų pateikimo termino nesilaikymo. O tai tiesiogiai paveiktų efektyvų DAC7 direktyvos įgyvendinimo procesą.

3 rizika. Ekonominės laisvės ribojimas

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, ar, jų nuomone, DAC7 reikalavimai riboja platformų operatorių ekonominę laisvę, įtvirtinant operatoriams pareigą ne tik rinkti duomenis iš pardavėjų, bet ir juos tikrinti. Savo nuomonės vienas tyrimo dalyvis šiuo klausimu nepateikė, tyrimo dalyvis Nr. 5 atsakė vienu žodžiu „Taip“. Tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad „laisvės neapriboja, kadangi taikomi reikalavimai yra visiems vienodi“, tyrimo dalyvis Nr. 3 – kad „dalinai riboja“, tyrimo dalyvis Nr. 4 – „turbūt ekonominė laisvė ribojama, tačiau visoms valstybėms svarbiu tikslu“, tyrimo dalyvis Nr. 6 – konkrečiai nenurodė.

Analizuojant visus atsakymus į klausimus, nustatyta, kad ekonominės laisvės ribojimo reikšmės paliečia tiek platformų operatorius, tiek platformose veikiančius subjektus. Platformos operatoriams ekonominės laisvės ribojimas reiškia sumažėjusias jų pajamas (11 citatų), pardavėjų pasitraukimą iš platformų (8 citatos) ir pareigą rinkti papildomus duomenis (4 citatos), o pavieniams, komercinės veiklos nevykdantiems, subjektams – ribojimus, susijusius su jų teise laisvai disponuoti asmeniniais daiktais (3 citatos). Sudarytas ekonominės laisvės ribojimo rizikos modelis pateiktas 14 paveiksle.

14 pav. Ekonominės laisvės ribojimo rizikos modelis

Sumažėjusios platformos pajamos ir asmenų pasitraukimas iš platformų. Platformų operatorių pajamos yra jautri tema ir neabejotinai, dėl DAC7 direktyvos buvo rizika joms mažėti. Tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad tiesiogiai bendraujant su platformos operatoriumi, jis „pateikė statistinius duomenis, kiek procentų sumažėjo apyvarta įsigaliojus direktyvai, nepaisant to, kad jie su savo vartotojais komunikavo“. Pagal atliktą analizę nustatytas tamprus ryšys tarp sumažėjusių pajamų ir asmenų pasitraukimo iš platformų, kas leidžia teigti, jog platformų pajamos galėjo mažėti dėl sumažėjusio subjektų, veikiančių platformoje, skaičiaus. Tyrimo dalyvis Nr. 5 nurodė, kad „per du

metus turėjome keletą pardavėjų kurie arba patys nutraukė veiklą dėl šių reikalavimų” ar jie sustabdė „jų veiklą dėl nepateiktų duomenų”. Tyrimo dalyvis Nr. 6 taip pat pažymėjo, kad „pagal taikomus reikalavimus, asmuo negali vykdyti veiklos, jei neatitinka visų įstatymų“ ir papildomai paaiškino, kad „iš verslo pusės žiūrint, naudos iš to nėra – tai yra valstybės ir Europos Sąjungos reikalavimai, susiję su mokesčių surinkimu, o platformai šiuo atveju apribojamos galimybės turėti daugiau narių ir paslaugų teikėjų, kurie vykdo veiklą”.

Pagal sudarytą rizikos modelį (žr. 14 pav.) nustatyti platformų operatorių pajamų mažėjimo ryšiai su kitais veiksniais: pardavėjų pateikiama neteisinga informacija, klaidomis duomenyse ir nepakankama komunikacija iš VMI pusės. Tyrimo duomenys rodo, kad šie veiksniai didina platformų operatorių išlaidas ir tuo pačiu mažina pajamas. Tyrimo dalyvis Nr. 6 pažymėjo, kad jie yra atsakingi už duomenų teisingumą, o „tai apsunkina mūsų procesus, klientų aptarnavimo eigą” ir taip pat akcentavo, kad „direktyvos įgyvendinimas įmonei kainuoja brangiai, o dėl žmonių požiūrio į šią direktyvą dar ir mažėja pajamos“. Be to, papildė, kad „tai yra brangiai kainuojantis funkcionalumas, kuris verslui neatsiperka, nes verslas iš to negauna pajamų, o priešingai – jas praranda”. Siekdami keisti platformų naudotojų požiūrį, platformos operatoriai buvo priversti imtis aktyvios komunikacijos, kuri dar labiau padidino jų kaštus.

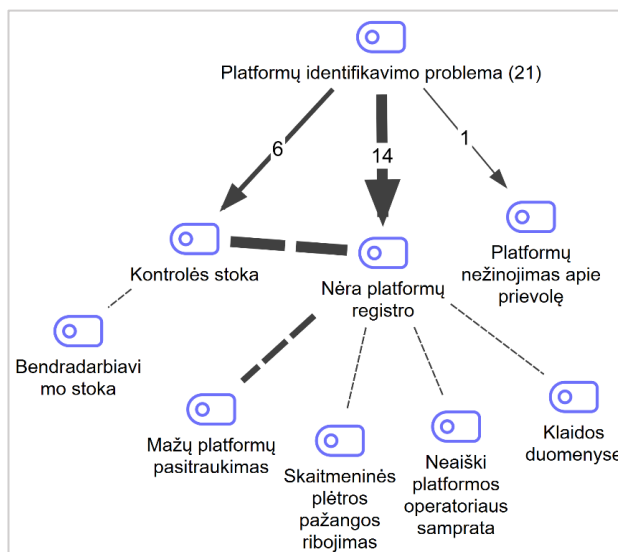
Pareiga rinkti papildomus duomenis. Tyrimo dalyvis Nr. 6 pareigą rinkti papildomus duomenis laiko platformų operatorių ekonominę laisvę ribojančiu reikalavimu: „surinkti tam tikrus duomenis, kurių anksčiau nerinkome, pavyzdžiui, asmens kodus ir kitus duomenis, mums kaip platformai buvo sudėtinga ir komplikavo visą procesą“, papildydamas, jog anksčiau jų platformoje tokie duomenys nebuvo renkami: „mes anksčiau niekada nerinkome asmens kodų“. Tuo tarpu tyrimo dalyvis Nr. 4 pripažino, kad ši pareiga iš tiesų gali riboti ekonominę laisvę, tačiau pabrėžė, kad tai daroma siekiant visoms valstybėms aktualaus tikslo – „sustiprinti kovą su mokestiniu sukčiavimu, mokesčių slėpimu ir mokesčių vengimu“, todėl, nors pareiga ir suvaržo, ji pateisinama viešuoju interesu.

Neprofesionalių pardavėjų apribojimai. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad ekonominės laisvės ribojimą jaučia neprofesionalūs pardavėjai – fiziniai asmenys, platformose parduodantys asmeninius, naudotus daiktus, kurie dažniausiai nesukelia mokestinių prievolių. Tyrimo dalyvis Nr. 1 pažymi, kad „nemaža dalis jų vartotojų yra ne verslo subjektai“, todėl šių asmenų veiklos įtraukimas į duomenų rinkimo procesus „labai apsunkina jų teikimą, siuntimą ir pačios platformos patrauklumą“. Be to, pabrėžiama, kad tokie pardavėjai dažniausiai prekiauja „savo daiktais, naudotais arba nepatikusiais“, kurių pardavimo vertė retai viršija įsigijimo kainą, tačiau „jei asmuo neturi parduotų daiktų įsigijimo dokumentų, tada gali tekti mokėti mokesčius“. Tokiose situacijose susiduriama su problema, kai gyventojas negali pagrįsti, kad pelno nebuvo, o, kaip nurodo tyrimo dalyvis Nr. 2, „nedeklaruoti platformų operatorių pateiktų duomenų nėra galimybės“. Šie aspektai rodo, kad direktyvos reikalavimai apsunkina ne verslo subjektų galimybes naudotis platformomis ir riboja jų galimybes parduoti savo asmeninius daiktus.

Apibendrinant galima teigti, kad platformų pajamų mažėjimą lemia ne tik tiesioginiai finansiniai nuostoliai dėl naudotojų pasitraukimo, bet ir netiesioginiai veiksniai, susiję su informacijos netikslumais bei komunikacijos našta, kurią tenka prisiimti platformų operatoriams. Asmenims, parduodantiems savo asmeninius daiktus, atsiranda pareiga turėti šių daiktų įsigijimą patvirtinančius dokumentus, o tai riboja jų veiklos laisvę platformose. Be to, šie reikalavimai generuoja didelius duomenų srautus, apsunkinančius jų apdorojimo ir panaudojimo procesą.

4 rizika. Platformų identifikavimo problema

Anksčiau buvo paminėtos situacijos, kai platformos duomenis teikė, nors neprivalėjo. Tačiau egzistuoja ir priešinga situacija, kai platformos duomenų neteikia, nors tokia pareiga įstatyme numatyta. Platformų identifikavimo problema analizuotoje mokslinėje literatūroje įvardinta nebuvo, tačiau empirinio tyrimo duomenys atskleidžia, jog praktikoje tai yra reikšmingas iššūkis. Tyrimo dalyviai šią problemą įvardijo su susirūpinimu, išskirdami keletą identifikavimo problemos priežasčių: nėra platformų registro (14 citatų), trūksta veiksmingos kontrolės (6 citatos) arba pačios platformos apie prievolę nežino (1 citata) ir duomenų neteikia. Sudarytas platformų identifikavimo problemos modelis pateiktas 15 paveiksle.

15 pav. Platformų identifikavimo problemos modelis

Nėra platformų registro. Tyrimo dalyvis Nr. 1 ne kartą pabrėžė, kad vidaus rinkoje veikiančios „pagrindinės identifikuotos platformos duomenis pateikė“ arba, kad „iš identifikuotų platformų duomenys buvo surinkti“. Šie teiginiai netiesiogiai leidžia suprasti, jog egzistuoja neidentifikuotos ir duomenų neteikiančios platformos. Tokią prielaidą tyrimo dalyvis patvirtina pavyzdžiu, teigdamas, kad „kontrolės veiksmų metu buvome identifikavę vieną platformą“, kas rodo, jog kai kurios platformos išaiškėja tik atliekant kontrolės veiksmus. Kaip nurodo tyrimo dalyvis Nr. 3, „platformos kartais nesutinka, kad veikia kaip platformos operatorius“, todėl neteikia duomenų. Tai rodo, jog platformos operatoriaus samprata kelia įvairių interpretacijų.

Taip pat didelis iššūkis yra identifikuoti ne Europos Sąjungoje veikiančias platformas. Kaip papildomai pažymėjo tyrimo dalyvis Nr. 3, „platformos, veikiančios ne ES teritorijoje, vengia registruotis kaip platforma“, o tai dar labiau komplikuoja padėtį, nes tokių subjektų priežiūra be centralizuotos registracijos tampa beveik neįmanoma. Tyrimo dalyvis Nr. 1 paminėjo trečiųjų šalių platformas, nurodydamas, kad „platformų, veikiančių už Europos Sąjungos ribų, kontrolė yra sudėtingesnė, tačiau sąlygos yra visiems vienodos, tiesiog reikia prisitaikyti“. Taigi, iššūkis yra identifikuoti ne tik vidaus rinkoje veikiančias platformas, bet Europos Sąjungoje ir už jos ribų. Tai rodo ne tik nacionalinių pajėgumų ribas, bet ir globalų šios problemos mastą.

Platformų registro nebuvimas išryškina sisteminį trūkumą, kuris ne tik apsunkina platformų identifikavimą, bet ir riboja visos priežiūros sistemos efektyvumą. Kaip pažymėjo tyrimo dalyvis Nr. 1, šiuo metu nėra išankstinio registracijos mechanizmo, todėl institucijos turi būti aktyvios: „reikia

sekti rinką, stebėti, atlikti monitoringą“. Tai reiškia, kad naujai veiklą pradedančios platformos gali ilgą laiką likti neidentifikuotos, jeigu pačios neatsiskleidžia. Platformų identifikavimo problematiką pažymi tiek mokesčių administratoriaus, tiek platformų operatoriaus atstovai:

- tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodo, kad „*jei platforma pradeda vykdyti veiklą, tačiau niekur nesiregistruoja, klausimas, per kiek metų bus pastebėta, kad tokia egzistuoja*“;
- tyrimo dalyvis Nr. 6 ne kartą pažymėjo, kad „*nemaža dalis platformų iki šiol ignoruoja šios direktyvos įgyvendinimą, kol kažkas oficialiai nepareikalaus duomenų*“.

Kaip galimą situacijos suvaldymą tyrimo dalyvis Nr. 1 įvardijo rinkos savireguliaciją: „*galbūt gali pati rinka susireguliuoti, jeigu platformos, kurios vykdo veiklą legaliai ir teikia duomenis, matydamos savo konkurentus, praneštų apie tai informaciją*“. Tačiau tyrimo dalyvio Nr. 6, kuris yra platformos operatoriaus atstovas, teiginys: „*matome konkurentų, kurie neturi šios direktyvos įgyvendinimo, veiklos vykdymą toliau*“ ir patirtis, kad iki tol, kol nebuvo identifikavę savęs kaip platformos: „*jokios komunikacijos ir jokių nurodymų iki tol negavome*“, leidžia daryti išvadą, kad platformos operatorius žino apie tokius atvejus, tačiau apie juos nepraneša, todėl savireguliacijos mechanizmo nepakanka.

Kontrolės stoka ir platformų nežinojimas apie prievolę. Tyrimo dalyvis Nr. 1 įvardijo dar vieną duomenų neteikimo priežastį: „*mokesčių mokėtojų nepasiruošimas arba nežinojimas, kad jiems atsirado prievolė teikti duomenis*“. Tai rodo, kad ne visos platformos žino apie savo teisinius įsipareigojimus pagal DAC7 direktyvą, todėl reikalinga komunikacija ir kontrolė. Platformų operatorių kontrolės poreikį pabrėžia ir patys tyrimo dalyviai. Tyrimo dalyvis Nr. 3 nurodo, kad būtina „*užtikrinti [...] platformų kontrolės veiksmus, ypač tu, kurios yra registruotos kitose ES narėse arba veikia globaliai*“. Tyrimo dalyvio Nr. 1 teigimu, „*platformų, veikiančių už Europos Sąjungos ribų, kontrolė yra sudėtingesnė*“. O tyrimo dalyvis Nr. 6 atkreipia dėmesį į tai, kad praktikoje kontrolės mechanizmas nėra pakankamas ir jo turimomis žiniomis, „*VMI patikrinimo nevykdo, kol pats verslas neidentifikuoja savęs kaip platformos*“. Tai leidžia daryti prielaidą, kad be aktyvesnės platformų operatorių priežiūros egzistuoja rizika, jog dalis platformų veiklą vykdo nesilaikant nustatytų reikalavimų.

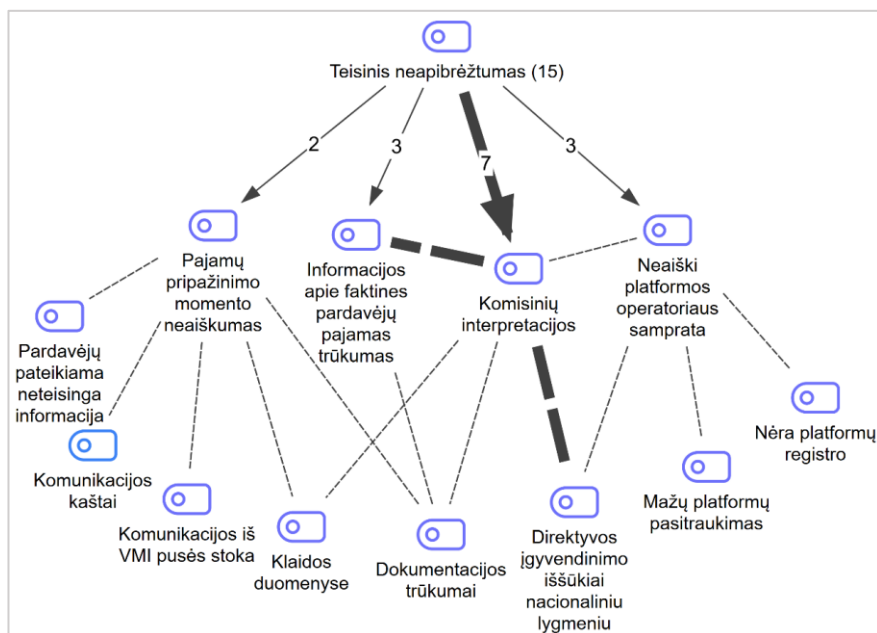
Apibendrinant galima teigti, kad platformų registro nebuvimas kelia sisteminę riziką, tiesiogiai susijusią su subjektų identifikavimu ir priežiūros veiksmų efektyvumu. Esant nepakankamai kontrolei bei informacijos sklaidai, dalis platformų gali ilgą laiką likti neidentifikuotos, o tai apsunkina mokesčių administratoriaus galimybes įgyvendinti DAC7 direktyvą. Ši rizika atskleidžia ne tik nacionalinius pajėgumų trūkumus, bet ir būtinybę užtikrinti koordinuotą kontrolę Europos lygmeniu.

5 rizika. Teisinis neapibrėžtumas

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, ar susidūrė su situacijomis, kai DAC7 direktyvos nuostatos buvo interpretuojamos skirtingai ir ar pastebėjo reguliavimo spragų. Dauguma tyrimo dalyvių patvirtino, kad su skirtingomis nuostatų interpretacijomis susidūrė arba pateikė tai patvirtinančių pavyzdžių. Tuo tarpu dėl reguliavimo spragų nuomonės išsiskyrė – vieni jų nepastebėjo, kiti įvardijo pavienius atvejus arba nurodė, kad spragų jų procesuose neatsirado. Įvertinus tiesioginius atsakymus į klausimus, susidarė įspūdis, jog arba teisinio reguliavimo spragų nėra, arba jos yra nereikšmingos. Tačiau analizuojant visus į klausimus gautus atsakymus, išryškėja gana reikšmingi teisinio reguliavimo neatitikimai ir (ar) prieštaravimai. Sudarytas teisinio neapibrėžtumo rizikos modelis (žr. 16 pav.) atskleidžia, kad sritys, kuriose identifikuojamas teisinis neapibrėžtumas, yra šios:

- komisinių interpretavimas (7 citatos);

- neaiški platformos operatoriaus samprata (3 citatos);
- informacijos apie faktines pardavėjų pajamas trūkumas (3 citatos);
- pajamų pripažinimo momento neaiškumas (2 citatos).

16 pav. Teisinio neapibrėžtumo rizikos modelis

Komisinių interpretacijos. Komisinių interpretacijos klausimas išryškėjo kaip viena reikšmingiausių teisinio neapibrėžtumo rizikų, susijusių su DAC7 direktyvos įgyvendinimu. Tyrimo dalyvis Nr. 4 atkreipė dėmesį, kad nepaisant aiškos formuluotės, nurodančios, jog „atlygis [...] neapima [...] komisinių“, platformų operatoriai skirtingai traktuoja, kas laikoma apmokestinamosiomis pajamomis. Tyrimo dalyvis Nr. 1 įvardijo žinomą atvejį, kai „platforma pateikė duomenis VMI apie asmenų gautas pajamas ir apie jų sumokėtus komisinius“. Tyrimo dalyvis Nr. 3 pažymėjo, kad „duomenys būna netinkamai interpretuojami“, o „kartais nėra išskiriami platformos komisiniai“, kas gali lemti netikslumus deklaracijose. Šią situaciją paaiškina pavyzdys:

„mes, kaip platforma, turime pateikti informaciją apie žmogaus pajamas kartu su įskaičiuotais platformos mokesčiais. Bet žmogus šių pinigų, kurie yra platformos mokesčiai, niekada nematė. Pavyzdžiui, jei platformos mokestis yra 1 Eur, žmogus uždirbo 20 Eur, jis savo sąskaitoje mato 19 Eur ir jis nori deklaruoti tiek kiek uždirbo – 19 Eur. VMI šiuo atveju sako, kad žmogus uždirbo 20 Eur ir susimokėjo 1 Eur mokestį platformai, todėl žmogaus pajamos yra 20 Eur, o ne 19 Eur“ (tyrimo dalyvis Nr. 6).

Esant skirtingoms interpretacijoms, kyla ginčai, kaip teisingai interpretuoti ir deklaruoti gautas pajamas. Galiausiai, tyrimo dalyvis Nr. 4 apibendrino, kad „vieni į atlygį mokesčius, komisinius įskaičiavo, kiti ne“, kas rodo, jog „DAC7 direktyvos nuostatos kėlė įvairių interpretacijų“, o ypač nevienareikšmiškai buvo suprantamas atlygio ir komisinių sąvokos taikymas.

Neaiški platformos operatoriaus samprata. Dėl platformos operatoriaus sampratos tyrimo dalyvis Nr. 1 pažymėjo, kad „pasitraukimas buvo iš tokių, kurių veikla buvo mišri, ne iki galo atitinkanti platformos sąvoką“, išryškindamas, jog esant neaiškiam reguliavimui, kai kurie subjektai priima sprendimą atsisakyti veiklos. Tyrimo dalyvis Nr. 3 teigė, kad „yra galimybė traktuoti nuostatas skirtingai“, konkrečiai nurodydamas, kad kyla interpretavimo klausimų „dėl registracijos platformos

operatoriumi, nes platformos kartais nesutinka, kad veikia kaip platformos operatorius“. Taip pat minėtas tyrimo dalyvis nurodė, kad būna atvejų, kai „*platformos operatorius pateikia informaciją (labai didelę apimtį), bet paaiškėja, kad jis visai neturėjo teikti informacijos“.* Tai rodo, kad aiškesnis ir vienareikšmis platformos operatoriaus sampratos apibrėžimas yra būtinas tam, kad platformų operatoriams būtų eliminuotos galimybės manipuluoti ir interpretuoti sampratos apibrėžimą sau palankia kryptimi, siekiant išvengti teisinių prievolių.

Informacijos apie faktines pardavėjų pajamas trūkumas. Ši sritis susijusi su platformų galimybėmis pagrįstai žinoti apie platformos naudotojų faktines gautas pajamas. Tyrimo dalyvis Nr. 4 atkreipė dėmesį į teisės aktuose įtvirtintą formulavimą, kuriame nurodyta, kad atlygis – tai „*užmokestis, kurio suma yra žinoma arba pagrįstai galima manyti, kad yra žinoma, platformos operatoriui“.* Šis „*pagrįstumo“* kriterijus palieka erdvės skirtingoms interpretacijoms, ypač kai platformos neturi tiesioginės prieigos prie realių sandorių duomenų. Tyrimo dalyvis Nr. 1 iškėlė klausimą dėl „*pagrįstai žinančio“* platformos operatoriaus apibrėžties, nurodydamas, kad „*viena iš platformų argumentavo, kad veikia kaip skelbimų platforma ir nekaupia duomenų apie užsakytas paslaugas“*, nes „*galutinė kaina paaiškėja tik nuvažiavus į paslaugos teikimo vietą“.* Tokiu atveju platforma neturi galimybių nei „*sukontroliuoti, nei pasakyti, nei žinoti“*, kokias faktines įplaukas gavo jų klientas – paslaugos teikėjas. Tyrimo dalyvis Nr. 2 pridūrė, kad „*turėjome spręsti susidariusią situaciją, komunikuoti su platformų operatoriais, Teisės departamento atstovais, užsienio mokesčių administratoriais, kad išsiaiškinti tiksliai atlygio sampratą“*, nes „*vieni platformos operatoriai suprato vienaip teiktinus duomenis (konkrečiai atlygio sumą), kiti – kitaip“.*

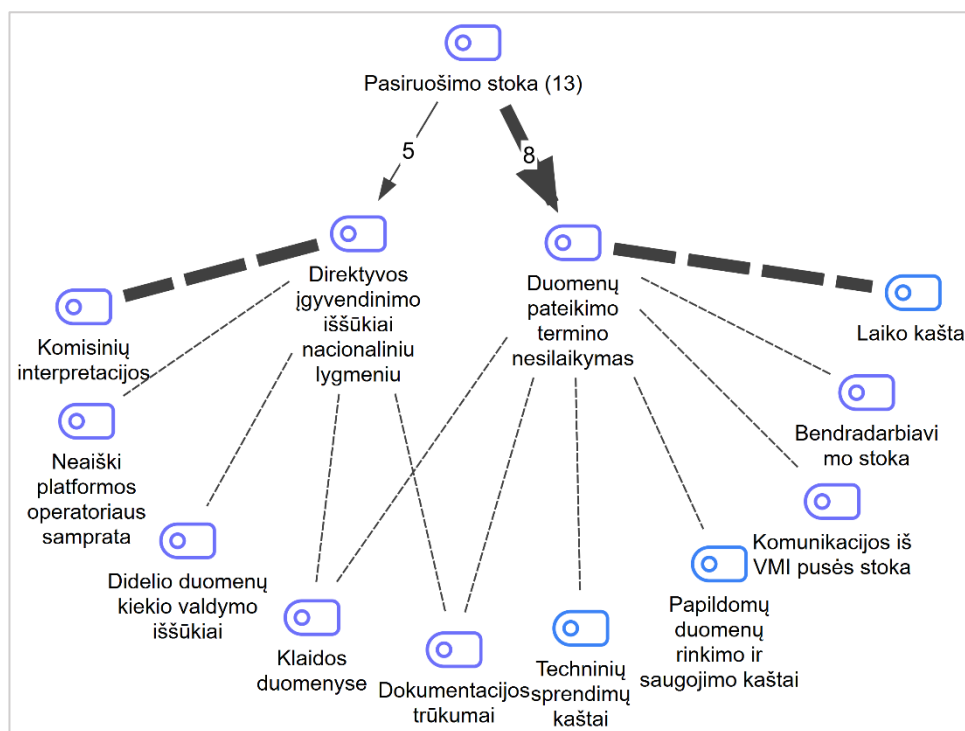
Pajamų pripažinimo momento neaiškumas. Teisinio neapibrėžtumo rizika, susijusi su pajamų pripažinimo momentu, išryškėja dėl praktinių aplinkybių, kai pinigų išsiuntimo laikas nesutampa su faktiniu jų gavimu. Tyrimo dalyvis Nr. 6 išsamiai paaiškino, kad jų platformoje „*klientas sumoka už paslaugą avansu, tada veikla vykdoma kažkada į ateitį, pinigai būna užšaldyti, o tik po paslaugos suteikimo pinigai iš mūsų pusės yra išmokami tam, kas juos uždirbo“.* Tokiu atveju susidaro laikotarpis tarp pinigų išmokėjimo ir jų faktinio gavimo, kas kelia klausimą: „*ar deklaruoti pajamas tada, kai mes pinigus išmokame, ar tada, kai žmogus juos realiai gauna?“.* Šis neapibrėžtumas sukuria poreikį pačioms platformoms nusistatyti logiką dėl pajamų pripažinimo: „*kada traktuoti žmogaus pajamų gavimo momentą“.* Šią dilemą apsunkina tai, kad, pasak to paties tyrimo dalyvio, „*niekur nėra aiškiai aprašyta, kada tiksliai įvyksta pajamų gavimo momentas“.* Tokia situacija lemia skirtingas interpretacijas, kurias platformos privalo spręsti pačios, o tai ne tik kelia administracinę naštą, bet ir sukuria riziką dėl neteisingo pajamų deklaravimo.

Apibendrinant, situacija dėl komisinių, pajamų sumos nustatymo ir pripažinimo momento kelia nerimą dėl to, kad tokie pajamų duomenys, kuriuos pateikė platformų operatorius, yra įtraukiami į pajamų deklaracijas, arba lyginami su faktinėmis mokesčių mokėtojų deklaruotomis pajamomis, todėl jie turi atspindėti realiai asmenų gautas pajamas. Kyla rizika, kad į deklaracijas bus įtrauktos realios situacijos neatitinkančios pajamų sumos, kas gali lemti neteisingą mokesčių apskaičiavimą ir sukelti ginčus tarp mokesčių mokėtojų ir mokesčių administratoriaus. Todėl aiškumas ir nuoseklumas dėl pajamų pripažinimo momento yra būtinas.

6 rizika. Pasiruošimo stoka

Pasiruošimo stoka mokslinėje literatūroje nebuvo įvardyta kaip atskira rizika, tačiau empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad praktiniame lygmenyje trūko tinkamo pasirengimo įgyvendinti DAC7

direktyvos reikalavimus. Tyrimo dalyviai išskyrė du pasiruošimo stoką sąlygojusius veiksnius: iššūkius, susijusius su direktyvos įgyvendinimu nacionaliniu lygmeniu (5 citatos), ir nepakankamą pasirengimą, dėl kurio pasireiškė duomenų pateikimo terminų nesilaikymas (8 citatos). Sudarytas pasiruošimo stokos modelis pateiktas 17 paveiksle.

17 pav. Pasiruošimo stokos modelis

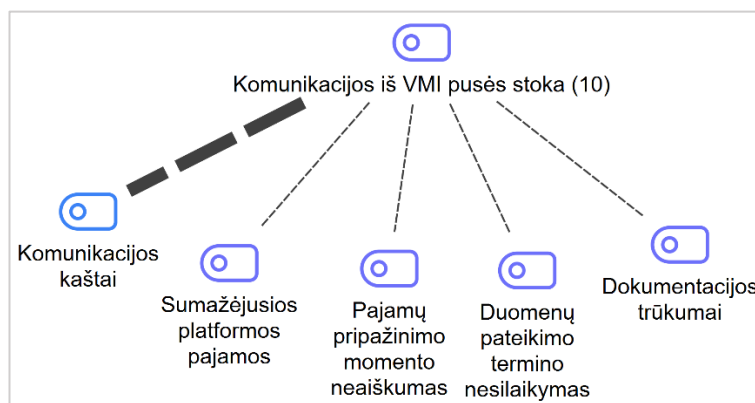
Duomenų pateikimo termino nesilaikymas. Tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad „duomenys vėlavo, iš kai kurių valstybių beveik metus laiko“, o „kai kurioms buvo terminas pratęstas iki birželio – liepos mėnesio“. Tyrimo dalyvis Nr. 3 taip pat atkreipė dėmesį, kad „pasitaiko problemos su pavėluotų duomenų pateikimu iš kitų ES valstybių“. Tyrimo dalyvio Nr. 5 nuomone, „buvo duota per mažai laiko pasiruošti pirmai deklaracijai“, todėl kilo rizika „nespėti laiku pateikti duomenų ir gauti baudas“. Tyrimo dalyvis Nr. 6 įvardijo vieną iš pasiruošimo stokos priežasčių: „žmonės sakydavo, kad viskas yra labai sudėtinga ir neaišku, reikia labai daug visko atlikti, užtikrinti duomenų tikslumą. Buvo labai sudėtinga prisiversti kažką daryti, net pastebėjau, kad darbai buvo atidėliojami, nes tiesiog morališkai buvo sunku apdoroti, kiek daug reikia įgyvendinti ir kiek atsakomybės reikia prisiimti dėl duomenų tikslumo“. Visgi, šis tyrimo dalyvis pabrėžė bendradarbiavimo su VMI svarbą, teigdamas, kad net ir duomenų vėlavimo situacijose (kai pardavėjai vėluoja pateikti duomenis platformos operatoriui) turi „galimybę tą informaciją gavę pateikti VMI“ ir tai vertinama kaip „lengvinanti aplinkybė, kad ir kaip būtų sudėtinga, kad ir kaip daug informacijos, daug darbo reikalaujanti situacija, bendradarbiaujant su VMI turime lankstumo“.

Direktyvos įgyvendinimo iššūkiai nacionaliniu lygmeniu. Tyrimo dalyvis Nr. 4 nurodė, kad „DAC7 direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę nebuvo itin lengvas, kadangi DAC7 direktyvos nuostatos kėlė įvairių interpretacijų“. Tyrimo dalyvis Nr. 6 nurodė, kad „dabar situacija stabilizavosi, bet jei būtume kalbėję eigoje, kai susidūrėme su didelėmis problemomis įgyvendinant DAC7 direktyvą, būčiau pasakęs, kad tai buvo labai stiprus moralinis išbandymas“.

Apibendrinant, tyrimo dalyvių vertinimai skatina atkreipti dėmesį į duomenų pateikimo terminų nesilaikymo reiškinį, kadangi vėliau pateikiami ir tikslinami duomenys ypatingai didina tiek mokesčių administratoriaus, tiek platformų operatoriaus įskaitant, bet neapsiribojant, laiko kaštus. Tyrimo dalyviai susidūrė su direktyvos įgyvendinimo iššūkiais, kuriems įtakos turėjo dideli duomenų kiekiai ir dokumentacijos trūkumas, kas lėmė įvairias interpretacijas bei klaidas. Nepaisant to, VMI ir platformų operatorių bendradarbiavimas pasiruošimo stoką amortizavo.

7 rizika. Komunikacijos iš VMI pusės stoka

Komunikacijos problema analizuotoje mokslinėje literatūroje įvardinta nebuvo, tačiau empirinio tyrimo duomenys atskleidžia, jog praktikoje jaučiasi komunikacijos iš VMI pusės stoka. Sudarytas komunikacijos iš VMI pusės stokos modelis, atskleidžiantis tarpusavio ryšius, pateiktas 18 paveiksle.

18 pav. Komunikacijos iš VMI pusės stokos modelis

Daugiausia komunikacijos stoką jautė platformų operatoriai, tačiau jos trūko ir tarp pačių mokesčių inspekcijos darbuotojų. Kaip pastebėjo tyrimo dalyvis Nr. 1: „*pritrūko sklaidos pačios inspekcijos viduje*“, „*į ką kreiptis konsultuojantis*“. Pasak tyrimo dalyvio Nr. 6, dauguma platformų naudotojų apie direktyvos įgyvendinimą sužinojo tik tada, kai platformos pradėjo rinkti jų duomenis: „*norėtusi, kad mums pradėjus rinkti informaciją, žmonės jau turėtų šias žinias, žinotų dėl ko ir kodėl ši informacija renkama*“. Komunikacijos spragos lėmė nepasitikėjimą, kuris, kaip teigė tyrimo dalyvis Nr. 5, pasireiškė tuo, kad „*pardavėjai nenoriai siuntė savo asmens dokumentus*“. Tyrimo dalyvio Nr. 6 nuomone, „*didžiausia spraga buvo asmenų informavimas apie direktyvą. [...] Aš, kaip platformos kūrėjas, viešojoje erdvėje nemačiau, kad žmonės būtų supažindinami su šios direktyvos įgyvendinimu Lietuvoje ir kaip tai juos paveiks. [...] Daugumai narių, kurie į mus kreipėsi, tai buvo naujovė*“. Tyrimo dalyvis Nr. 6 taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad „*VMI nelinkusi gilintis į individualias klientų problemas*“ ir į VMI pasikreipusiems klientams „*teigia, kad jiems tokius duomenis pateikė platforma ir nurodo kreiptis į platformą, išsiimti išrašus ir tik tada žiūrės ir lygins duomenis*“. Minėtas tyrimo dalyvis komunikaciją įvardijo kaip vieną iš sudėtingiausių procesų, grįsdamas tuo, kad: „*kaip platforma, mes neturime teisės konsultuoti žmonių mokesčių klausimais, bet tuo pačiu jaučiame pareigą jiems atsakyti. Nusiuntimas tiesiog į VMI aiškintis iš klientų vertinama kaip nepagarba ir nepagalba iš platformos pusės*“. Galima teigti, kad nepakankama VMI komunikacija sukuria papildomus iššūkius platformų operatoriams.

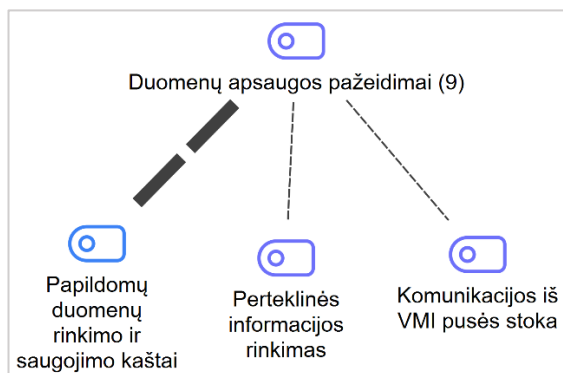
Identifikuoti komunikacijos stokos ryšiai su kitais veiksniais, susijusiais su DAC7 direktyvos įgyvendinimu:

- komunikacijos kaštais – platformų operatoriams tenka skirti papildomus žmogiškuosius išteklius, analizuoti teisės aktų reikalavimus ir vykdyti komunikaciją;
- sumažėjusios platformos pajamos – dėl neaiškios komunikacijos pardavėjai vengia naudotis platformomis arba iš platformų pasitraukia, o tai mažina pardavimų apimtį ir platformų pajamas;
- pajamų pripažinimo momento neaiškumas – institucijų paaiškinimų stoka verčia platformas pačioms spręsti, kada ir kaip deklaruoti per platformą asmenų gautas pajamas;
- duomenų pateikimo termino nesilaikymas – dėl komunikacijos stokos platformos rizikuoja pavėluoti teikti duomenis;
- duomenų apsaugos pažeidimai – nepakankamas institucinis informavimas apie duomenų tvarkymo tvarką kelia riziką pažeisti BDAR nuostatas;
- dokumentacijos trūkumai – informacijos stoka iš VMI pusės priverčia platformas veikti remiantis interpretacijomis, didinant netikslumų tikimybę.

Apibendrinant galima teigti, kad nepakankama VMI komunikacija sukūrė reikšmingų iššūkių tiek platformų operatoriams, tiek jų naudotojams. Informacijos trūkumas viešojoje erdvėje padidino klaidų tikimybę. Efektyvi komunikacija gali sumažinti įvairias rizikas, tokias kaip platformų neatsiskleidimas, duomenų trūkumai ir kitas rizikas, kurios atsiranda dėl komunikacijos stokos.

8 rizika. Duomenų apsaugos pažeidimai

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kokias rizikas, susijusias su asmens duomenų rinkimu, saugojimu ir perdavimu, mato dėl duomenų saugos reikalavimų. 2 tyrimo dalyviai į šį klausimą neatsakė, tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad nėra „duomenų apsaugos specialistas“, bet mano, „kad vidiniai kanalai yra saugūs“. Tyrimo dalyvis Nr. 3, atstovaujantis mokesčių administratorių, teigė, kad „mūsų institucija yra pasirengusi dirbti su riboto naudojimo informacija, todėl problematikos čia neįžvelgiu“, tačiau vertinant iš platformų operatorių pusės pažymėjo, kad „platformos operatoriai tikrai susiduria su papildomomis problemomis, nes DAC7 įpareigoja rinkti papildomą informaciją apie platformoje veikiančius mokesčių mokėtojus“. Tyrimo dalyvis Nr. 5 pažymėjo apie platformų operatoriams tenkančią naštą „rinkti ir tinkamai saugoti duomenis“, kas padidina duomenų nutekimo riziką. Ypatinę dėmesį duomenų apsaugai skyrė tyrimo dalyvis Nr. 6, teigdamas, kad „kaip verslo vadovas šias rizikas vertinčiau labai aukštomis dėl to, kokius mes duomenis turime pradėti saugoti savo infrastruktūroje“ ir pažymėdamas, kad „verslo rizika yra tikrai didžiulė, ir šiuo atveju našta yra maksimali“. Sudarytas duomenų apsaugos pažeidimų modelis, atskleidžiantis tarpusavio ryšius, pateiktas 19 paveiksle

19 pav. Duomenų apsaugos pažeidimų modelis

Duomenų apsaugos iššūkius dar labiau sustiprina praktiniai nesklandumai. Tyrimo dalyvis Nr. 6, platformos operatorius, išsamiai apibūdino situaciją dėl duomenų valdymo prieš direktyvos įgyvendinimą ir po:

„Mes, kaip verslas, didžiąją dalį savo procesų atiduodame vykdyti trečiosioms šalims. [...] Šiuo principu vadovaujantis mes nesaugome didžiosios daugumos duomenų, kurie mums kaip verslui keltų riziką dėl duomenų saugumo. Dabar dalį informacijos, kurią kiekvienais metais privalome teikti VMI, mes privalome saugoti savo sistemoje, nes trečia šalis su VMI jokiais kanalais nebendradarbiauja. [...] Dabar turime saugoti banko sąskaitų numerius, asmens kodus, ko mums anksčiau nereikėjo. Tai yra labai jautri informacija ir tai jau nebėra elektroninio pašto lygis, o asmens patys privačiausi duomenys. Dėl to mums tenka priimti visą duomenų saugumo ir rizikos mažinimo proceso našta, vykdyti duomenų šifravimą, atšifravimą ir kt.“ (tyrimo dalyvis Nr. 6).

Be to, pastebima, kad susirūpinimą taip pat išreiškia platformose veikiantys asmenys. Tyrimo dalyvis Nr. 5 nurodė, kad *„pardavėjai nenoriai siuntė savo asmens dokumentus ir kėlė klausimus dėl saugumo ir privatumo politikos“*, tyrimo dalyvis Nr. 6 taip pat pažymėjo, kad vartotojai *„suvokia, kad platforma turi jų duomenis“*. Tokie platformų naudotojų nuogastavimai dėl privatumo rodo visuomenės jautrumą duomenų apsaugos klausimams, o tai gali lemti sumažėjusį pasitikėjimą platformomis. Jautrūs duomenys (pvz., asmens kodas) yra potencialiu pažeidžiamumo taikiniu, ypač jei jie saugomi failuose, kuriuos rankiniu būdu tvarko žmonės:

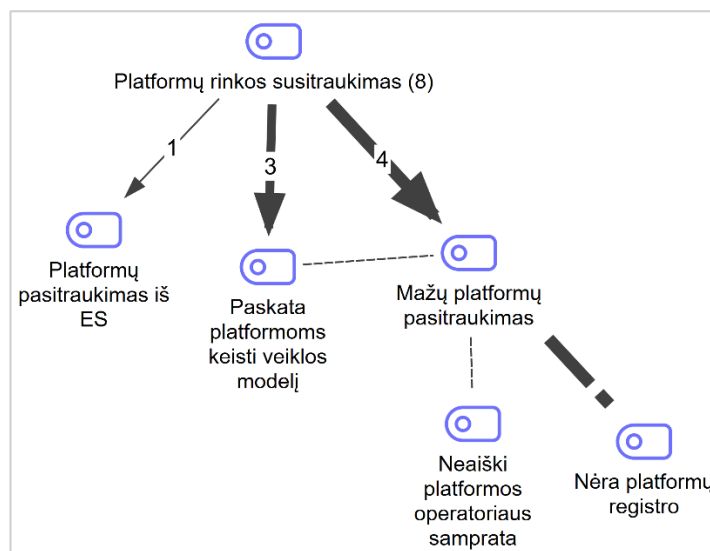
„visų duomenų perkėlimus daro žmonės. Jeigu duomenys keliami [...] rankiniu būdu, didelės dalies žmonių asmeninių duomenų kopijos sukuriamos įvairiuose failuose, dokumentuose, ir jie vėliau saugomi pas tą žmogų, kuris teikė duomenis, VMI sistemoje. Kiekvieną kartą, kai atsiranda klaida, atsiranda tų duomenų kopijos“ (tyrimo dalyvis Nr. 6).

Tai rodo, kad be techninės integracijos duomenų valdymo procesai tampa ne tik neefektyvūs, bet ir rizikingi, o kiekviena klaida ar pakartotinis duomenų pateikimas dar labiau didina duomenų pažeidžiamumą.

Apibendrinant galima teigti, kad DAC7 direktyvos reikalavimai kelia platformų operatoriams ne tik administracinę, bet ir atsakomybę dėl jautrių duomenų valdymo. Ši našta reikšmingai didina verslo rizikas ir vartotojų pasitikėjimo problemas. Be to, duomenų apsaugos užtikrinimo iššūkiai reikalauja papildomų techninių sprendimų ir nuolatinių investicijų, siekiant išvengti galimų duomenų saugumo pažeidimų.

9 rizika. Platformų rinkos susitraukimas

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kokius pastebi požymius, rodančius platformų pasitraukimą iš rinkos ar veiklos apimčių sumažinimą dėl DAC7 direktyvos reikalavimų. Jų nuomone, dėl DAC7 reikalavimų veiklą galėjo nutraukti mažos ar naujai veiklą pradėjusios platformos, galėjo pasitraukti iš Europos Sąjungos rinkos arba platformų susitraukimui galėjo įtakos turėti platformų pakeistas veiklos modelis. Tačiau, dauguma tyrimo dalyvių tiesioginio ar masinio platformų pasitraukimo iš rinkos nefiksavo. Tyrimo dalyvis Nr. 1 nurodė, kad *„pasitraukimas buvo iš tokių, kurių veikla buvo mišri, ne iki galo atitinkanti platformos sąvoką“*, pavyzdžiui, viena platforma, kurios naudotojai buvo *„tik keli giminystės ir draugystės ryšiais tarpusavyje susiję asmenys“*, nusprendė nutraukti veiklą, kai paaiškėjo, kad dėl kelių vartotojų taikyti visus reikalavimus neefektyvu. Sudarytas platformų rinkos susitraukimo rizikos modelis pateiktas 20 paveiksle.

20 pav. Platformų rinkos susitraukimo rizikos modelis

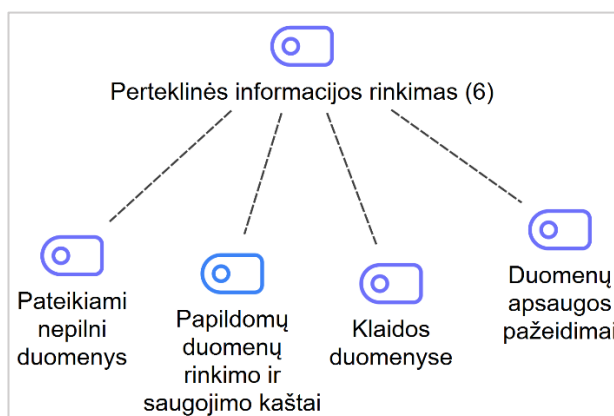
Tyrimo dalyvis Nr. 2 patvirtino, kad palyginus 2023 ir 2024 metų duomenis, „sumažėjimas nepastebimas“, o tyrimo dalyvis Nr. 3 teigė, kad „nėra pastebėjęs, jog platformos masiškai trauktųsi iš rinkos ar reikšmingai mažintų veiklos apimtį“. Tuo tarpu tyrimo dalyvis Nr. 6 atkreipė dėmesį į tai, kad direktyvos reikalavimai gali sužlugdyti jaunus ar veiklą pradedančius verslus, neturinčius finansinių resursų įgyvendinti DAC7 direktyvą: „jis negali sau leisti apsiimti šios direktyvos įgyvendinimo kaštų ir dėl to arba nutraukia savo veiklą, arba vykdo veiklą neteikdamas duomenų“. Tas pats tyrimo dalyvis įvardijo kitą potencialų platformų pasitraukimą: „dalis platformų gali bandyti trauktis iš ES“. Remiantis 20 paveiksle pavaizduotu modeliu, mažų platformų pasitraukimas susijęs su dviem papildomais aspektais – platformų registro nebuvimu, kuris apsunkina identifikavimą ir gali lemti neįsitraukimą į reguliavimo lauką, bei neaiškia platformos operatoriaus samprata, pagal kurią galima daryti įvairias interpretacijas. Tuo tarpu paskata keisti veiklos modelį kyla kaip alternatyva pasitraukimui.

Apibendrinant galima teigti, kad nors masinio pasitraukimo iš rinkos nefiksuota, tam tikros grupės – mažesnės platformos ar jų naudotojai – iš tikrųjų reagavo į naujus reikalavimus veiklos nutraukimu ar strateginiu veiklos modelio pakeitimu. Tai rodo, kad DAC7 direktyvos poveikis labiausiai palietė mažiausius ir mažiau pasirengusius rinkos dalyvius.

10 rizika. Perteklinės informacijos rinkimas

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, ką mano apie renkamų duomenų apimtį, ar jie pakankami, proporcingi, ar yra ir perteklinių. Tyrimo dalyviai iš esmės sutiko, kad prašomi duomenys nėra pertekliniai. Tyrimo dalyvis Nr. 5 ir 2 nurodė, jog „prašomi duomenys nėra pertekliniai“ ir yra „pakankamai proporcingi“. Tyrimo dalyvis Nr. 1 patvirtino, kad „duomenys [...] pakankamos apimtys“ ir kad „kuo daugiau duomenų – tuo jie tikslesni“, tik suabejojo, ar visada būtina pateikti informaciją apie komisinius: „galbūt informacija apie sumokėtus komisinius nebūtinai yra reikalinga“. Tyrimo dalyvis Nr. 4 papildomai paaiškino, kad teikiama tik tiek duomenų, kiek numatyta reikalavimuose, todėl jo nuomone, „pertekliniai duomenys neturi būti renkami“. Tyrimo dalyvis Nr. 1, vertindamas duomenų apimtį ir jos poveikį administracinei naštai, pažymėjo, kad esminio skirtumo nekelia tai, kiek duomenų reikia pateikti, jei pats procesas yra automatizuotas. Jo teigimu, „didelio skirtumo nėra, kadangi tai nedaroma rankiniu būdu. Užtenka susiprogramuoti vieną kartą ir tie duomenys yra teikiami. Tai tik algoritmo klausimas.“ Pasak jo, administracinę naštą

lemia pats duomenų teikimo faktas, o ne jų kiekis: „*duomenų apimtys naštos nei didina, nei mažina*“. Sudarytas perteklinės informacijos rinkimo modelis pateiktas 21 paveiksle.

21 pav. Perteklinės informacijos rinkimo modelis

Analizuojant visus atsakymus į klausimus, dauguma dalyvių sutiko, kad renkamų duomenų apimtis yra proporcinga ir atitinka reikalavimus, tačiau tyrimo dalyvis Nr. 6 išreiškė skirtingą poziciją, teigdamas, jog kai kurie duomenys, pavyzdžiui, banko sąskaitos numeriai, ar pakartotinai teikiama ta pati informacija, platformoms atrodo perteklinė ir kelia papildomą administracinę bei saugumo naštą: „*mes nenorėtume teikti vėl ir vėl tos pačios informacijos bei jos saugoti. Mūsų nuomone, tai yra perteklinė informacija. Mūsų nuomone, banko sąskaita yra perteklinė informacija*“. Tai leidžia daryti išvadą, kad didžioji dalis tyrimo dalyvių renkamus duomenis vertina kaip proporcingus, tik nurodė, kad būtų galima atsisakyti banko sąskaitos numerio ir informacijos apie komisinius.

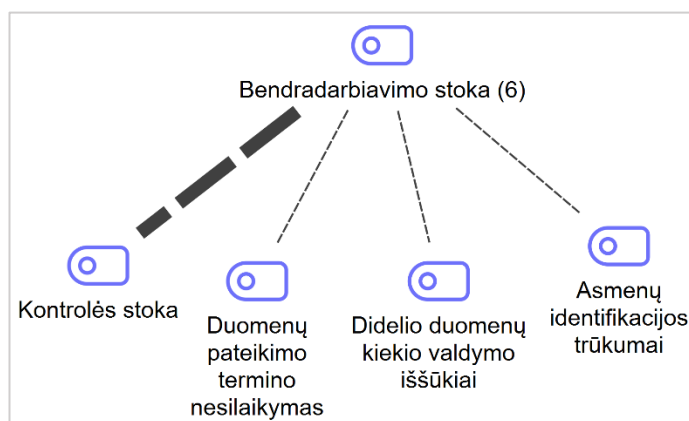
Perteklinės informacijos rinkimas tiesiogiai susijęs su keliais rizikos veiksniais, apsunkinančiais DAC7 direktyvos įgyvendinimą. Dėl interpretavimo neapibrėžtumo platformos kartais pateikia tik dalį reikalaujamų duomenų, o pertekliniai reikalavimai didina techninius ir finansinius kaštus, ypač kai reikia diegti naujus sprendimus. Be to, perteklinių duomenų apdorojimas rankiniu būdu didina klaidų riziką, o jų saugojimas kelia papildomus duomenų apsaugos iššūkius.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma tyrimo dalyvių vertina renkamus duomenis kaip proporcingus ir pagrįstus. Renkama informacija reikalinga tam, kad asmenų ir jų gautų pajamų identifikavimas būtų kuo tikslesnis. O našta yra pats duomenų teikimo faktas, ne duomenų kiekis.

11 rizika. Bendradarbiavimo stoka

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jie vertina bendradarbiavimą tarp šalių, mokesčių administratoriaus ir platformų operatorių. Tyrimo dalyvių vertinimas atskleidė tiek teigiamus bendradarbiavimo aspektus, tiek rizikas, susijusias su DAC7 direktyvos įgyvendinimu. Susirūpinimą dėl bendradarbiavimo su užsienio mokesčių administratoriais išreiškė tyrimo dalyvis Nr. 3, pažymėjęs, kad „*bendradarbiavimas vyksta, bet pasitaiko problemos su pavėluotų duomenų pateikimu iš kitų ES valstybių*“. Tyrimo dalyvis Nr. 1 atkreipė dėmesį į atskiras šalis, kurios, jo nuomone, „*šios situacijos nesuvaldė*“ ir turi „*didelę problemą tiek su duomenų pateikimu, tiek su duomenų gavimu*“. Tuo tarpu tyrimo dalyvis Nr. 2 pateikė priešingą vertinimą, nurodydamas, kad „*bendradarbiaujame su užsienio šalių mokesčių administratoriais visais aktualiais klausimais, susijusiais su DAC7*“. Tyrimo dalyvis Nr. 4 patvirtino, kad kitos šalys „*bendradarbiauja tarpusavyje,*

keičiasi praktika, nuomonėmis, atsako į rūpimus klausimus“. Sudarytas bendradarbiavimo stokos modelis, atskleidžiantis tarpusavio ryšius, pateiktas 22 paveiksle.

22 pav. Bendradarbiavimo stokos modelis

Vertinant bendradarbiavimą su platformų operatoriais, tyrimo dalyvis Nr. 2 pažymėjo, kad *„bendradarbiavimas geranoriškas, tarpusavio supratimas ir bendras siekis pateikti DAC7 duomenis tinkamai ir kokybiškus“*, tyrimo dalyvis Nr. 3 tai patvirtino: *„daugumoje atvejų platformų operatoriai bendradarbiauja, ypač stambūs“*. Platformų operatoriai savo ruožtu (tyrimo dalyviai Nr. 5 ir 6) bendradarbiavimą su VMI įvertino teigiamai – nurodė, kad gavo *„pagalbą, konsultacijas kurių reikėjo“*, VMI buvo lankstūs, iš jų jautė *„pozityvią energiją“*, kuri palengvino įgyvendinimo procesą.

Identifikuoti bendradarbiavimo stokos ryšiai su kitais veiksniais, susijusiais su DAC7 direktyvos įgyvendinimu:

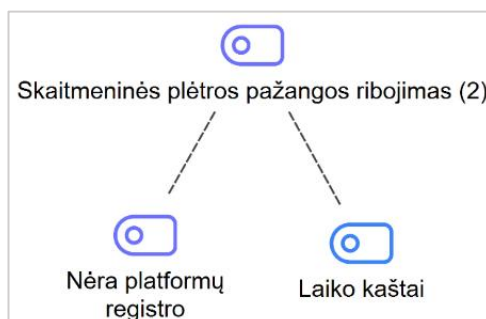
- kontrolės stoka – mažos užsienio šalys neturi pakankamai išteklių užtikrinti jų šalyse veikiančių platformų kontrolę, todėl pateikia tai, ką gauna, nepaisant gaunančios šalies interesų;
- duomenų pateikimo termino nesilaikymas – kai kurios Europos Sąjungos šalys vėluoja perduoti duomenis, o tai trikdo bendrą procesą;
- didelio duomenų kiekio valdymo iššūkiai – nepakankamas bendradarbiavimas lemia duomenų kokybės problemas, ypač kai šalyse sukoncentruotos daug platformų, bet trūksta išteklių šių duomenų valdymui;
- asmenų identifikacijos trūkumai – esant ribotam bendradarbiavimui, duomenys yra pateikiami nepilni, kas apsunkina asmenų identifikavimą.

Apibendrinant, bendradarbiavimo tarp institucijų vertinimas skiriasi priklausomai nuo pozicijos: Lietuvoje tarp platformų operatorių ir mokesčių administratoriaus vyrauja geranoriškas ir konstruktyvus bendradarbiavimas, tačiau tarpvalstybinis bendradarbiavimas išlieka fragmentuotas ir nevienodai efektyvus. Mažesnės valstybės, kuriose registruotos didelės platformos, neturi paskatų aktyviai kontroliuoti tų platformų teikiamų duomenų kokybę, nes šios platformos reikšmingai prisideda prie jų nacionalinio biudžeto.

12 rizika. Skaitmeninės plėtros pažangos ribojimas

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jie vertina darbuotojų kompetencijas ir pasirengimą įgyvendinti DAC7 reikalavimus. Tyrimo dalyvių nuomone, DAC7 direktyva neturės reikšmingo ilgalaikio poveikio skaitmeninei plėtrai. Tyrimo dalyviai Nr. 2 ir 4 šiuo klausimu savo pozicijos neišsakė.

Tyrimo dalyvis Nr. 5 pažymėjo, kad nemano, „*jog plėtra mažės ilguoju periodu*“, o tyrimo dalyvis Nr. 3 pateikė pozityvų vertinimą, teigdamas, kad „*turėtų būti teigiamas poveikis*“. Visgi, kaip pridūrė tyrimo dalyvis Nr. 1, „*jei toks klausimas kyla, aš suprantu, kad turėtų daryti įtaką*“, kas rodo, jog galimas poveikis nėra visiškai atmetamas, tačiau laikomas labiau teorine, nei praktine rizika. Sudarytas skaitmeninės plėtros pažangos ribojimo modelis pateiktas 23 paveiksle.

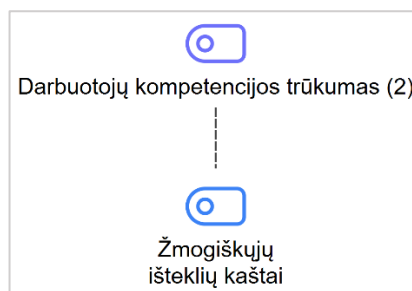

23 pav. Skaitmeninės plėtros pažangos ribojimo modelis

Vertinant tyrimo dalyvių atsakymus į kitus klausimus, galima daryti išvadą, kad tam tikrais atvejais DAC7 direktyvos įgyvendinimas trumpuoju laikotarpiu gali riboti skaitmeninės plėtros tempą. Tyrimo dalyvis Nr. 6 nurodė, kad „*trumpuoju laikotarpiu sustabdė įmonės plėtrą bent 3 mėnesiams*“, per kuriuos nebuvo galimybės įgyvendinti verslo augimui svarbių iniciatyvų. Jis taip pat pažymėjo, kad „*konkurentai, kurie to nedarė, gavo pranašumą*“, kas reiškia, jog reguliacinė našta gali turėti tiesioginį poveikį rinkos konkurencingumui. Platformos, kurios sąžiningai pagal DAC7 direktyvą teikia duomenis, susiduria su papildomais administraciniais kaštais, tuo tarpu duomenų neteikiančios platformos šių išlaidų išvengia. Tai ne tik demotyvuoja laikytis teisės aktų, bet ir silpnina visos sistemos pasitikėjimą. Savo ruožtu tyrimo dalyvis Nr. 1 reflektavo platesnį kontekstą, pateikdamas teorinę įžvalgą, kad „*Europos Sąjungos reguliavimas stabdo skaitmeninę plėtrą*“, o JAV laisvesnis požiūris į reguliavimą leidžia greičiau vystyti technologinėms įmonėms. Tačiau kartu pripažino, kad tai daugiau ideologinis skirtumas tarp „*socialinės gerovės*“ prioritetą teikiančios Europos Sąjungos ir „*visišką laisvę ekonomikoje*“ skatinančios JAV.

13 rizika. Darbuotojų kompetencijos trūkumas

Tyrimo dalyvių buvo paklausta, kaip jie vertina darbuotojų kompetencijas ir pasirengimą įgyvendinti DAC7 reikalavimus. Remiantis tyrimo rezultatais, mokesčių administratoriaus darbuotojų kompetencijos vertinamos palankiai. Tyrimo dalyvis Nr. 1 pažymėjo, kad „*direktyvos įgyvendinimui buvo sudaryta darbo grupė, kuri atliko tikrai didelį darbą ir toliau teikia konsultacijas*“, taip pat pabrėžė, jog „*iš šios pusės kompetencijos yra pakankamos*“. Tyrimo dalyvis Nr. 3 pridūrė, jog „*kompetencijos stokos asmeniškai nepastebėjau*“. Tačiau atkreipė dėmesį į praktikos stoką, pasisakydamas, kad „*DAC7 direktyva įtvirtino visai naują reguliavimą, šioje srityje praktikos darbuotojai neturėjo. Tačiau rengiant taisykles, atsakant į paklausimus, sprendžiant praktinius klausimus daugelis darbuotojų pritaikė savo įgytą praktiką iš kitų procesų (pvz., kitų DAC'ų ir pan.)*“. Tyrimo dalyvis Nr. 5 nurodė, kad tam kad „*suprasti direktyvos reikalavimus, [...] reikia aukštų kompetencijų žmogaus*“, tačiau, kad darbuotojų kompetencijos trūkumo neįvardijo. Sudarytas darbuotojų kompetencijos trūkumo modelis pateiktas 24 paveiksle.

24 pav. Darbuotojų kompetencijos trūkumo modelis

Tyrimo dalyvis Nr. 7 pateikė ištrauką iš institucijos sudaryto DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų registro, kuriame išskirtos dvi rizikos, susijusios su darbuotojais:

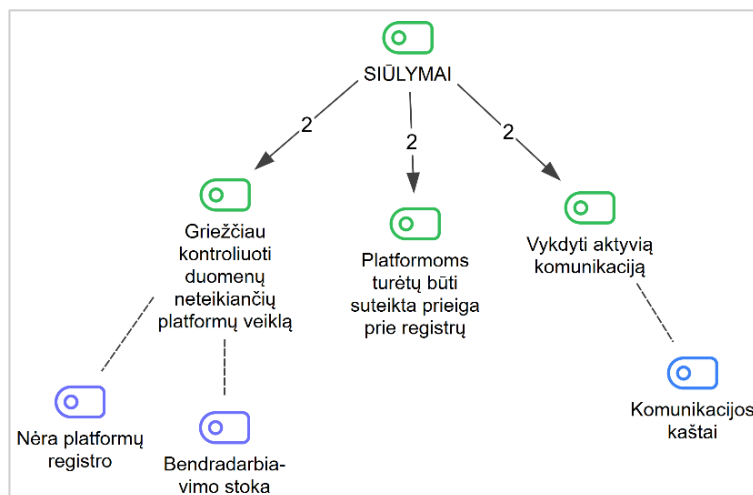
- DAC7 direktyvos įgyvendinimo projekto komandos narių pasikeitimai ir (arba) laikinas nebuvimas (atostogos, komandiruotė, liga);
- nepakankama darbuotojų parama: jei darbo grupės nariai nepakankamai skirs laiko bei dėmesio sistemos kūrimo, vertinimo procesui arba jame nepakankamai dalyvaus, ne laiku bus įtraukti būsimų sistemų naudotojai - veiklos specialistai, tai turės įtakos projekto etapo ar galutinių rezultatų įgyvendinimui.

Šioms rizikoms sumažinti numatyta sudaryti viršininko įsakymu patvirtintas darbo grupes, dokumentuoti projekto komandos narių atsakomybes, paskirti vadovų pavaduotojus.

Apibendrinant galima teigti, kad sudarant DAC7 rizikų registrą dėl darbuotojų kompetencijų stokos rizikų nefiksuota, rizika buvo tik dėl atsakomybių paskirstymo. Platformų operatoriai nurodė, kad aukštų kompetencijų poreikis buvo, tačiau trūkumas jaučiamas nebuvo. Todėl platformų operatorių ir institucinis pasirengimas, nors ir kupinas iššūkių, buvo pakankamas, įgyvendinant direktyvą rėmėsi ankstesnėmis patirtimis ir turimais resursais.

Siūlymai

Tyrimo dalyvių buvo paklausta kokių priemonių reikėtų imtis, siekiant sumažinti su DAC7 direktyvos įgyvendinimu susijusias rizikas. Apibendrinant tyrėjų tyrimo dalyvių atsakymus į šį ir kitus klausimus, tyrimo dalyviai pateikė 3 siūlymus: vykdyti aktyvią komunikaciją (2 citatos), suteikti platformoms prieigą prie asmens duomenų registrų (2 citatos), griežčiau kontroliuoti duomenų neteikiančių platformų veiklą (2 citatos). Sudarytas siūlymų modelis pateiktas 25 paveiksle.

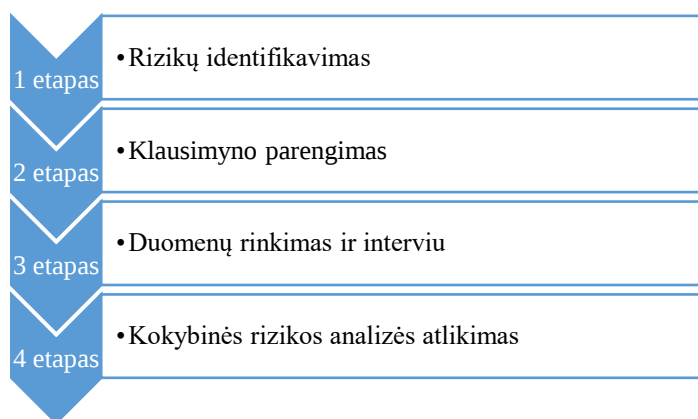

25 pav. Pateiktų siūlymų modelis

Pagal 25 paveiksle pavaizduotus ryšius, pateikti siūlymai spręstų šias problemas: komunikacijos kaštų, bendradarbiavimo stoką ir platformų registro trūkumą. Tyrimo dalyviai pabrėžė poreikį sisteminiams sprendimams, kurie padėtų mažinti administracinę naštą ir didintų duomenų kokybę. Siūlymų įgyvendinimas prisidėtų prie sklandesnio DAC7 direktyvos taikymo praktikoje, sudarytų sąlygas laiku ir tiksliai teikti reikiamą informaciją, o taip pat padėtų užtikrinti aiškesnę institucijų vaidmenų pasiskirstymą bei stiprintų pasitikėjimą tarp platformų operatorių ir mokesčių administratoriaus. Tačiau, vertinant platformoms galimybę suteikti prieigą prie registrų, turėtų būti itin atidžiai įvertinami duomenų apsaugos reikalavimai.

4.4. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų matrica

Rizikos matrica yra dvimatis rizikų grafikas, apibūdinamas atitinkamomis tikimybės ir poveikio vertėmis (Qazi & Akhtar, 2020). DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų matrica parengta vadovaujantis Bhadane ir kt. (2021) kokybinės rizikos analizės tyrimo metodologija. Pagal ją, išskiriami 4 etapai, kurie paprastai taikomi atliekant kokybinę rizikų analizę (žr. 27 pav.).

26 pav. Kokybinės rizikų analizės etapai (Bhadane et al., 2021)

Pirmieji trys etapai šiame tyrime jau įgyvendinti: rizikos pirmiausia pagal mokslinius šaltinius identifikuotos, vėliau sudarytas interviu klausimynas ir atlikus interviu duomenų analizę identifikuota 13 rizikų. Siekiant sudaryti rizikų matricą, vykdomas ketvirtasis etapas – kokybinė rizikų analizė. Tikimybei ir poveikiui paprastai suteikiami reitingai nuo 1 iki 5 (Bhadane et al., 2021), kurie leidžia įvertinti rizikų reikšmingumą. Reitingavimas atliekamas pagal 5 lentelėje pateiktas reitingavimo skales, leidžiančias objektyviai ir struktūruotai įvertinti kiekvieną riziką.

5 lentelė. Tikimybės ir poveikio reitingavimo skalės (Bhadane et al., 2021)

Skalė	Tikimybė	Poveikis
1	Mažai tikėtina	Nereikšmingas
2	Reta	Mažas
3	Galima	Vidutinis
4	Tikėtina	Didelis
5	Labai tikėtina	Labai didelis

Kiekviena iš identifikuotų 13 rizikų buvo įvertinta naudojant 5 lentelėje pateiktas reitingavimo skales, kurios apibrėžia rizikų tikimybės ir poveikio lygmenis nuo mažiausio iki didžiausio. Vertinimas atliktas kompleksiskai – remiantis tiek dokumentų analizės rezultatais, kuriuose atsispindi teisinis reglamentavimas ir faktinė situacija, tiek interviu metu iš mokesčių administratorių ir platformų operatorių surinktomis praktinėmis išvalgomis. Šie duomenys leido pagrįstai nustatyti kiekvienos rizikos tikimybės bei poveikio vertes. Rizikų įvertinimo pagrindimas detalizuotas 6 lentelėje.

6 lentelė. Rizikų tikimybės ir poveikio įvertinimo pagrindimas

Nr.	Rizika	Tikimybės (T) ir poveikio (P) įvertinimo pagrindimas
R1	Duomenų patikimumo trūkumas	Interviu metu duomenų patikimumo rizika įvardinta daugiausiai kartų, todėl tikimybė rizikos labai tikėtina (5). Išanalizavus pagal DAC7 direktyvą gaunamų duomenų fragmentą, nustatyta daug trūkumų, dėl kurių subjektų identifikavimas tampa apsunkintas. Trūksta aiškumo dokumentacijoje, todėl platformų operatoriai pateikia duomenis su klaidomis. Jei nebus imtasi aktyvių veiksmų, rizika gali daryti didelį poveikį (5) ir lemti neefektyvų subjektų, veikiančių platformose, identifikavimo procesą.
R2	Administracinė našta	Tyrimo dalyviai labai dažnai pabrėžė procesų sudėtingumą, laiko, technologinių sprendimų, komunikacijos ir išteklių sąnaudas. Rizika gali lemti duomenų pateikimo terminų nesilaikymą ir klaidas. Įvertinus tai, rizika yra tikėtina (4), tačiau poveikis vidutinis (3).
R3	Ekonominės laisvės ribojimas	Ekonominės laisvės ribojimas daugiausia susijęs su sumažėjusiomis platformų pajamomis dėl asmenų pasitraukimo iš platformų, tad šios rizikos pasireiškimas gali būti trumpalaikis, kol bus prisitaikyta prie DAC7 direktyvos reguliavimo. 20 platformų pajamų analizė parodė, kad tik nedaugelio platformų pajamos sumažėjo, todėl tikimybė vertinama kaip reta (2), o poveikis mažas (2).
R4	Platformų identifikavimo problema	Nėra platformų registro, todėl platformų identifikavimas paliekamas savireguliacijai. Neidentifikuotos ir duomenų neteikiančios platformos reiškia, kad subjektai, veikiantys šiose platformose, lieka neidentifikuoti. Atsižvelgiant į tai, ir kad riziką išskyrė tiek mokesčių administratoriaus, tiek platformų operatoriaus atstovai, rizikos tikimybė vertinama kaip labai tikėtina (5), poveikis, jei VMI neturės duomenų apie visas platformas – labai didelis (5), kadangi subjektų identifikavimo problema nebus išspręsta.
R5	Teisinis neapibrėžtumas	Rizika daugiausiai susijusi su dokumentacijos trūkumais: komisinių interpretacijomis, pajamų pripažinimo momento neaiškumu. Taip pat kyla neaiškumų, kas laikytina platformos operatoriumi, todėl dalis subjektų gali išvengti registracijos ir duomenų teikimo. Tai tiesiogiai veikia subjektų identifikavimą. Atsižvelgiant į tai, ir kad teisės aktai vis keičiami (rodo, kad vis išskyla poreikis aiškiau apibrėžti tam tikrus aspektus), tikimybė vertinama kaip tikėtina (4), o poveikis – didelis (4).
R6	Pasiruošimo stoka	Tyrimo dalyviai pabrėžė pasiruošimo stoką, kas lėmė duomenų pateikimo termino nesilaikymą. Vertinant, kad nuo DAC7 direktyvos įsigaliojimo praėjo daugiau nei du metai, rizikos tikimybė vertinama kaip mažai tikėtina (1), ir poveikis šiam momentui nereikšmingas (1).
R7	Komunikacijos iš VMI pusės stoka	Komunikacijos iš VMI pusės trūkumo faktas fiksuotas interviu metu. Nėra pakankamos viešos informacijos ir vieningos pozicijos iš VMI. Platformų operatoriai patys interpretuoja taisykles, kas kelia netikslumų riziką subjektų identifikavime. Komunikacija yra stiprus įrankis sėkmingam DAC7 direktyvos įgyvendinimui, o priešingai – jos nebuvimas, gali daryti didelį neigiamą poveikį. Todėl tikimybė vertinama kaip tikėtina (4), o poveikis – labai didelis (5).
R8	Duomenų apsaugos pažeidimai	Platformų operatoriai duomenų apsaugos riziką vertina kaip labai aukštą, o mokesčių administratoriaus atstovai kaip mažai tikėtiną. Jeigu būtų nustatytas duomenų apsaugos pažeidimas, gali tekti peržiūrėti visus duomenų teikimo procesus ir apimtis, kas gali daryti tiesioginį poveikį subjektų identifikavimui. Atsižvelgiant į tai, tikimybė vertinama kaip galima (3), o poveikis – labai didelis (5).
R9	Platformų rinkos susitraukimas	Tai nėra masinis reiškinys, todėl tikimybė vertinama kaip reta (2). Kadangi pasitraukimas arba veiklos pobūdžio pakeitimas fiksuotas tik tarp mažų platformų, poveikis dėl subjektų identifikavimo vertinamas nereikšmingu (1).
R10	Perteklinės informacijos rinkimas	Kaip vienas iš dalyvių nurodė – kuo daugiau duomenų, tuo jie tikslesni. O kai duomenų teikimas vykdomas automatizuotai, duomenų kiekis įtakos kaštams nedaro. Todėl rizikos tikimybė vertinama kaip mažai tikėtina (1), o poveikis – nereikšmingas (1).
R11	Bendradarbiavimo stoka	Pasitaiko duomenų vėlavimų ar neteikimo iš kitų Europos Sąjungos šalių. Pateikiami duomenys turi trūkumų. Tai apsunkina kitose valstybėse registruotose platformose veikiančių Lietuvos subjektų identifikavimą. Todėl tikimybė vertinama kaip labai tikėtina (5), o poveikis – labai didelis (5).
R12	Skaitmeninės plėtros pažangos rizika	Tyrimo dalyvių nuomone, DAC7 direktyva neturės reikšmingo ilgalaikio poveikio skaitmeninei plėtrai, todėl rizikos tikimybė mažai tikėtina (1), o poveikis – nereikšmingas (1).
R13	Darbuotojų kompetencijos trūkumas	Interviu metu dėl darbuotojų kompetencijų stokos rizika neišskirta. Todėl tikimybė vertinama kaip mažai tikėtina (1), o poveikis, jeigu rizika pasitvirtintų, vertinamas vidutiniu (3).

Rizikų tikimybės ir poveikio pagrindimas atskleidžia, kiek rizika yra potenciali įvykti, ir kokią poveikį ji gali padaryti. Remiantis šiuo pagrindimu, 7 lentelėje pateikiamas apibendrintas kiekvienos identifikuotos rizikos tikimybės ir poveikio įvertinimas balais. Šis įvertinimas leidžia prioritetizuoti rizikas, atsižvelgiant į jų poveikį sklandžiam ir efektyviam DAC7 direktyvos įgyvendinimui bei skaitmeninėse platformose veikiančių subjektų identifikavimui.

7 lentelė. Rizikų tikimybės ir poveikio įvertinimas balais

Nr.	Rizika	Tikimybė (T)	Tikimybės įvertinimas balu	Poveikis (P)	Poveikio įvertinimas balu
R1	Duomenų patikimumo trūkumas	Labai tikėtina	5	Labai didelis	5
R2	Administracinė našta	Tikėtina	4	Vidutinis	3
R3	Ekonominės laisvės ribojimas	Reta	2	Mažas	2
R4	Platformų identifikavimo problema	Labai tikėtina	5	Labai didelis	5
R5	Teisinis neapibrėžtumas	Tikėtina	4	Didelė	4
R6	Pasiruošimo stoka	Mažai tikėtina	1	Nereikšmingas	1
R7	Komunikacijos iš VMI pusės stoka	Tikėtina	4	Labai didelis	5
R8	Duomenų apsaugos pažeidimai	Galima	3	Labai didelis	5
R9	Platformų rinkos susitraukimas	Reta	2	Nereikšmingas	1
R10	Perteklinės informacijos rinkimas	Mažai tikėtina	1	Nereikšmingas	1
R11	Bendradarbiavimo stoka	Labai tikėtina	5	Labai didelis	5
R12	Skaitmeninės plėtros pažangos rizika	Mažai tikėtina	1	Nereikšmingas	1
R13	Darbuotojų kompetencijos trūkumas	Mažai tikėtina	1	Vidutinis	3

Surūšijavus rizikas pagal jų tikimybės ir poveikio lygius, sudaroma rizikos matrica (Bhadane et al., 2021). Kiekviena rizika apima tris būsenas: didelė, vidutinė ir maža (Qazi & Dikmen, 2021). Matrica suskirstyta į tris spalvinius kodus, atspindinčius tris rizikų kategorijas (Bhadane et al., 2021): raudona spalva žymi kritines rizikas, geltona – vidutines, žalia – priimtinas. 8 lentelėje pateikiama sudaryta DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų matrica.

8 lentelė. DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų matrica

Tikimybė	Poveikis					
		Nereikšmingas (1)	Mažas (2)	Vidutinis (3)	Didelis (4)	Labai didelis (5)
	Labai tikėtina (5)					R1; R4; R11
	Tikėtina (4)			R2	R5	R7
	Galima (3)					R8
	Reta (2)	R9	R3			
	Mažai tikėtina (1)	R6; R10; R12		R13		

Pagal sudarytą rizikų matricą, nepriimtiniomis rizikomis, kurias būtina sumažinti, laikomos šios rizikos:

- R1: duomenų patikimumo trūkumas;
- R4: platformų identifikavimo problema;
- R11: bendradarbiavimo stoka;

- R5: teisinis neapibrėžtumas;
- R7: komunikacijos iš VMI pusės stoka;
- R8: duomenų apsaugos pažeidimai.

Išvardintos rizikos pasižymi dideliu tikimybės ir poveikio įvertinimu, todėl turi tiesioginę įtaką subjektų identifikavimo kokybei ir DAC7 direktyvos tikslų pasiekimui. Jų ignoravimas gali lemti neefektyvų subjektų identifikavimą ir platformų egzistavimą nesilaikant DAC7 direktyvos reikalavimų. Todėl būtina imtis sisteminių veiksmų šių rizikų mažinimui tiek nacionaliniu, tiek tarpvalstybiniu lygmeniu.

4.5. DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje rizikų tyrimo diskusija ir pasiūlymai

DAC7 direktyvos vienas pagrindinių tikslų – spręsti subjektų, veikiančių skaitmeninėse platformose, identifikavimo problemą ir taip užtikrinti pajamų surinkimą į šalių biudžetus. Atlikus dokumentų analizę ir interviu nustatyta, kad egzistuoja rizikos, dėl kurių minėtas DAC7 direktyvos tikslas gali būti nepasiektas, arba pasiektas dalinai. Tai rodo, kad tiek platformų operatoriai, tiek mokesčių administratoriai susiduria su praktiniais direktyvos įgyvendinimo iššūkiais.

Atlikus dokumentų analizę nustatyta, kad teisiniai dokumentai, reglamentuojantys reikalavimus pagal DAC7 direktyvą, per du metus jau buvo keisti keletą kartų. Tai rodo, kad teisinis reguliavimas nėra pilnai išbaigtas ir praktiškai įgyvendinant DAC7 direktyvą nuolat kyla sprendinių klausimų, dėl kurių kyla poreikis inicijuoti teisės aktų pakeitimus. Išanalizavus Lietuvoje registruotų platformų operatorių viešojoje erdvėje esančius duomenis, nustatyta, kad 3 iš jų arba bankrutavo, arba veiklos nevykdo. Kadangi nėra tiksliai žinoma šių platformų veiklos baigimo priežastis, nėra pagrindo veiklos pabaigos sieti su DAC7 direktyvos įsigaliojimu. Be to, pagal finansinės atskaitomybės duomenis ženklus platformų pajamų mažėjimas taip pat nenustatytas. Tai leidžia daryti išvadą, kad platformos yra linkusios prisitaikyti prie juos duomenis teikti įpareigojančių teisės aktų, tačiau dėl dokumentacijos trūkumo, komunikacijos stokos ir kitų priežasčių jų duomenų teikimo procesas tampa apsunkintas. Pagal DAC7 direktyvą gautų duomenų fragmento analizę patvirtino, kad dalis platformų operatorių pateikiamų duomenų yra nekorektiški. Tai apsunkina mokesčių administratorių subjektų identifikavimo, jų uždirbtų pajamų ir mokesčių apskaičiavimo, deklaravimo ir sumokėjimo kontrolės procesus.

Išanalizavus interviu transkriptus *MAXQDA* programiniu paketu, iš viso identifikuota 13 rizikų. Tyrimo dalyviai pateikė išsamias išvalgas: pastebėta, kad tyrimo dalyvio atsakymus dažnai pavyzdžiais papildydavo kitų dalyvių pateikti pavyzdžiai, kas leido į rizikas pažvelgti holistiniu būdu. Taip pat pastebėta, kad platformų operatoriams sudėtinga sekti teisės aktų pakeitimus: pavyzdžiui, vienas iš tyrimo dalyvių stebėjosi, kaip mokesčių administratorius priima asmenų nepilnus banko sąskaitos numerius, nors 2023 m. buvo pakeistos Informacijos apie platformose vykdomas veiklas teikimo valstybinei mokesčių inspekcijai taisyklės (2022) ir numatyta, kad platformų operatorius banko sąskaitos numerį turi pateikti tik tuo atveju, jei jį turi.

Atlikus rizikų reitingavimą pagal tikimybės ir poveikio įvertinimą, buvo nustatytos prioritetinės rizikos, kurių identifikavimas leidžia pateikti koncentruotus siūlymus rizikoms sumažinti. Pagal sudarytą rizikų matricą, empirinio tyrimo metu identifikuotos pagrindinės 6 rizikos, galinčios paveikti sklandų ir efektyvų DAC7 direktyvos įgyvendinimą bei skaitmeninėse platformose veikiančių subjektų identifikavimą. Šios rizikos susijusios su teikiamų duomenų kokybe ir jų apsauga, platformų identifikavimu, bendradarbiavimu, teisiniu reguliavimu ir komunikacija.

Atsižvelgiant į nustatytus tarpusavio ryšius tarp pagrindinių rizikų, identifikuotų atliekant DAC7 direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje tyrimą, būtina taikyti kompleksiską požiūrį į jų valdymą. Šios rizikos tarpusavyje susijusios tiek struktūriškai, tiek funkciškai, todėl sprendžiant vieną riziką, galima reikšmingai sumažinti kitų rizikų tikimybę ir (ar) poveikį. Siekiant sumažinti nepriimtinas rizikas, pateikiamos priemonės rizikoms eliminuoti.

Duomenų patikimumo trūkumo ir teisinio neapibrėžtumo rizikoms sumažinti siūloma parengti detalias metodologines gaires platformų operatoriams, įskaitant duomenų pateikimo pavyzdžius ir dažniausiai pasitaikančių klaidų paaiškinimus. Taip pat reikalingas periodinis teisės aktų monitoringas, siekiant aiškumo ir teisės aktų įgyvendinimo be interpretacijų. Platforma turi vykdyti subjektų identifikaciją tik remdamasi jų asmens dokumentais, tiksliai fiksuodama juose pateiktą informaciją. Tai padės išvengti klaidų, kurios gali atsirasti registracijos metu subjektams rankiniu būdu suvedant savo duomenis. Tokiu būdu bus užtikrintas teisingas pilietybės priskyrimas ir duomenų perdavimas atitinkamos šalies mokesčių administratoriui.

Platformų identifikavimo problemą siūloma spręsti sukuriant centralizuotą platformų operatorių registrą, kuris leistų ankstyvoje platformų veikimo stadijoje identifikuoti tiek vidaus, tiek užsienyje veikiančias platformas. Šis registras turėtų būti prieinamas visų Europos Sąjungos šalių mokesčių administratoriams. Tam, kad registras realiai būtų funkcionalus, būtina įtvirtinti privalomą reguliavimą, kuris atskleistų platformų operatoriaus vykdomą veiklą. Tokie mechanizmai galėtų būti: Valstybės įmonėje Registrų Centre platformos operatorius turėtų privalomai būti įregistravęs platformos operatoriaus veiklą; Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriuje platformų operatoriaus veiklai turi būti sukurtas atskiras kodas. Taip pat turėtų būti įvertinama galimybė įpareigoti licencijuotas mokėjimų įstaigas periodiškai pateikti informaciją apie mokėjimų paskirstymą fiziniams ir juridiniams asmenims, kai tarpininkauja trečias subjektas.

Bendradarbiavimo stoką sumažinti rekomenduojama sustiprinant tarpvalstybinę koordinaciją. Turėtų būti suburiamas vienas valdymo organas problemoms dėl DAC7 direktyvos įgyvendinimo spręsti, organizuoti mokymus, patirties mainų dirbtuves ir stiprinti tarpusavio bendradarbiavimo ryšį. Bendradarbiavimo efektyvumą turi užtikrinti Europos Komisija, aktyviai sprendama kylančius iššūkius dėl bendradarbiavimo stokos.

Komunikacijos iš VMI pusės stoką sumažinti siūloma į komunikacijos planą įtraukiant reguliarią komunikaciją spaudai dėl DAC7 direktyvos įgyvendinimo. Informacijos sklaida pirmiausiai turi būti orientuota į platformose veikiančius ir pajamas gaunančius subjektus. Ji turi apimti žinią apie tai, kad subjektai privalo platformų operatoriams pateikti teisingus duomenis. Taip pat turi būti pateikiami galimi veiklos formų pasirinkimai, mokestinės aplinkos informacija. Atsižvelgiant į tai, kad nacionaliniu lygmeniu platformų nėra daug, paaiškęjus duomenų pateikimo trūkumams, su platformomis mokesčių administratorius turi komunikuoti tiesiogiai ir periodiškai. Kiekvienam naujam platformos operatoriui turi būti suteikiama išankstinė konsultacija.

Duomenų apsaugos pažeidimų riziką siūloma sumažinti optimizuojant klaidų taisymo procesą, siekiant išvengti perteklinio naujų duomenų rinkmenų versijų sukūrimo, kas didina duomenų saugos pažeidimų tikimybę.

Įgyvendinus šias priemones, būtų galima reikšmingai sumažinti didžiausią poveikį darančias DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikas. Kartu būtų užtikrintas subjektų identifikavimo proceso efektyvumas.

Išvados ir rekomendacijos

1. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje problema ypač išryškėjo sparčiai vystantis globaliai skaitmeninei erdvei. Augant skaitmeninės ekonomikos mastui, formuojasi milžiniški duomenų srautai, kurie ne tik apsunkina mokesčių administratorių veiklą, bet ir sudaro sąlygas subjektams slėptis informacijos gausoje, išvengiant mokesčių prievolių. Subjektų identifikavimo skaitmeninėje ekonomikoje problema atsiskleidžia vertinant spartų skaitmeninės ekonomikos augimą ir jos sąsajas su šešėline ekonomika. Atlikta statistinių duomenų analizė leidžia daryti išvadą, kad augantis įvairių veiklų, priskiriamų skaitmeninei ekonomikai, mastas subjektams sukuria palankias sąlygas veikti neatsiskleidus, todėl didėja neidentifikuotų subjektų skaičius ir sudėtingėja jų atsekamumas. Taikomi identifikavimo metodai tampa vis mažiau veiksmingi, o augant skaitmeninei ekonomikai, didėja subjektų identifikavimo problema, kuri tiesiogiai susijusi su šešėline ekonomika. Todėl subjektų identifikavimo problema tampa esmine kliūtimi užtikrinti efektyvų mokesčių surinkimą ir skaitmeninės ekonomikos reguliavimą.
2. Atlikus mokslinės literatūros analizę, apibrėžta skaitmeninės ekonomikos sąvoka, nustatyti ją lemiantys veiksniai, išskirtos pagrindinės skaitmeninės ekonomikos veiklos sritys, kuriose veikia šios srities subjektai. Taip pat identifikuoti pagrindiniai teoriniai aspektai, lemiantys subjektų identifikavimo sudėtingumą: duomenų apsaugos reikalavimai, siekis išvengti mokesčių, sandorių subjektų virtualizavimas, slaptumas ir nelegalumas, sandorių masto didėjimas, šešėlinė veikla, skirtingos šalių apmokestinimo sistemos ir bendro sutarimo bei reguliavimo mechanizmo trūkumas. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad subjektų identifikavimo klausimas yra daugialypis ir glaudžiai susijęs su skaitmeninės ekonomikos plėtra globaliame pasaulyje. Bendradarbiavimas ir technologijų diegimas administruojant mokesčius yra vieni iš pagrindinių teorinių sprendimų, kurie leistų skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimo procesą padaryti efektyvesniu. Vienas iš tokių sprendimų – DAC7 direktyva, kurios tikslas – sukurti aiškesnę teisinę pagrindą, užtikrinantį efektyvų skaitmeninės ekonomikos subjektų identifikavimą ir mokesčių surinkimą. Teorinė analizė sudarė pagrindą toliau tirti DAC7 direktyvos įgyvendinimo procesą, siejant jį su subjektų identifikavimu vienoje iš skaitmeninės ekonomikos veiklos sričių – skaitmeninėse platformose.
3. Atsižvelgiant į teorinėje dalyje išanalizuotą skaitmeninės ekonomikos subjektų aplinką ir jų identifikavimą apsunkinančius veiksnius, buvo suformuluotas tyrimo metodologinis pagrindas, leidžiantis empiriškai įvertinti pagrindines rizikas, galinčias paveikti sklandų ir efektyvų DAC7 direktyvos įgyvendinimą ir skaitmeninėse platformose veikiančių subjektų identifikavimą. Tyrimo metodologija pagrįsta kokybiniais tyrimo metodais, kurie sudarė sąlygas atlikti giluminę DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų analizę. Tyrimui taikyti dokumentų analizės ir pusiau struktūruotų interviu metodai, apimantys Valstybinės mokesčių inspekcijos atstovų ir skaitmeninių platformų operatorių patirtį ir vertinimus.
4. Atlikus DAC7 direktyvos įgyvendinimo rizikų tyrimą, nustatyta 13 esminių rizikų, ribojančių efektyvų DAC7 direktyvos įgyvendinimą ir apsunkinančių skaitmeninėse platformose veikiančių subjektų identifikavimą. Remiantis sudaryta rizikų matrica, identifikuotos šešios prioritetinės, t. y. nepriimtinos, rizikos: duomenų patikimumo trūkumas, platformų identifikavimo problema, bendradarbiavimo stoka, teisinis neapibrėžtumas, nepakankama komunikacija iš VMI pusės, galimi duomenų apsaugos pažeidimai. Atsižvelgiant į nustatytus tarpusavio ryšius ir rizikų priežastis, parengti tikslingi siūlymai, skirti mažinti rizikas ir sustiprinti asmenų identifikavimo procesus skaitmeninėje ekonomikoje. **Rekomenduojama** stiprinti teisinį reglamentavimą, gerinti duomenų kokybę, užtikrinti aktyvią ir nuoseklią VMI komunikaciją, plėtoti tarpinstitucinę bei

tarppvalstybinį bendradarbiavimą ir taikyti technologinius sprendimus subjektų identifikavimui ankstyvoje veiklos stadijoje – registracijos platformose etape. Siekiant užtikrinti ilgalaikį šių priemonių veiksmingumą, būtina reguliariai vertinti jų įgyvendinimo poveikį, tobulinti rizikų valdymą, o mokesčių administratorius turi palaikyti nuolatinį dialogą su platformų operatoriais. Taip pat rekomenduojama vykdyti **tolesnius tyrimus**, orientuotus į Europos Sąjungos šalių taikomos praktikos palyginamąją analizę, technologinių sprendimų (pavyzdžiui, dirbtinio intelekto) taikymo galimybių mokesčių administratoriaus veikloje įvertinimą, skaitmeninių platformų adaptacijos prie reguliavimo mechanizmų tyrimus bei vartotojų pasitikėjimo tiek platformų operatoriais, tiek mokesčių administravimo procesais stiprinimą. Šios kryptys leistų plėtoti mokslinius tyrimus ir formuoti pagrindą efektyvesniam subjektų identifikavimo procesui ir tvaresnei mokesčių administravimo aplinkai skaitmeninėje ekonomikoje.

Literatūros sąrašas

1. Adelakun, B. O., Nembe, J. K., Oguejiofor, B. B., Akpuokwe, C. U, Bakare, S. S. (2024). Legal frameworks and tax compliance in the digital economy: a finance perspective. *Engineering Science and Technology Journal*, 5(3), 844–853. <https://doi.org/10.51594/estj/v5i3.922>
2. Adelekan, O. A., Adisa, O., Ilugbusi, B. S., Obi, O. C., Awonuga, K. F., Asuzu, O. F., Ndubuisi, L. (2024). Evolving tax compliance in the digital era: a comparative analysis of ai-driven models and blockchain technology in U.S. tax administration. *Computer Science & IT Research Journal*, 5(2), 311–335. <https://doi.org/10.51594/csitrj.v5i2.759>
3. Agrawal, D. R., & Fox, W. F. (2021). Taxing goods and services in a digital era. In *National Tax Journal* (Vol. 74, Issue 1, pp. 257–301). National Tax Association. <https://doi.org/10.1086/712913>
4. Amzuica, B. F., Mititelu, R. A., Nişulescu, I. (2023). Digitalization of Business – Implications on Tax Evasion Dimensions. *Proceedings of the International Conference on Business Excellence*, 17(1), 1888–1896. <https://doi.org/10.2478/picbe-2023-0166>
5. Azarkhin, A. V., Ivanova, S. V., Romanova, N. V., Mantulenko, V. V., Ashmarina, S. I., Ashmarina, S. I., & Mantulenko, V. V. (2021). Issues on „Big Data” and Personal Data Correlation and Differentiation. *Digital Technologies in the New Socio-Economic Reality*, 304, 3–8. https://doi.org/10.1007/978-3-030-83175-2_1
6. Bassey, E., Mulligan, E., Ojo, A. (2022). A conceptual framework for digital tax administration – A systematic review. *Government Information Quarterly*, 39, 4. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2022.101754>
7. Berdiev, A. N., Goel, R. K., & Saunoris, J. W. (2024). Global cryptocurrency use, corruption, and the shadow economy: New insights into the underlying linkages. *American Journal of Economics and Sociology*, 83(3), 609–629. <https://doi.org/10.1111/ajes.12566>
8. Bhadane, N., Kunte, B., Manure, J., & Salunkhe, K. (2021). A Study on Qualitative Risk Analysis in Residential Building Construction Project. *International Research Journal of Engineering and Technology*. <https://www.irjet.net/archives/V8/i6/IRJET-V8I6614.pdf>
9. Fadillah, M. R., Yusralaini, Y., & Supriono, S. (2023). The Compliance Level of Social Media Influencers in Fulfilling Income Tax Obligations in Riau Province. *Accounting Analysis Journal*, 11(2), 130–137. <https://doi.org/10.15294/aaaj.v11i2.65601>
10. Garz, M., Schneider, A. (2023). Data sharing and tax enforcement: Evidence from short-term rentals in Denmark. *Regional Science and Urban Economics*, 101. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2023.103912>
11. Geringer, S. (2021). National digital taxes – Lessons from Europe. *South African Journal of Accounting Research*, 35(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/10291954.2020.1727083>
12. Gioacchino, D., & Fichera, D. (2022). Tax evasion and social reputation: The role of influencers in a social network. *Metroeconomica*, 73(4), 1048–1069. <https://doi.org/10.1111/meca.12391>
13. Gomes, S., Lopes, J. M., & Ferreira, L. (2022). The impact of the digital economy on economic growth: The case of OECD countries. *Revista de Administracao Mackenzie*, 23(6). <https://doi.org/10.1590/1678-6971/eRAMD220029.en>
14. Gupta, S., Kushwaha, P. S., Badhera, U., Chatterjee, P., Santibanez Gonzalez, E. (2023). Identification of benefits, challenges, and pathways in E-commerce industries: An integrated two-

- phase decision-making model. *Sustainable Operations and Computers*, 4, 200–218. <https://doi.org/10.1016/j.susoc.2023.08.005>
15. Hanna, N. K. (2020). Assessing the digital economy: aims, frameworks, pilots, results, and lessons. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 9(1). <https://doi.org/10.1186/s13731-020-00129-1>
 16. Hennink, M., & Kaiser, B. N. (2022). Sample sizes for saturation in qualitative research: A systematic review of empirical tests. *Social Science and Medicine*, 292. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114523>
 17. Hidayat, M., Defitri, S. Y. (2024). Digitalization and the Changing Landscape of Tax Compliance (Challenges and Opportunities). *Accounting Studies and Tax Journal (COUNT)*, 1, 1. <https://doi.org/10.62207/c2gyc030>
 18. Igbinenikaro, E., Adewusi, A. O. (2024). Tax havens reexamined: The impact of global digital tax reforms on international taxation. *World Journal of Advanced Science and Technology*, 5(2), 001–012. <https://doi.org/10.53346/wjast.2024.5.2.0031>
 19. Kamensky, D., Chernyak, A., Dudorov, O., Fedun, I., & Klymenko, S. (2024). Laundering of Criminal Proceeds Through Cryptocurrency Transactions: A Digital Threat to Economic Security. *The Law, State and Telecommunications Review*. 16(2), 179–199. <https://doi.org/10.26512/lstr.v16i2.52003>
 20. Marelli, L., Lievevrouw, E., & Van Hoyweghen, I. (2020). Fit for purpose? The GDPR and the governance of European digital health. *Policy Studies*, 41(5), 447–467. <https://doi.org/10.1080/01442872.2020.1724929>
 21. Majorana, D. (2024). DAC 7 Enhances Information Exchange and Extends it to Platform Operators: An Analysis in Light of the Principle of Proportionality. *Diritto e Pratica Internazionale*, 4/2023. Wolters Kluwer Italia SRL. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4918697>
 22. McGee, R. W. (2023). *WHY DO PEOPLE EVADE TAXES? Summaries of 90 Surveys*. Fayetteville State University. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4493454>
 23. Nembe, J. K., Idemudia, C. (2024). Designing effective policies to address the challenges of global digital tax reforms. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 22(3), 1171–1183. <https://doi.org/10.30574/wjarr.2024.22.3.1837>
 24. Nyka, M., & Zapolska, K. (2024). The Impact of the DAC7 Directive on the Functioning of Platforms and Platform Operators, from the Perspective of the Legal Model of Their Collaboration with Individuals. *Bialostockie Studia Prawnicze*, 29(2), 177–193. <https://doi.org/10.15290/bsp.2024.29.02.13>
 25. OECD. (2022). Tax Administration 3.0 and the Digital Identification of Taxpayers: Initial Findings, OECD Forum on Tax Administration, *OECD Publishing, Paris*. <https://doi.org/10.1787/3ab1789a-en>
 26. OECD. (2024). OECD Digital Economy Outlook 2024 (Volume 1). *OECD Publishing*. https://www.oecd.org/en/publications/2024/05/oecd-digital-economy-outlook-2024-volume-1_d30a04c9.html
 27. Ohrimenco, S., & Borta, G. (2021). The nature of shadow digital economics. *MEST Journal*, 9(1), 146–156. <https://doi.org/10.12709/mest.09.09.01.17>
 28. Oloyede, A. A., Faruk, N., Noma, N., Tebepah, E., Nwaulune, A. K. (2023). Measuring the impact of the digital economy in developing countries: A systematic review and meta – analysis. *Heliyon*, 9(7). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e17654>

29. Pan, W., Xie, T., Wang, Z., & Ma, L. (2022). Digital economy: An innovation driver for total factor productivity. *Journal of Business Research*, 139, 303–311. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.09.061>
30. Pinheiro, J. M., Diogo, T. A., Samagaio, A. (2021). Tax Compliance: Factors that Influence Taxpayer Invoice Requests in Portugal. *Revista Brasileira de Gestao de Negocios*, 23(4), 619–634. <https://doi.org/10.7819/rbgn.v23i4.4133>
31. Pițu, I. C., Ciocanea, B. C., & Petrașcu, D. (2021). Tax evasion-corrosive factor for the national economy. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 13(1–5), 58–75. <https://doi.org/10.24818/ejis.2021.05>
32. Qazi, A., & Akhtar, P. (2020). Risk matrix driven supply chain risk management: Adapting risk matrix based tools to modelling interdependent risks and risk appetite. *Computers and Industrial Engineering*, 139. <https://doi.org/10.1016/j.cie.2018.08.002>
33. Qazi, A., & Dikmen, I. (2021). From risk matrices to risk networks in construction projects. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 68(5), 1449–1460. <https://doi.org/10.1109/TEM.2019.2907787>
34. Raihan, A. (2024). A review of the potential opportunities and challenges of the digital economy for sustainability. *Innovation and Green Development*, 3, 4. <https://doi.org/10.1016/j.igd.2024.100174>
35. Rizzo, A., Carter, C., Lentner, G. M., Czarnocki, J., Weiss, M.-A., Acciaro, M., Kohler, S., Pech, S. (2022). Transatlantic Antitrust and IPR Developments. *Transatlantic Technology Law Forum*. Issue No. 2/2022. <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2015/04/2022-2.pdf>
36. Ryšavá, T., & Zídková, H. (2021). What are the factors of tax evasion? New findings in the EVS Study. *Review of Economic Perspectives*, 21(4), 385–409. <https://doi.org/10.2478/revecp-2021-0017>
37. Sabayova, M., & Červená, K. (2023). *Challenges of Digital Economy*, 31 (3), 71 - 85. <https://doi.org/10.4467/22996834FLR.23.013.18597>
38. Syuntyurenko, O. V. (2020). The Risks of the Digital Economy: Information Aspects. *Scientific and Technical Information Processing*, 47(2), 104–112. <https://doi.org/10.3103/S0147688220020082>
39. Spence, M. (2021). Government and economics in the digital economy. *Journal of Government and Economics*, 3. <https://doi.org/10.1016/j.jge.2021.100020>
40. Tan, K. L., Chi, C. H., & Lam, K. Y. (2023). Survey on Digital Sovereignty and Identity: From Digitization to Digitalization. *ACM Computing Surveys*, 56(3). <https://doi.org/10.1145/3616400>
41. Vasudeva, S. (2023). Cryptocurrency as an investment or speculation: a bibliometric review study. *Business Analyst Journal*, 44(1), 34–50. <https://doi.org/10.1108/baj-07-2022-0008>
42. Wang, C., Zhang, N., & Wang, C. (2021). Managing privacy in the digital economy. *Fundamental Research*, 1(5), 543–551. <https://doi.org/10.1016/j.fmre.2021.08.009>
43. Williams, L. D. (2021). Concepts of Digital Economy and Industry 4.0 in Intelligent and information systems. *International Journal of Intelligent Networks*, 2, 122–129. <https://doi.org/10.1016/j.ijin.2021.09.002>
44. Xia, L., Baghaie, S., Mohammad Sajadi, S. (2024). The digital economy: Challenges and opportunities in the new era of technology and electronic communications. *Ain Shams Engineering Journal*, 15(2). <https://doi.org/10.1016/j.asej.2023.102411>

45. Zapolska, K. (2023). DAC7 Directive 2021/514/EU: Review of Some Solutions in the Context of the Fundamental Rights of Entrepreneurs. *Białostockie Studia Prawnicze*, 28(4), 91–104. <https://doi.org/10.15290/bsp.2023.28.04.05>
46. Zhu, C. X. (2021). Analysis on Tax Collection and Management of Digital Economy. *Web of Conferences*, 253. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202125303046>

Informacijos šaltinių sąrašas

1. *Dėl informacijos apie platformose vykdomas veiklas teikimo valstybinei mokesčių inspekcijai taisyklių patvirtinimo*, 2022 m. gruodžio 23 d. įsakymas Nr. VA-95. (2022). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6d4cb722830611edbdcebd68a7a0df7e?jfwid=-v4dgck2y7>
2. *Dėl Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2004 m. gruodžio 15 d. Nr. VA-189 „Dėl juridinio asmens registravimo mokesčių mokėtojų registre duomenų pakeitimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo*, 2022 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr. VA-98. (2022). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/50572eb286ef11edbdcebd68a7a0df7e?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=d06ab40d-2d6c-4fa6-b9cc-cb5c024007c7>
3. European Investment Bank. (2022). Digitalisation in Europe 2021–2022: Evidence from the EIB Investment Survey. *European Investment Bank Publishing*. https://www.eib.org/attachments/publications/digitalisation_in_europe_2021_2022_en.pdf
4. European Commission. (n. d.). Directive on Administrative Cooperation (reporting rules for digital platforms). https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/tax-transparency-cooperation/administrative-co-operation-and-mutual-assistance/dac7_en
5. Europos Sąjungos Taryba. (2021). Tarybos direktyva (ES) 2021/514, 2021 m. kovo 22 d., dėl administracinio bendradarbiavimo mokesčių srityje. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, L 104, 1–26. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32021L0514>
6. Eurostat. (2024). ICT sector – value added, employment and R&D. *Eurostat Publishing*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_sector_-_value_added,_employment_and_R%26D#The_size_of_the_ICT_sector_in_terms_of_value_added
7. *Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas*, 2015 m. birželio 25 d. Nr. XII-1869. (2015). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b>
8. *Respublikos mokesčių administravimo įstatymo Nr. IX-2112 2, 3, 12, 13, 25, 26, 32, 33, 38, 39, 401, 87, 88, 99, 1042, 126, 139, 140, 164 straipsnių, priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo 61-3 straipsniu įstatymas*, 2022 m. gruodžio 13 d. Nr. XIV-1658. (2022). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9477dac27d2811edbdcebd68a7a0df7e?jfwid=-4syxddjbh>
9. Statista. (2024a). Cryptocurrencies – Worldwide. *Statista Market Insights*. <https://www.statista.com/outlook/fmo/digital-assets/cryptocurrencies/worldwide>
10. Statista. (2024b). Influencer marketing market size worldwide from 2016 to 2024. *Statista Research Department*. <https://www.statista.com/statistics/1092819/global-influencer-market-size/>
11. Statista. (2024c). Overall cryptocurrency market capitalization per week from July 2010 to December 2024. *Statista Publishing*. <https://www.statista.com/statistics/730876/cryptocurrency-maket-value/>
12. Statista. (2024d). Social media - statistics & facts. *Statista Publishing*. <https://www.statista.com/topics/1164/social-networks/#topicOverview>
13. UNCTAD. (2024). Digital economy report 2024. *UNCTAD Publishing*. <https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024>
14. UNCTAD. (2023). Measuring the value of e-commerce. *United Nations*. <https://unctad.org/publication/measuring-value-e-commerce>

15. Valstybinė mokesčių inspekcija. (n. d.). DAC7 kita aktuali informacija.
<https://www.vmi.lt/evmi/dac7-kita-aktuali-informacija>
16. Valstybinė mokesčių inspekcija. (2025). Platformų operatorių duomenų teikimas (DAC7).
<https://www.vmi.lt/evmi/platformu-operatoriu-duomenu-teikimas-dac7->